

ӨРЛЕУ
Шымыкент

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

МЕДЕТБЕКОВА МЕРУЕРТ АСҚАРБЕКҚЫЗЫ – БАС РЕДАКТОР,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ «Шымкент қаласы бойынша ҚДИ» филиалының директоры, ф.ғ.к.

ФАЗЛАЕВА АЛЬБИНА РИНАТОВНА – ЖАУАПТЫ ХАТШЫ, «Өрлеу» БАҰО» АҚ «Шымкент қаласы бойынша ҚДИ» филиалы директорының оқу-әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасары, педагогика ғылымдарының магистрі

РАБИҒА ҚУАТБЕКОВА ӘБДІМҰСАЕВНА, профессор, медицина ғылымдарының докторы, Академик Ә.Қуатбеков атындағы Халықтар достығы университетінің ректоры

СИХИМБАЕВА СВЕТА МАМЕТҚЫЗЫ, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің доценті, биология ғылымдарының кандидаты

ДЖУМАГУЛОВА ГУЛЬНАРА ШИНГИСОВНА, Орталық Азия инновациялық университетінің «Жалпы педагогика және психология» кафедрасының меңгерушісі, психология ғылымдарының кандидаты

РАХИМЖАНОВА ГУЛЬФАЗИРА ҚОЗЫБАЕВНА, «Өрлеу» БАҰО» АҚ «Шымкент қаласы бойынша ҚДИ» филиалы, кафедра меңгерушісі, ф.ғ.к.

ШОЙМАНОВА МОЛДИР БАЛГАБАЕВНА, «Өрлеу» БАҰО» АҚ «Шымкент қаласы бойынша ҚДИ» филиалы, кафедра меңгерушісі, ф.ғ.к.

АРЫСБАЕВА ЖАРҚЫНАЙ АСЕТУЛЛАЕВНА, Шымкент қаласы білім баскармасы, Әдістемелік орталықтың «Жалпы орта білім беру» бөлімінің басшысы

ШЕРАЛХАН ГҮЛМИРА, Шымкент қаласы Т.Тәжібаев атындағы №47 мектеп-гимназияның қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-шебер

СЕИТКАЗИЕВА ЗАМИРА САТАРОВНА - шығарушы редактор

НАРМЕТОВА ДИЛЬДАР ХАЛМЕТОВНА - техникалық редактор.

МЕКЕНЖАЙЫМЫЗ: Шымкент қаласы, Дулати көшесі, 201
Жұм.тел: 8(7252)32-32-40

Электрондық пошта: shymkentonleu@gmail.com

Сайт: <https://orleu-edu.kz/>

Медетбекова М.А. ЖОЛДАУҒА ҚОЛДАУ.	3
Юсупова Г.Д. Басқарушылық мәдениет – тиімді көшбасшылықтың маңызды құрамдас бөлігі.	5
Исмайлова У.К. Абай шығармаларын кіріктіре оқытудың жолдары.	6
Кәрібекова Қ.Т. 5E моделін биология сабақтарында тиімді пайдалану жолдары	9
Рустемова А.А. Рахимжанова Г.К. Развитие критического мышления на уроках русского языка при работе с информацией	11
Поштаева А.А. Биология сабақтарында жасанды интеллектті қолданудың тиімділігі	13
Балабекова А.Г. Зерттеушілік оқыту әдісі арқылы ғылыми ойлауды қалыптастыру	15
Асельбекова Д.С. Формирование знаний и умений на уроках русского языка и литературы у детей с нарушениями зрения	17
Куатова Ж.Б. Ағылшын тілін оқытудағы дифференциация: әртүрлі деңгейдегі оқушылармен жұмыс тәжірибесі	20
Мүтәл М.Ә. Қазақ тілін оқытуда ұлттық құндылықтарды оқушылардың бойына дарыту	22
Бейсебаева К.П. Геймификация на уроках русского языка как средство повышения мотивации	24
Аблаева Г.Б. Көру қабілеті бұзылған балалардың қазақ тілі мен әдебиеті сабағында тыңдалым және айтылым дағдыларын қалыптастыру	26
Бекжан А.А. Комбинаторлық есептер арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту	29
Кабылова Г.К. Қазақ тілі және қазақ әдебиеті сабақтарында ойын тәсілдері арқылы көру қабілеті бұзылған балалардың ойлау қабілеттерін дамыту	31
Нуриддинова Л.Д. Использование искусственного интеллекта в обучении английскому языку: возможности и риски	33
Калтаева Ж.А. Қазақ тілі сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын жағдаяттық тапсырмалар арқылы арттыру	37
Байкенжеева Н.О. Микро-перевернутый урок на уроках русского языка и литературы	39
Қойлыбай Г.М. Жеке білім беру маршруттарын құру: биология пәні мұғалімінің тәжірибесінен	41
Турсунбаева М.А. Ағылшын тілін үйретуде тілдік дағдыларды кешенді дамыту тәжірибесі	44
Адырбекова Г.А. Қолөнер – жүректен туған шеберлік	46
Бейсенова Г.И. Функционалдық сауаттылықты дамытудағы химия сабағының рөлі	47
Халметова К.А. Математиканы оқытуда мұғалім мен жасанды интеллект тандемі	50
Туткабаева С.Д. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы биология пәнінің рөлі	52
Абенова Г.С. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған (ЖСТД) бастауыш сынып оқушыларының байланыстырып сөйлеу тілін дамыту	54
Айсакова Б.А. Оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы биология пәнінің орны	56
Ратанова Ш.А. Жаратылыстану пәндерін цифрландыру: виртуалды зертханалардың артықшылықтары мен қиындықтары	58
Абдразахова Б.Ы. Мектепалды даярлық тобындағы балаларда қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастырудың маңызы	60
Мәуленқұл А.Е. Математиканы инклюзивті оқытуда визуализация және манипулятивті құралдарды тиімді пайдалану	63
Миромаров Э.М. Дене шынықтыру сабақтарындағы қыздырыну жаттығуларының маңызы	64
Ибрагимшикова З.Т. Музыка сабағында жасанды интеллектіні қолдану әдістері	66
Досбергенова З.К. Құзыреттілікке негізделген тапсырмалар арқылы биологияны оқыту	68
Ноғайбайқызы Ә. Жасанды интеллект құралдарын пайдалану арқылы биология сабағын жетілдіру	70
Төлеп С.Қ. Биология сабағында оқушылардың қызығушылығын арттыру жолдары	72
Өмірзақова Г.Р. Мектептегі экологиялық жобалардың тиімділігі: тәжірибе және нәтижелер	75

МЕДЕТБЕКОВА МЕРУЕРТ АСҚАРБЕКҚЫЗЫ

“Өрлеу” БАҰО” АҚ
“Шымкент қаласы бойынша
“Педагогтердің кәсіби даму
институты” филиалының
директоры, ф.ғ.к.

ЖОЛДАУҒА ҚОЛДАУ

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына Жолдауын қолдау мақсатында Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігіне қарасты «Өрлеу» БАҰО» АҚ «Шымкент қаласы бойынша кәсіби даму институты» филиалының ұжымы Жолдауда көрсетілген маңызды міндеттердің өзектілігін ерекше атап өтіп, жолдауға қолдау танытты.

Өздеріңізге белгілі, әр жыл сайын дәстүрлі Президент Жолдауының жетінші бағыты біздің әлеуметтік салаға, оның ішінде білім және ғылым, адами капитал тақырыбына ерекше назар аударылып, бағытталынады. Биылғы жаңа Жолдау тақырыбы елімізде Жасанды интеллектіні дамытуды басты назарға алып, жетінші бағытын **цифрлық жаңғырту, жасанды интеллект және адам капиталына** арнады. Бұл – тек ІТ-инфрақұрылым құру немесе платформалар енгізу емес, білім беру жүйесінен бастап еңбек нарығына дейінгі тұтастай экожүйені қайта құру міндетін көздейді. Сонымен Жолдауда көрсетілген нақты бастамаларды жүйелеп, білім беру, ғылым, инновация және көші-қон саясаты тұрғысынан ықпалды қадамдар мен өлшенетін индикаторларды келесідегідей жобамен ұсынуға болады. Атап айтқанда,

1) «Келешек мектептері»: инфрақұрылымнан сапаға.

Фактілер: ұлттық жоба шеңберіндегі 217 мектептің 150-і іске қосылды, қалғаны жақын үш айда аяқталуы тиіс.

Тәуекел: ғимарат санының өсуі оқу сапасына автоматты түрде әсер етпейді; кадр тапшылығы мен жабдықтың жаңаруы, цифрлық қауіпсіздік және инклюзия талаптары қатар шешілуі керек.

Әрекет қадамы:

•Кадрлық пакет: әр жаңа мектепке «3+1» моделі (3 негізгі пән мұғалімі + инклюзивті білім жөніндегі маман-координатор).

•Цифрлық базалық жиынтық: интерактивті панель, қауіпсіз Wi-Fi, LMS/ЖББМ-мен (Kundelik, т.б.) толық интеграция, киберқауіпсіздік саясаты.

•Инклюзивті стандарт: қолжетімді орта (пандус, тактильді жолақ), ПМПК-мен тұрақты байланыс, жеке оқу бағдарламалары.

2) Жасанды интеллект: мектептен басталатын құзырет.

Фактілер: жаһандық еңбек нарығында жасанды интеллектімен жұмыс істеу құзыреті сұраныста; AI-Sana бағдарламасы 100 мыңға жуық студентті жоғары технологиялық жобаларға тартуды көздейді. Президент ЖИ жұмыс істеу құзыретін мектептен қалыптастыруды міндеттейді.

Іске асыру контуры:

✓«AI Basics KZ» мектеп курсы (5–11 сынып);

✓Деректер этикасы мен қауіпсіздігі;

✓Алгоритм және модель ұғымы;

✓Нейрондық желілердің қарапайым принциптері;

✓Пайдалану мәдениеті: сұраным құрастыру (prompting), плагиат пен академиялық адалдық;

✓ П а н а р а л ы қ ж о б а л а р (STEM/Art/География).

✓Мұғалімдерге арналған ЖИ-сауат: 24/48 сағаттық модульдік бағдарлама: «ЖИ-ді сабаққа кіріктіру», «Бағалау автоматтандыру», «Этика және дербес деректер».

✓Алгоритмдік әділеттілік: мектепішілік ЖИ қолдану кодексі (академиялық адалдық, деректер құпиялығы, ашықтық).

3) «Qazaq Digital Mektebi»: шағын жинақты мектептерге тең мүмкіндік

✓Идея: қашықтан оқыту мен ЖИ технологиялары негізінде ауыл мектебіне қала деңгейіндегі пәндік тереңдік жеткізу.

✓Гибрид-платформа: онлайн сабақтар + офлайн модульдер; әлсіз интернетке бейімделген «offline-first» режимі.

✓Контент: ұлттық оқу бағдарламасына сәйкес қысқа видео, интерактив, симуляциялар (PhET, GeoGebra т.б. баламалар), қазақша-орысша интерфейс.

✓Тьюторлық қолдау: «цифрлық сынып жетекші» моделі (жүктеменің бір бөлігі ЖИ-көмекші мен платформалық аналитикаға беріледі).

✓ **Бағалау:** деректерге негізделген қалыптастырушы бағалау панелі, ата-ана кабинеті.

4) Жеке қаражат және қоғамның қатысуы: балаларды дамыту орталықтары Астана қаласының тәжірибесі көрсеткендей, ЖМБ (мемлекеттік-жекешелік әріптестік) арқылы ерте даму инфрақұрылымын жедел кеңейтуге болады.

Іске асыру әрекеті:

✓Жобаларға жеңілдетілген жер телімі, инженерлік желілерге қосылу, **ваучерлік қаржыландыру** (баланың соңынан бюджет ілеседі).

✓Әкімдіктер жанынан «бір терезе» сүйемелдеу офисі.

✓Сапаны бақылау: тәуелсіз аккредиттеу, ата-аналардың ашық рейтингтері.

5) Ғылым–білім–инновация триадасы: басқаруды үйлестіру

Ұсыныс мазмұны: инновациялық саясатты Ғылым және жоғары білім министрлігіне шоғырландыру, Ғылым академиясымен бірге ғылыми институттар мен ЖОО-ны **үйлестіруді күшейту**.

6) Таланттар саясаты: репатриация, көші-қон және BET (TVET)

Президент **2025 жылды – «Жұмысшы мамандықтары жылы»** деп жариялады. Елімізге «сапасы жоғары адами ресурстар» қажет: инженерлер, құрылысшылар, агро-тех мамандар, білікті жұмысшылар.

Әрекетке бағыт:

•дуальды оқыту, **микроквалификация**, өндірістік шеберлерге еңбекақы субсидиясы, колледж-завод кластерлері.

•жұмысшы мамандықтарына арналған ұлттық рейтинг, «Үздік өндірістік шебер» грантын тағайындау т.б. әрекеттер арқылы **құрмет көрсету мәдениетін арттыру**;

7) Институционалдық кепілдіктер: этика, қауіпсіздік, адалдық

•ЖИ - этика кодекстері (мектеп/колледж/ЖОО): деректер құпиялығы, академиялық адалдық, жауапкершілік.

•Киберқауіпсіздік стандарттары: оқушы деректерін қорғау, контент сүзгілері, мұғалімдерді фишингтен қорғау тренингі.

•Қоғамдық бақылау: ата-ана, қамқоршылық кеңестер, азаматтық сараптама.

Қорыта келе, Қазақстан **білім экономикасына** өтуде: бұл – кадр, инфрақұрылым және басқару мәдениеті триадасының бір уақытта жаңаруы.

Жолдаудағы бастамалар (AI-сауат, «Qazaq Digital Mektebi», «Келешек мектептері», таланттар мен көші-қонның цифрлық есебі) кешенді түрде іске асқанда ғана экономиканың цифрлық жаңғыруы ұлттық бәсекеге қабілеттілікті нақты өсімге айналдырады.

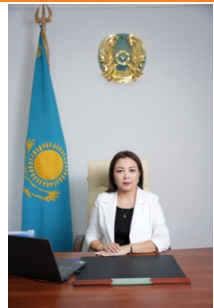
Алдағы уақытта «Өрлеу» БАҰО АҚ Басқармасы үш жылдың ішінде мұғалімдердің ЖИ-сауаттылығын ≥80%-ға дейін арттыру көзделінсе, Жолдауға қолдау үлкен мүмкіндіктерге жол ашар еді... Ең маңыздысы – цифрлық шешімдер адамды алмастыру үшін емес, **адам әлеуетін күшейту** үшін енгізілуі керек. Сонда ғана «сапасы жоғары адами ресурстар» ұлттық экономиканың берік діңгегіне айналады.

Президентіміз өз Жолдауында: «Менің негізгі мақсатым – осындай түрлі қатерге толы кезеңде еліміздің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын және қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Өскелең ұрпақ бақытты, берекелі өмір сүруге тиіс. Сол үшін бәріміз бір ұлт болып, табанды еңбек етуіміз керек. Бұл – баршамызға ортақ өте маңызды жұмыс, аса жауапты азаматтық және ұлттық міндет» - деп айрықша атап өткені біздің алға қойған мақсаттарды жүйелі іске асыруға темірқазық болары сөзсіз. Бұл – еліміздің болашағы, халқымыздың тағдыры.

Мемлекет басшысы биылғы Жолдауын қорытындылай келе, «Заң және тәртіп» – мемлекетіміздің мызғымас тұғыры екендігіне баса назар аударып, ел ішіндегі мәдени қарым-қатынастың әлсіздігіне айрықша тоқталды. Ұлт сапасын жақсартатын болсақ, әркім өзінен бастап мәдениеттілікті, сөз сөйлеу әдебін сақтау қажеттігіне баса назар аударды. Осы орайда «Өрлеу» институты педагогтердің мәдени, этикалық жоғары мәдениетті қалыптастыру қадамдарын жүйелеу мақсаты күн тәртібінде ең маңызды мәселе ретінде қолдау тапты. Қасым-Жомарт Кемелұлы: «Озық ойлы ұлт болу үшін мұндай жағымсыз әдеттен түбегейлі арылуымыз керек. Ұлы Абай «Біріңді қазақ, бірің дос, көрмесен істің бәрі бос» деп бекер айтпаған. Мәдениет пен әдеп, тәрбие мен тәлім әрбір азаматтың, әрбір отбасының өзінен басталуы қажет» -деп атап өткендей алдағы уақытта әр мұғалім қоғамды саналы даму өресіне шығаруға барынша атсалысып, үлес қосқаны абзал. Сонда ғана елімізде «Ағартушы-ұстаз» моделін қалыптастыруға қадам басуға болады.

ӘОЖ 316.46

**Юсупова Гульнара
Джумағалиевна**

*Шымкент қаласы,
№28 ЖОББМ директоры*

БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТ – ТИІМДІ КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗДЫ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ

Аңдатпа. Білім беру ұйымдарының тиімді қызметі мен тұрақты дамуы үшін басқарушылық мәдениеттің жоғары деңгейі ерекше мәнге ие. Бұл мақалада басқарушылық мәдениеттің мәні, оның негізгі аспектілері және ұйым ішіндегі қарым-қатынастарды реттеудегі рөлі қарастырылған. Сонымен қатар, автор қазіргі заманғы көшбасшының ие болуы қажет қасиеттерін талдап, басқарушылық мәдениеттің білім беру саласындағы маңыздылығын айқындайды.

Бүгінгі өзгермелі уақытта білім беру жүйесі үздіксіз жаңарып, дамуда. Мектептерді басқарудың жаңа үдерістері жаңа әрекеттерді, жаңа шешімдерді талап етеді. Осы орайда, білім беру ұйымдарының басшылары тек әкімшілік жұмыстарды атқарып қана қоймай, көшбасшылық қасиеттерін дамытып, заманауи басқару тәсілдерін меңгеруі тиіс. Басқарушылық мәдениеттің жоғары деңгейі білім сапасын арттыруға, мұғалімдердің кәсіби дамуына және оқушылардың жетістіктеріне тікелей ықпал етеді.

Табысты мектеп жолында жарқын да шешуші қадамға бару үшін үлкен ерік, тереңнен ойлайтын сана биігі, үлкен парасат керек. Егер, мектептің әлеуеті мықты болса, онда оның түлектерінің де әлеуеті жоғарылап, бәсекеге қабілеттілігі артады. Бұл тұрғыда ақылдылық пен парасаттылық тек қана жаңа технологияны меңгерумен өлшенбейді, ол адами қасиеттермен, адамгершілік болмыспен бағаланады.

Білім беру саласындағы басқарушылық құзіреттіліктің талаптары айқын. Қазіргі уақытта мәдениет кез-келген ұйымның қызметі мен басқару процесінде маңызды орын алады. Менеджмент мәдениет ретінде бірнеше түрлі аспектілерді қамтиды.

Мектеп директорлары үшін дамыған басқарушылық мәдениетке деген қажеттілік индустриялық және коммерциялық ұйымдардың жетекшілеріне қарағанда әлдеқайда маңызды мәселе болып табылады. Бұл білім берудің «өндіріс» материалы – адамдар, яғни ең қорғалмаған нәзік субъект– балалар екендігіне байланысты.

Мектеп басшысының басқарушылық мәдениеті – бұл мектепті басқаруда құндылықтар

мен технологияларды қалыптастыруға, қолдануға және меңгеруге бағытталған басқарушылық қызметтің әртүрлі түрлерінде басшының жеке басын шығармашылық тұрғыдан танытуы.

Ең басты қасиеттердің бірі – көшбасшылық. Басқарушылық функцияларды сәтті жүзеге асыру үшін көшбасшы адамдарды бір мақсатқа жұмылдыра алуы керек. Көшбасшылық ресми (яғни, лауазыммен шартталған) немесе бейресми (кәсіби және жеке қасиеттерге негізделген) болуы мүмкін. Жоғары деңгейдегі басқарушылық мәдениет көшбасшыға ресми өкілеттілікті басқаларды мойындаумен үйлестіруге мүмкіндік береді.

Көшбасшының қасиеттері – бұл көшбасшылық міндеттер мен функциялардың сәтті орындалуын қамтамасыз ете алатын, топпен қарым-қатынас жасау үшін қажетті психологиялық қасиеттердің, дағдылардың және қабілеттердің жиынтығы. Көшбасшыны сипаттайтын бірқатар қасиеттерге тоқталсақ:

- адалдық – жалпыадамзаттық моральдық нормаларды сақтауға қатысты айқындық;

- зерделілік – ойлау жылдамдығы мен икемділігі, талдау және болжау қабілеті;

- адамдарды түсіну қабілеті – басқа адамның көзқарасын қабылдау және тұлғалық ерекшелігін бағалау;

- көзқарастар тұрақтылығы – жағдайға барабар реакция, эмоцияларды бақылау, іс-әрекеттің тұрақтылығы, көзқарастарға адалдық;

- өзіне деген сенімділік – күшті және әлсіз жақтарды нақты бағалау, жауапкершілікті сезіну, мақсатқа жету жолындағы табандылық;

- күнделікті өмірдегі қарапайымдылық – өмірлік ұстанымдарда ашық болу;

- эрудиция – көзқарастардың кеңдігі, кәсіби білім тереңдігі, мәдени білім, адами білім саласындағы білім [2].

Басқарушылық мәдениеттің негізгі компоненттеріне тоқталар болсақ:

1. Көшбасшылық қабілет. Ұжым мүшелерін ортақ мақсатқа жұмылдыра білу – тиімді басқарудың негізі.

Бұл үшін:

- көшбасшылық тренингтер мен семинарларға қатысу;

- басқарушылық тәжірибені зерттеу және үздік үлгілерді қолдану;

- ұжымдық ынтымақтастықты дамыту қажет.

2. Коммуникативтік дағдылар. Тиімді қарым-қатынас орнату және жанжалдарды шешу маңызды.

Білім беру ұйымы басшысының коммуникативтік қызметі ерекше рөл атқарады. Ұжым ішінде сенімді диалог пен ашықтықты

ӘРЛЕУ

қамтамасыз ету үшін:

- қызметкерлермен, ата-аналармен және оқушылармен тиімді байланыс орнату;

- қақтығыстарды шешу және келіссөз жүргізу дағдыларын дамыту;

- ұжымның пікірін ескере отырып, шешім қабылдау маңызды.

3. Цифрлық сауаттылық. Жаңа технологияларды меңгеру және оларды басқару процесіне енгізу қазіргі заманауи талаптардың бірі болып табылады. Бүгінгі күні білім беру саласын мүлдем жаңа сапалы деңгейге шығару үшін цифрландыру мен жасанды интеллектінің мүмкіндіктерін толық пайдаланған жөн. Бұл оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға және басқарушылық қызметті жеңілдетуге көмектеседі.

- электрондық құжат айналымын енгізу;

- онлайн оқыту және цифрлық платформаларды пайдалану және т.б.

4. Құқықтық және қаржылық сауаттылық. Заңнаманы түсіну және қаржыны тиімді басқару білім беру мекемесінің тұрақтылығы үшін маңызды.

Бұл ретте басшылардың:

- бюджетті тиімді жоспарлау;

- гранттар мен демеушілік қаржыландыру көздерін іздеу;

- білім беру заңнамасын жетік білуі қажет.

5. Этикалық қағидалар – әділдік, ашықтық және жауапкершілік ұстанымдарын сақтау.

Басқару мәдениеті тек кәсіби дағдылармен шектелмейді, онда адами қасиеттер де маңызды рөл атқарады:

- әділдік пен ашықтықты ұстану;

- ұжым мүшелеріне құрметпен қарау;

- жауапкершілікті сезіну және қоғам алдындағы міндеттерді орындау.

Көшбасшының кәсіби және моральдық дамуы, жұмыс этикасы, басқару дәстүрлері – бұл көшбасшының басқарушылық мәдениеті, оған бірнеше «қосалқы мәдениеттер» кіреді:

- жеке мәдениет – қызметкерлермен қарым-қатынас стилі, сыртқы келбет пен кәсібилік деңгейі және т.б.;

- уақытты тиімді пайдалану – жұмыс жоспарын нақты құру және оны орындау;

- жеке сөйлесу мәдениеті – тыңдау қабілеті мен дұрыс шешім қабылдау;

- құжаттармен және хаттармен жұмыс істеу мәдениеті – электрондық хаттарға жедел жауап беру, электрондық құжат айналымын ұйымдастыру. Ең бастысы – өнімділікті бақылау;

- шешендік өнер – ойды дұрыс жеткізе білу және әңгімелесушіге негізгі идеяны жеткізу қабілеті.

- жұмыс орнындағы мәдениет – тәртіп пен тазалық (негізгі құжаттар, бастықтың үстелінде болуы керек құжаттар) [2].

Түйіндей айтсақ, мектептегі өзгерістердің сәттілігі көбінесе оның басшысының ұстанымына, оның құзыреттілігіне, жеке және іскерлік қасиеттеріне байланысты. Осы ретте, білім беру ұйымдары басшыларының басқарушылық мәдениетін дамыту – заман талабы әрі стратегиялық міндет екенін атап өткен жөн. Өйткені жоғары деңгейдегі басқарушылық мәдениет мектептің ішкі ортасын жақсартуға, педагогтердің кәсіби деңгейін арттыруға және оқушылардың сапалы білім алуына ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Казжанова А.О. Какова роль школьного лидера в коллективе? // Педагогический диалог. – 2021. – №1.

2. Мектеп басшысының бойынан табылатын қасиеттер // Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы. – 2020. – №4.

<https://e.rukobr.mcfr.kz/803280>

3. Огурцова Е.М. Управленческая культура как фактор развития образовательной

ӘОЖ 372.8

**Исмаилова Уркия
Курбантаевна**

*Шымкент қаласы, №28 ЖОББМ
қазақ тілі және әдебиеті пәнінің
мұғалімі, п.ғ. магистрі,
халықаралық тренер*

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫН КІРІКТІРЕ ОҚЫТУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Абай шығармалары – біздің ұлттық мұрамыз, оны оқыту арқылы біз білім алушылардың бойында ұлттық сананы, мәдениетті, өнерді бағалауды қалыптастыра аламыз. Мақалада Абай шығармаларын қазақ тілі, бейнелеу өнері және музыка сабақтарына кіріктіре оқыту жолдары қарастырылады. Абай шығармаларының терең мағынасы мен эстетикалық құндылықтары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, ұлттық әдебиет пен мәдениетті танып-білуге және тілдік дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді.

Рухани жаңғыру – адам баласының, оның ішкі әлемінің жаңаруы, сана-сезімі, жаңа өзгерісті қабылдай білуі. Ұланғайыр даланы мекендеген қазақ халқының тілінде, мәдениетінде, салт-дәстүрінде ғасырлар бойы қалыптасқан біртұтастық, бірегейлілік сақталған. Абайдың даналығы, Әуезовтің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар біздің

рухани мәдениетіміздің бірі ғана. Күн сайын өзгеріп жатқан дүниеде сана – сезіміміз бен дүниетанымымызды мықтап қолға алып, заман талабына, ағымына сай икемдеуіміз, жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойымызға сіңіруіміз керек. Әбден сіңіп қалған қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңестіре алмаймыз. Біз халқымыздың тарихы мен үзілмеген ұлттық салт – дәстүрлерін өркендеудің алтын діңгегі ете отырып, нық басуымыз керек.

Осы орайда, ұлттық кодымызды ұлықтау мақсатында Абай шығармаларын қазақ тілі сабағына кіріктіріп оқыту арқылы өскелең ұрпақтың бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру мәселесі өз шешімін таппақ. Өйткені бүгінгі, кешегі және болашақтағы көкейтесті мәселе – жас ұрпаққа сапалы білім мен тағылымды тәрбие беру өз кезінде Абай шығармашылығынан орын алып, мәні мен маңыздылығы айқындалған мәселе.

Абай шығармашылығы туған елін, жерін ойлаудан туындаған ізгілік ойлар жиынтығы. Ендеше, ұлтының болашағын, ұрпағының қамын ойлаған әрбір ел өз әдебиетінің маржандарымен болашақ ұрпағын нәрлендіріп отыруы тиіс. Ұрпаққа Абайды таныту, Абай мұрасын терең түсіністікпен жеткізу маңызды. Сондықтан Абай шығармашылығын қазақ тілі сабағымен байланыстыру – жұмыстың негізгі нысаны етіп алынды.

Абайдың шығармаларында қазақ тілінің байлығы мен көркемдігі айқын көрінеді. Оның поэзиясы мен прозасы тілдің грамматикалық құрылымдарын, сөздік құрамы және стилистикалық ерекшеліктерін терең меңгеруге көмектеседі. Оқушыларға Абайдың шығармаларындағы тілдік элементтерді талдау арқылы қазақ тілінің құрылымын, сөздердің мағыналарын және қолдану аясын түсінуге мүмкіндік беріледі. Осы ретте, қазақ тілі сабағына Абай шығармаларын кіріктіре оқыту үлгісін ұсынып отырмын.

«Есімдіктерді» өту барысында, төмендегі шығармашылық тапсырмаларды оқушыларға береміз:

1. «Абай өлеңдеріндегі есімдіктердің маңызы» дәлелдеме пікір жазу:

Үлгі: 1) Өлеңнен берілген үзіндіге сәйкес, есімдіктердің маңыздылығы туралы дәлелдеме пікір жазыңыз.

1. Өзіңе сен, өзінді сүйреп шығар...
2. Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін...
3. Қайран менің, жүрегім мұз болмай ма...
4. Біреудің кісісі өлсе, қаралы ол...

Ескерту: Оқушылар өздері қалаған өлеңнің негізінде өз ойын қорытып, дәлелдеме жазады.

2) «Орнын тап» (тиісті жерге есімдіктерді орналастыру)

.... жүрегім толғансын ... .. алсын, аңғарсын ...

Алланның ... де рас, сөзі де рас.

Керекті сөздер: өз, сол, өзі т.б.

II. Іздендіру, салыстыру бағытындағы тапсырмалар:

1. Ақын тіліне поэтикалық талдау жасаңыз. Э п и т е т , Т ең е у , М е т а ф о р а , Қанатты сөздерді өлеңнен тауып, мағыналық талдау жасаңыз.

Өлеңнің аты – «Сегіз аяқ».

Ауру жүрек, Өрнегін сендей, Іші – алтын, Сөз түзелді, ызалы жүрек, долы қол сала алмас... сырты – күміс, өлең – сөздің патшасы, тыңдаушы сен де түзел...

Ескерту: Өздерің қалаған өлеңнің негізінде поэтикалық талдау жасай отырып, есімшелердің қолданысына назар аударыңдар.

III. Іздендіру, зерттеу бағытындағы тапсырмалар:

Абай – Табиғат және Есімдіктер (ақынның табиғат лирикасындағы өлеңдеріндегі есімдіктердің қолданыстарына назар аудару, маңызын дәлелдеу, сөйлемдегі қызметін талдау).

IV. Өз қалаулары бойынша орындалатын шығармашылық бағыттағы тапсырмалар:

1. - Абай және Мен (ақындық платформасын құру);

- Абай және Қазіргі қазақ тілі (ғылыми реферат);

- «Абай мұрасы – тәрбие бесігі» (эссе, сыр толғау);

- «Абайша толғансам...» (жыр толғау, жыр шашу);

2. «Дәстүр мен жаңашылдық» (Абай дәстүрі қазіргі кезең әдебиетінде)

а) Абай – Ұлықбек Есдәулет үндестігі мен айырмашылығы;

ә) Абай – Тыныштықбек үндестігі мен айырмашылығы;

б) Абай – Нұрлан Оразалин үндестігі мен айырмашылығы.

Қорытындылай келе, тәжірибеге сүйене отырып, өнімді нәтижеге бағытталған шығармашылық тапсырмалардың тиімділігін төмендегідей саралауға болады:

- оқушылардың білім деңгейлерінің көтерілуіне түрткі болады;

- белсенділіктеріне, қызығушылықтарына әсер етуі;

- оқушылардың шығармашылық ойлауына, танымдық қабілеттерін оятуы;

- өздерін өзі оқытуға, өзгелерді оқытуға

негізделуі;

- ғылыми ізденіске жоба жасауға жетелейді.

Енді, Абай шығармашылығын әдебиет, музыка және бейнелеу өнері пәндерін байланыстыра отырып, оқыту жолдарын қарастырсақ.

Мысалы, әдебиет пен бейнелеу өнері пәндерінің кіріктірілген сабағы: «Абайдың табиғат лирикасы». Абай өлеңдерінің бір алуаны – табиғат лирикасы. Оның «Желсіз түнде жарық ай», «Күз», «Қыс», «Жаз» деген өлеңдерін оқығанда, табиғаттың әртүрлі құбылысы көзіңе елестейді. Жаратылыстың жайдары жазын, түсі суық тұманды күзін, не болмаса сақылдаған сары аязы мен қарлы боранын өзің көріп тұрғандай боласың. Жылдың төрт мезгіліндегі табиғаттың өз әдемілігінің мына жері кем қалыпты деп ешкім таласа алмастай етіп суреттелінеді.

Бұл сабақта сурет пәнінің мұғалімі табиғат тақырыбына салынған суреттерді көрсетіп, Абай поэзиясында жырланған табиғатпен салыстырады. Қыс пен күзді салқын түсті, ал көктем мен жазды жылы түсті бояулармен бояуды ұсынады, ал теорияға көңіл бөлген кезде портрет пен пейзаж ұғымдарына кеңінен тоқталып өтеді. Сабақ барысында оқушылар Абайдың табиғатты бейнелейтін өлеңдерінің кез келгенін оқи отырып, қағаз бетіне сурет салады.

Абай өлеңдеріндегі табиғат көріністерін суреттеу, коллаж жасау немесе графикалық жұмыстар орындау арқылы оқушылар Абайдың шығармашылығын визуалды түрде түсініп, өнер тілінде жеткізуге ұмтылады.

Музыка сабақтарында Абайдың әндері ұлттық музыканы, оның ерекшеліктерін танып білуге және қазақ халқының мәдениетін тереңірек түсінуге жол ашады. Музыка адамның жүрек қылын қозғайды, сондықтан көркем шығарманы оқыту процесінде білім алушылардың шығарма мазмұнын, адамдардың амал-әрекеті мен жан құбылыстарын шынайы сезінулері үшін музыкалық шығармаларды олардың өздеріне орындатудың немесе тыңдатудың маңызы зор. Тәжірибеде байқағанымыз, эпикалық шығармалардан гөрі лирикалық шығармаларды оқыту қиын әрі күрделі. Сондықтан лириканы өтерде құлақтың құрышын қандырып, жан дүниені елітетін музыкалық туындыны көркем туындымен ұштастыра талдап оқыған пайдалы. Құлаққа жағымды әуен әдебиет сабағында көркем шығарманың әсерін күшейтеді.

Осы тұста, Абай әндері арқылы эстетикалық, адамгершілік тәрбие беру, музыкалық сөз қорларын байыту, музыканы тыңдай және түсіне білу, ән айту қабілеттерін жетілдіру мақсатында өткізілген «Абайдың ән әлемі» сабағын қарастырайық. Сабақта

оқушыларды «Сөз маржаны», «Әуезді ән-әуен» деп екі топқа бөлуге болады. Алдын-ала берілген тапсырмалар бойынша, әдебиет пәні мұғалімінің көмегімен «Сөз маржаны» тобының оқушылары Абай өлеңдерінің шығу тарихына әзірленіп келеді. «Әуезді ән-әуен» тобындағы оқушылар, Абай өлеңдерінің әндерін музыка пәні мұғалімінің көмегімен жаттап, шырқауға дағдыланады.

Сабақта білім алушылар «Желсіз түнде жарық ай» әнін айтуға үйренеді. Бұл ән естіген құлаққа жағымды, өлеңнің тұтастығымен, айқындығымен және әуенімен ерекшеленетін ән. Әуені мен өлеңі екеуі біртұтас көркем бейне жасап, көз алдымызға жарық ай астындағы әдемі тымық түн елестетеді. Әннің әуені жеңіл, лүп еткен лептен құйылғандай сабырлы, бір тегіс, құлаққа жағымды болып келеді.

Бекіту бөлімінде оқушылармен төмендегідей жұмыстарды жүргізуге болады.

- «Желсіз түнде жарық ай» өлеңін қара сөзбен суретте.

- Абайдың әндері туралы қандай мәлімет білеміз? (уақытнамалық кестемен жұмыс)

- «Ақын болу» ойыны. Абайға арнап өлең шығару.

..... дана,

..... ғана.

..... оқығанды,

..... пана.

Бұл сабақта музыка пәнінің мұғалімі Абайдың көпшілік біле бермейтін «Май түні, «Торы жорға» күйлерін орындаса болады. Бұл әрі кіріктірілген сабақ, әрі концерт сабақ болады.

Сонымен, Абай шығармаларын қазақ тілі, бейнелеу өнері және музыка сабақтарына кіріктіре оқыту оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, тілдік дағдыларын, эстетикалық сезімдерін дамытуға, ұлттық әдебиет пен мәдениетті тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай интегративті тәсіл білім беру процесін жаңаша, тиімді әрі қызықты етеді. Абай шығармалары – біздің ұлттық мұрамыз, оны оқыту арқылы біз жастарымыздың бойында ұлттық сананы, мәдениетті, өнерді бағалауды қалыптастыра аламыз.

Әдебиеттер:

1. «Абайтану» курсының оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: әдістемелік құрал. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023.

2. Бітібаева Қ. Абай шығармашылығын оқыту. – Алматы, 2003.

3. Султанова Н. К. Музыкальное наследия Абая Кунанбаева в эстетическом воспитании учеников // Наука и современность. – 2015. – № 2. – С. 54-64.

ӘОЖ 372.857

**Кәрібекова Қаракөз
Төлегенқызы**

Шымкент қаласы,
3.Космодемьянская атындағы
№ 23 мектеп-лицейінің
биология пәні мұғалімі

5Е МОДЕЛІН БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада биология сабағында 5Е оқыту моделін тиімді қолдану жолдары қарастырылған. 5Е моделі (Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate) оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекетін қалыптастырып, олардың зерттеушілік, сыни ойлау және шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталған. Әр кезеңнің мақсаты нақты анықталған: қызықтыру (Engage) – тақырыпқа назар аудару; зерттеу (Explore) – тәжірибе жасау және жаңа ақпаратты өздігінен табу; түсіндіру (Explain) – білімді жүйелеу және талқылау; тереңдету (Elaborate) – білімді жаңа жағдайларда қолдану; бағалау (Evaluate) – өзін-өзі және мұғалімдік бағалау арқылы білім деңгейін анықтау. Мақалада «жасуша құрылысы» және «фотосинтез процесі» тақырыптарында 5Е моделін қолданудың нақты мысалдары келтірілген. 5Е моделінің артықшылықтары – оқушылардың белсенділігін арттыру, ғылыми ойлау мен практикалық дағдыларды дамыту, пәнаралық байланыстарды орнату және білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстыру болып табылады. Қорытындысында, 5Е моделі биология сабақтарын қызықты әрі нәтижелі өткізудің тиімді әдісі ретінде ұсынылады.

Қазіргі заманда білім беру жүйесі оқушылардың тек дайын білімді қабылдауына емес, олардың **өздігінен ізденіп, зерттеп, ой қорыта алуына** бағытталуда. Бұл үдеріс оқыту әдістемесіне жаңа талаптар қойып отыр. Әсіресе биология сияқты жаратылыстану пәндерін оқытуда оқушының белсенділігін арттыру, табиғи құбылыстарды бақылау және талдау дағдыларын қалыптастыру аса маңызды.

Соңғы жылдары әлемдік тәжірибеде кеңінен қолданыс тапқан оқытудың тиімді технологияларының бірі – **5Е моделі**. Бұл модельді алғаш рет 1987 жылы Роджер Байби бастаған ғалымдар тобы ұсынған. Оның басты мақсаты – оқушылардың **қызығушылығын ояту, тәжірибелік ізденіс жасауына мүмкіндік беру, білімді өмірлік жағдаяттарда қолдану**.

5Е моделі (Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate) оқыту процесін логикалық

жүйеге келтіреді. Әр кезең оқушылардың ойлау дағдыларын дамытып, білімді біртіндеп тереңдетуге бағытталған. Биология пәнінде бұл модельді қолдану оқушыларды тек фактілерді жаттауға емес, **зерттеуші рөлін атқаруға** жетелейді.

Қазіргі биология сабақтарында мұғалім тек ақпарат жеткізуші емес, оқушының зерттеушілік әрекетіне бағыт беруші рөлін атқарады. Сондықтан оқыту процесінде дәстүрлі түсіндіру мен жаттаудан гөрі, оқушының белсенді танымдық іс-әрекетіне мүмкіндік беретін әдістерді қолдану аса маңызды.

Осындай әдістемелік тәсілдердің ішінде 5Е оқыту моделі ерекше орын алады. Бұл модель оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырумен қатар, олардың алған білімін тәжірибеде қолдануына жағдай жасайды. Әр кезеңнің өзіндік мақсаты бар және олар бір-бірімен сабақтасып, тұтас жүйе құрайды.

5Е моделін биология сабақтарында қолданудың тиімділігі келесі мәселелермен байланысты:

- оқушылардың жеке және топтық зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға қолайлы;
- күрделі биологиялық құбылыстарды қатыстыра отырып меңгеруге мүмкіндік береді;
- пәнаралық байланыстар арқылы ғылыми дүниетанымды қалыптастырады;
- оқу үдерісінде оқушы мен мұғалімнің ынтымақтастығын нығайтады.

Осы тұрғыдан алғанда, биология сабақтарында 5Е моделін жүйелі қолдану – білім сапасын арттырудың, оқушылардың ғылыми ойлау дағдыларын дамытудың тиімді жолы.

5Е моделі бес негізгі кезеңнен тұрады:

1. Engage – Қызықтыру
- Оқушының назарын тақырыпқа аудару.
- Сұрақтар қою, қызығушылық тудыратын тәжірибе немесе бейнеролик көрсету.
2. Explore – Зерттеу
- Топтық жұмыс, тәжірибе жасау.
- Оқушылар жаңа ақпаратты өздігінен іздеп табады.
3. Explain – Түсіндіру
- Оқушылардың зерттеу нәтижесін талқылауы.
- Мұғалім жаңа білімді жүйелеп, ғылыми ұғымдармен толықтырады.
4. Elaborate – Тереңдету
- Білімді жаңа жағдайларда қолдану.
- Пәнаралық байланыстар орнату, өмірлік мысалдармен ұштастыру.
5. Evaluate – Бағалау
- Оқушының меңгерген білімін тексеру.
- Рефлексия, өзін-өзі бағалау, тест немесе жобалық жұмыс.

5Е моделін биология сабақтарында қолданудың тиімділігі – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың

зерттеушілік, шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Бұл модельдің ерекшелігі – әрбір кезеңнің нақты мақсаты мен әдістемелік қадамдары бар, сондықтан оны биология пәнінің кез келген тақырыбында икемдеп қолдануға болады.

Мысалы, жасуша құрылысы, фотосинтез, эокожүйе, адам анатомиясы сияқты тақырыптарды өткенде, 5Е моделінің әр кезеңін тиімді жоспарлау оқушының теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға жағдай жасайды. Сонымен бірге модельдің құрылымы сабақ барысында оқушының белсенділігін сақтап, біртіндеп жаңа білімге жетелеуге көмектеседі.

«Жасуша құрылысы» тақырыбы

- ✓ Engage: жасушаның микроскоптағы бейнесін көрсету.
  - ✓ Explore: оқушылар микроскоп арқылы пияз қабығының жасушасын зерттейді.
  - ✓ Explain: жасуша бөліктерін сипаттау.
  - ✓ Elaborate: өсімдік пен жануар жасушасын салыстыру.
  - ✓ Evaluate: кесте толтыру немесе тест тапсырмалары.
- «Фотосинтез процесі» тақырыбы
- ✓ Engage: «Өсімдіксіз Жер бетінде тіршілік бола ма?» деген проблемалық сұрақ қою.
  - ✓ Explore: тәжірибе арқылы жапырақта крахмалдың түзілуін дәлелдеу.
  - ✓ Explain: фотосинтездің мәнін талқылау.
  - ✓ Elaborate: фотосинтездің атмосферадағы көмірқышқыл газы айналымындағы рөлі.
  - ✓ Evaluate: шағын жоба немесе эссе жазу.
- 5Е моделінің артықшылықтары

Биология пәнінде 5Е моделін қолданудың бірқатар айқын артықшылықтары бар. Олар оқыту процесін жандандырып қана қоймай, оқушылардың білім сапасын арттыруға, зерттеушілік құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

1. Оқушының белсенділігін арттыру

5Е моделі дәстүрлі сабақтағыдай мұғалімнің түсіндіруіне ғана сүйенбейді. Әр кезеңде оқушының өзі ізденіп, сұрақ қойып, жауап табуға талпынады. Бұл тәсіл оқушыны **білім алудың белсенді субъектісіне** айналдырады.

2. Зерттеушілік және практикалық дағдыларды дамыту

Explore кезеңінде тәжірибе жасау, бақылау, зерттеу тапсырмалары арқылы оқушы тек теорияны меңгеріп қана қоймай, оны тәжірибеде дәлелдеуге дағдыланады. Бұл ғылыми-зерттеушілік қабілеттерді қалыптастырады.

3. Ғылыми ойлау мен сыни тұрғыдан ойлауды жетілдіру

Explain және Elaborate кезеңдерінде

оқушылар пікір алмасады, дәлел келтіреді, алған білімін өмірлік жағдайлармен байланыстырады. Бұл олардың **логикалық, сыни және ғылыми ойлау дағдыларын** дамытуға септігін тигізеді.

4. Жеке және топтық жұмысқа бейімдеу

Модель оқушыларды топтық зерттеуге, бір-бірінің пікірін тыңдауға және ортақ шешім қабылдауға үйретеді. Сонымен бірге, әр оқушының жеке қабілеті мен қызығушылығына сәйкес тапсырмалар орындатуға мүмкіндік береді.

5. Білімді өмірмен байланыстыру

Elaborate кезеңінде жаңа ұғымдар нақты өмірлік жағдаяттармен ұштастырылады. Мысалы, фотосинтез тақырыбын өткенде атмосферадағы көмірқышқыл газы айналымы немесе эокожүйелердегі тепе-теңдікпен байланыстырылып түсіндіріледі. Бұл оқушыларға білімнің маңыздылығын түсінуге көмектеседі.

6. Бағалау жүйесінің тиімділігі

Evaluate кезеңінде тек мұғалімнің бағалауы ғана емес, **өзін-өзі және бірін-бірі бағалау** да жүзеге асады. Бұл оқушының жауапкершілігін арттырады және білім нәтижесін шынайы көрсетуге мүмкіндік береді.

7. Пәнаралық байланысты жүзеге асыру

Биология сабақтарында 5Е моделін қолдану математика, химия, география, экология сияқты пәндермен табиғи байланыс орнатады. Бұл оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын кешенді дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай айтсақ, 5Е моделі биология сабақтарын қызықты әрі нәтижелі өткізудің тиімді әдісі болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың зерттеушілік, шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, алған білімін өмірде қолдануға жол ашады. Сондықтан қазіргі биология мұғалімдері осы модельді сабақ жоспарын құруда тиімді пайдаланғаны жөн.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Құдайбергенова К.С. (2019). Жаратылыстану пәндерін оқытуда 5Е моделін қолданудың әдістемелік негіздері // Білім-Образование. – 2019. – №3. – Б. 55–60.
2. Әбдіғалпарова Ұ. Биология сабақтарында оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыту // Қазақстан мектебі. – 2020. – №7. – Б. 42–46.
3. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Жаратылыстану-ғылыми пәндерді оқыту әдістемесі: 5Е моделін қолдану. – Астана, 2018.
4. Жиенбаева Г. Биология сабақтарында оқушылардың ғылыми сауаттылығын дамыту // Ұстаз тәжірибесі. – 2021. – №2. – Б. 15–20.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА ПРИ РАБОТЕ С ИНФОРМАЦИЕЙ

Аннотация: В статье подчеркивается значимость развития критического мышления при изучении русского языка как ключевого навыка современной грамотности. Рассматриваются этапы формирования критического мышления – вызов, осознание смысла и рефлексия – с акцентом на работу с информационными текстами. Предлагаемые методические приемы помогают учащимся не только понимать содержание, но и анализировать, сопоставлять и оценивать информацию, формируя вдумчивый и ответственный подход к языковому обучению.

В эпоху беспрецедентного доступа к информации умение критически оценивать, анализировать и обобщать то, что мы читаем и слышим, уже не является нишевым навыком, а является фундаментальным компонентом современной грамотности. Для учеников, изучающих русский язык, развитие критического мышления – это не просто академическое упражнение, а необходимый инструмент для ориентации в обширном и зачастую сложном информационном пространстве русскоязычного мира [1]. Таким образом, роль учителя русского языка выходит за рамки передачи грамматических правил и словарного запаса. Она включает в себя важную задачу воспитания вдумчивых и аналитически мыслящих людей, способных вдумчиво и ответственно подходить к информации. В данной методической статье рассматриваются практические подходы к интеграции развития критического мышления в уроки русского языка с особым акцентом на работу с разнообразными информационными текстами.

Традиционно в языковом обучении приоритетным было понимание – способность улавливать буквальный смысл текста. Хотя это и является важным первым шагом, развитие критического мышления требует от нас выхода за рамки поверхностного понимания. Оно требует от учащихся задавать вопросы,

устанавливать связи и формировать обоснованные суждения. Педагогическая основа для развития критического мышления, может быть, концептуализирована в виде трех отдельных, но взаимосвязанных этапов: вызов, осознание значения и рефлексия [2].

Этап вызова служит для активации имеющихся у учащихся знаний и пробуждения их интереса к рассматриваемой теме. Перед представлением нового текста учитель может провести краткую сессию мозгового штурма, спросив учащихся, что они уже знают или какие ассоциации у них вызывает конкретная тема или концепция. Это не только подготовит их к новой информации, но и побудит их установить личные связи с материалом. Например, перед чтением статьи об экологических проблемах в Байкальском регионе учащихся можно попросить поделиться своими первыми мыслями на тему экологии в России. Это первоначальное вовлечение создает когнитивную основу, на которой можно строить новые знания.

На втором этапе, этапе осознания смысла, происходит основная аналитическая работа. На этом этапе начинается активная работа с текстом. Здесь отлично помогает приём INSERT (Интерактивная система заметок для эффективного чтения и мышления). Его суть в том, что в процессе чтения ученики маркируют информацию специальными значками прямо на полях, сразу классифицируя её. Например, галочка может использоваться для информации, которая подтверждает их существующие знания, знак минус – для информации, которая им противоречит, знак плюс – для новых и интересных фактов, а знак вопроса – для моментов, которые неясны или требуют дополнительного изучения. Этот активный процесс маркировки превращает пассивное чтение в динамичный диалог с текстом, побуждая учеников постоянно оценивать информацию в соотношении с собственным пониманием.

После первоначального чтения и маркировки учитель может способствовать более глубокому анализу с помощью ряда целенаправленных вопросов [2]. Эти вопросы должны быть составлены таким образом, чтобы перевести учащихся от простого запоминания к мышлению более высокого уровня. Задача учителя – сместить фокус учеников с простого пересказа содержания на анализ авторского замысла. Поэтому вопрос «О чём этот текст?» уступает место более глубоким: «Какую задачу ставил перед собой автор?» и «На какие аргументы он опирается, чтобы убедить читателя?». Учащихся также можно побудить

определить тон автора и его потенциальную предвзятость. Например, при анализе новостной статьи учащиеся могут обсудить выбор словарного запаса и его потенциальное эмоциональное воздействие на читателя. Является ли язык нейтральным и объективным или он насыщен субъективными и убедительными элементами?

Для дальнейшего развития критического мышления необходимо работать с различными источниками информации. Эффективным упражнением может быть представление учащимся нескольких текстов на одну и ту же тему, каждый из которых имеет свою точку зрения или предвзятость. Например, после прочтения государственного новостного репортажа о конкретном событии учащимся можно предложить ознакомиться с записью в блоге или статьей в независимых СМИ, посвященной тому же событию. Сравнивая и сопоставляя представленную информацию, используемый язык и включенные или опущенные детали, учащиеся учатся ценить сконструированный характер нарративов и важность поиска различных точек зрения.

Литературные тексты также предлагают богатую почву для развития критического мышления [3]. Рассказ Чехова или стихотворение Ахматовой могут стать отправной точкой для обсуждения подтекста, символизма, а также исторического и культурного контекста, в котором было создано произведение. Анализируя мотивацию персонажей, интерпретируя метафорический язык и рассматривая скрытый смысл автора, учащиеся занимаются сложной формой критического анализа, выходящей за рамки простого изложения сюжета. Эти дискуссии не только улучшают их языковые навыки, но и способность интерпретировать сложную и многогранную информацию.

На заключительном этапе, этапе рефлексии, учащиеся закрепляют свои знания и формулируют собственное обоснованное мнение. Это может принимать различные формы, от структурированных дебатов в классе до написания аналитического эссе. «Кластер» или деятельность по составлению ментальной карты может быть полезным инструментом для систематизации мыслей перед письменным или устным заданием. Учащиеся могут визуализировать ключевые концепции текста, связи между ними, а также свои собственные вопросы и выводы. Этот процесс помогает структурировать их мышление и построить связную аргументацию [2].

Еще одним эффективным методом рефлексивной практики является «синквейн» –

пятистрочное стихотворение с определенной структурой, которое побуждает учащихся выразить свое понимание темы в лаконичной и творческой форме. Это, казалось бы, простое упражнение требует глубокого уровня понимания и умения синтезировать информацию до ее наиболее существенных компонентов. Создание чего-то нового на основе проанализированной информации закрепляет их знания и дает им возможность стать не только потребителями информации, но и вдумчивыми создателями собственных идей.

На протяжении всего этого процесса роль учителя заключается не в передаче знаний, а в содействии критическому анализу. Именно учитель формулирует вопросы, побуждающие к размышлениям, выбирает разнообразные и сложные тексты и создает в классе атмосферу, в которой учащиеся чувствуют себя в безопасности, выражая свои мнения и уважительно не соглашаясь друг с другом. Демонстрируя любознательный и критический подход к информации, учитель может вдохновить учащихся принять подобный образ мышления [3].

В заключение можно сказать, что развитие критического мышления является незаменимым аспектом современного обучения русскому языку. Выходя за рамки механического запоминания и поверхностного понимания и применяя педагогику, которая ставит во главу угла активное участие, аналитическое исследование и вдумчивое размышление, учителя могут вооружить своих учеников навыками, необходимыми для того, чтобы стать проницательными и информированными гражданами мира. Способность критически подходить к информации на русском языке является не только ключом к академической успеваемости, но и важным инструментом для обучения на протяжении всей жизни и значимого участия в жизни все более сложного мира.

Список литературы:

1. Новикова М.В. Приемы технологии развития критического мышления на уроках русского языка и литературы//Прорывные научные исследования: проблемы, пределы и возможности. - 2023. – 132 с.
2. Сарсембек Ж.Г., Текеева Г. Характеристика приёмов критического мышления на уроках русского языка в современной школе, 2025. – 294 с.
3. Моховикова Е.А. Технология развития критического мышления в обучении русскому языку как иностранному, 2022.

ӘОЖ 372.857

**Поштаева Айгуль
Абдикеримовна**

*Шымкент қаласы, «Жоғары медицина
колледжі» МКК биология пәнінің
оқытушысы, педагог-зерттеуші*

БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа. Білім беру саласы технологиялық дамудың арқасында үздіксіз өзгеріске ұшырауда. Жасанды интеллект (ЖИ) осы өзгерістердің негізгі катализаторының бірі болып отыр. Бүгінде білім беру саласында ЖИ-дің маңыздылығы артып келеді, әсіресе биология сияқты жаратылыстану пәндерін оқытуда. Жасанды интеллект биологияны оқытуда оқытушыларға көмекші құрал ретінде әрекет етіп, оқушылардың білімін тиімді әрі ыңғайлы меңгеруіне септігін тигізеді.

XXI ғасыр — ақпараттық технологиялардың, әсіресе жасанды интеллекттің қарқынды дамып жатқан дәуірі. Оның басты нышанын инновацияның қарқынды дамуы мен жасанды интеллектің өмірімізге дендеп енуінен байқауға болады. ЖИ білім беру саласында жаңа мүмкіндіктерді ашып, оқыту процесін тиімдірек етуге ықпал етеді. Бүгінгі күні ол оқу үдерісін жаңғыртудың тиімді құралына айналууда.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қазір біз бәріміз жаппай цифрландыру және жасанды интеллект дәуіріне қадам бастық... Жасанды интеллектің жаппай енгізу және жаппай цифрландыру еліміздің барлық саладағы әлеуетін еселеп арттырады. Біздің стратегиялық бағдарымыздың ең басты қыры осы болуға тиіс» — деп атап көрсетті.

Қазіргі кезде жасанды интеллект білім беру саласында кеңінен қолданылып келеді, өйткені заманауи білім беру сапалы, бейімделген және технологиялық шешімдерге негізделген оқыту қажеттілігімен айқындалады. Бәсекеге қабілетті маман қалыптастыру үшін білім беру процесі цифрлық құралдармен байытылып, білім алушылардың белсенді оқу ортасын сезінуіне жағдай жасауы тиіс. Жасанды интеллект, осы мақсатта, оқытушы пен студент арасындағы кері байланысты жылдамдатып, оқу мазмұнын жекелендіруге жол ашады.

Биология пәнінде жасанды интеллектті қолдану — тек технологиялық

жаңашылдық емес, сонымен қатар білім берудің мазмұны мен әдісін қайта қарауға ықпал ететін педагогикалық қажеттілік.

Биология пәні — табиғаттың күрделі жүйелерін, тірі организмдердің құрылымы мен қызметін зерттейтін ғылым. Оқушыларды биологияға қызықтыру, олардың пәнге деген ынтасын арттыру — мұғалімнің басты міндеті. Жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін пайдалану арқылы бұл міндетті орындау әлдеқайда жеңілдейді.

Осы ретте биология пәнінде жасанды интеллектті қолдану бойынша білім беру платформаларына тоқталар болсақ:

Labster — виртуалды зертханалық тәжірибелерді ұсынатын платформа, онда молекулалық процестер мен күрделі биологиялық реакцияларды зерттеуге болады. Оқушылар биологияның түрлі аспектілерін зерттеу үшін интерактивті симуляцияларды пайдалана алады. Виртуалды зертхана симуляторлары — күрделі ғылыми құбылыстар мен заңдылықтарды түсіндіруде оңтайлы көмекші. Бұл платформада оқушылар шынайы тәжірибені модельдейтін ортада, мысалы, «гендік инженерия», «ферменттің белсенді орталығының зерттелуі», немесе «рН деңгейінің әсері» секілді тақырыптар бойынша тәжірибе жасай алады. Бұл әсіресе зертхана құралдары шектеулі жағдайда үлкен мүмкіндік. Labster платформасы ЖИ алгоритмдері арқылы білім алушылардың прогресін бақылап, олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар тәжірибелік дағдыларды қауіпсіз ортада дамытуға мүмкіндік алады.

BioDigital Human — бұрыннан жинақталған адам денесінің ең жан-жақты 3D виртуалды моделі және интерактивті 3D анатомиясын, физиологиясын, жағдайларын және емдеу әдістерін қамтитын жалғыз қолданба. Ол адам анатомиясы мен физиологиясын 3D форматында зерттеуге мүмкіндік беретін платформа. Бұл платформа ЖИ технологияларын пайдалана отырып, білім алушыларға интерактивті визуализациялар мен анимациялар ұсынады. Студенттер биологиялық процестерді тереңірек түсініп, өз бетінше зерттеу жүргізу мүмкіндігіне ие болады. BioDigital платформасы олардың қызығушылығын арттырып, күрделі материалды түсінуге көмектеседі.

Socratic (Google компаниясына тиесілі) — жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін мобильді қосымша. Ол жасанды интеллект алгоритмдерін қолдану арқылы академиялық ақпаратты ғылыми негізге сүйенген, дәлелденген, сенімді дереккөздерден іздейді. Кілт сөздердің нәтижелерін ұсынады және

материалдарды қабылдауға ыңғайлы түрде ұсына отырып, оқуға көмектеседі. Мысалы, егер студент «гликолиздің негізгі кезеңдері қандай?» деген сұрақ қойса, Socratic бұл сұрақты талдап, қысқаша түсініктеме, схемалық бейне және YouTube сілтемелері арқылы тақырыпты жан-жақты ашып береді. Мұндай тәсіл білім алушылардың өз бетімен білім іздеу дағдысын дамытып, күрделі ұғымдарды өзіне ыңғайлы форматта қабылдауға жағдай жасайды.

Knewton — білім беру контентін ЖИ арқылы жеке тұлғалық деңгейде бейімдеуге арналған платформа. Білім алушылардың өткен білімін талдай отырып, Knewton оларға нақты тақырыптар бойынша қосымша материалдар мен ресурстар ұсынады. Биология пәнінде бұл платформа білім алушылардың түсіну деңгейіне сәйкес материалдарды автоматты түрде бейімдеуге мүмкіндік береді, осылайша әрбір студенттің жеке қажеттіліктеріне жауап береді.

Quizlet — биологиялық терминологияны меңгеруде өте тиімді құрал. Бұл платформада оқытушылар немесе білім алушылар өздері флеш-карталар жасақтап, негізгі ұғымдар мен анықтамаларды есте сақтау үшін қолдана алады. Мысалы, «пептидтік байланыс», «энзим», «субстрат», «катализатор» сынды терминдерді визуалды және аудио қолдану арқылы қайталау студенттің есте сақтау қабілетін арттырады. Сонымен қатар, Quizlet-тің тестілеу, сәйкестендіру, ойын арқылы оқыту функциялары білім алушылардың биология пәні бойынша теориялық материалдарды қызығушылықпен меңгеруіне ықпал етеді.

ChatGPT немесе басқа GPT үлгісіндегі тілдік модельдер (мысалы, Claude, Gemini) — биологиядағы күрделі ұғымдарды түсіндіру, мәлімет іздеу немесе ғылыми есеп жазуға көмектесетін заманауи құралдар. ChatGPT — түрлі сұрақтарға жауап, кеңес беретін және күрделі тапсырмаларды орындай алатын чат-бот. Мысалы, оқушы ChatGPT-ге «гликоген синтезінің реттелуі» туралы сұрақ қойғанда, жүйе бұл процесті кезең-кезеңмен түсіндіріп, ферменттердің атауын, олардың рөлін және осы процестегі энергетикалық өзгерістерді сипаттап бере алады. Сонымен қатар, GPT модельдері студенттің жазған мәтінін талдап, грамматикалық және ғылыми мазмұндық қателерді түзетуге де мүмкіндік береді. Бұл функция ғылыми жоба, эссе немесе есеп жазғанда пайдалы.

Жасанды интеллектті тиімді қолданудың басты артықшылықтарының бірі — оқытудың даралануы. Әр білім алушының танымдық ерекшелігіне сай мазмұн ұсыну, қиындық тудыратын тақырыптарға қайта оралу, жеке траектория бойынша алға жылжу — мұның барлығы ЖИ негізіндегі платформалар арқылы

жүзеге асады. Білім беру платформаларында (Khan Academy, Quizlet, Coursera) жасанды интеллект білім алушының өткен нәтижелерін сараптай отырып, жеке оқу жоспарын қалыптастырады. Бұл әдіс биология сияқты пәндерді меңгеруде өте маңызды.

Екіншіден, жасанды интеллект арқылы жүзеге асатын визуализация мүмкіндіктері күрделі биологиялық процестерді түсіндіруде таптырмас құралға айналды. Mozaik 3D немесе BioRender секілді платформалар молекулалар арасындағы әрекеттесулерді, метаболизм жолдарын немесе жасушаішілік процестерді нақты әрі көрнекі үлгіде ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл білім алушының абстрактілі ұғымдарды нақтылауына, кеңістіктік ойлауын дамытуына ықпал етеді. Сонымен қатар, визуалды қолдаумен қатар, интерактивті зертханалық жұмыстар да оқытудың сапасын арттырады. Labster секілді виртуалды зертханаларда студенттер нақты тәжірибелерді қауіпсіз, шынайыға жақын цифрлық ортада орындап, өз қателіктерінен үйренуге мүмкіндік алады. Сабақта қолданылуына мысал келтірсем, «Гликолиз процесі» тақырыбын алсақ, мұнда студенттер Mozaik 3D көмегімен глюкозаның пируватқа айналу жолын 3D үлгіде көреді. Мұғалім әр кезеңге тоқталып, молекулалардың құрылымын көрсетеді. Әр студент BioRender платформасында гликолиз жолының жеке схемасын жасап, презентация қорғайды. ЖИ құралдары олардың жұмысын бағалап, кері байланыс береді (атап кетсем схемадағы дұрыс/бұрыс бағыттар, ферменттерді қолдану дәлдігі т.б.).

Биологияның зертханалық жұмыстарында ЖИ құралдарының қолданылуы эксперименттердің тиімділігін арттыруға, деректерді өңдеуді жылдамдатуға және зерттеулердің дәлдігін жоғарылатуға ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері ЖИ студенттердің оқу материалдарын меңгеру деңгейін жоғарылатуға, мотивацияны арттыруға және өзбетінше зерттеу жасау қабілеттерін дамытуға ықпал ететінін көрсетті.

Үшіншіден, жасанды интеллект кері байланысты жылдам әрі нақты ұсыну арқылы студенттің біліміндегі олқылықтарды тез арада анықтауға көмектеседі. Оқытушы тест тапсырмаларын әзірлеу, жауаптарды тексеру, жеке ұсыныстар жасау секілді уақытты көп қажет ететін процестерді ЖИ жүйесіне сеніп тапсырып, өзінің педагогикалық қызметіне көбірек көңіл бөле алады.

Алайда жасанды интеллектті білім беру процесіне енгізудің кемшіліктері де жоқ емес. Мұндағы маңызды шектеу — жасанды интеллекттің толықтай адам орнын баса

алмайтыны. ЖИ негізіндегі бағалау жүйелері студенттің логикалық ойлау барысын, шығармашылық тәсілдерін немесе мотивациялық жағдайын ескере бермейді. Ол тек нақты жауапқа сүйенеді және көбіне студенттің жауабының астарындағы ойды саралай алмайды. Сондықтан да ЖИ құралдарын оқытуда қосалқы құрал ретінде пайдаланып, педагогикалық жетекшілік пен адами қатынасты басты назарда ұстау қажет деп санаймын.

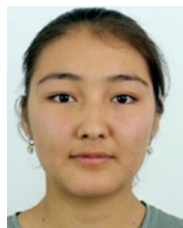
Сонымен, жасанды интеллектті орынды әрі мақсатты түрде қолдана отырып, биология сабағын тек ақпарат берудің құралы емес, ғылыми зерттеудің, тұлғалық дамудың, заманауи ойлаудың алаңына айналдыруға толық мүмкіндік бар. Жасанды интеллектті педагогикалық тұрғыда тиімді интеграциялау – болашақтың білікті мамандарын даярлауда шешуші қадам болмақ.

Әдебиеттер:

1. Зияева Г.А. Использование технологий искусственного интеллекта в преподавании биологии //Interdiscipline innovation and scientific research conference. – 2024. – № 26.

2. Копежанов И.Ж. Жасанды интеллект: қиындықтар мен мүмкіндіктер //Arts Academy. – 2024. – № 2.

3. Мырзапайзова Г.У. Искусственный интеллект как основной объект философского анализа //Dulaty University Хабаршысы. – 2025. – № 2.

ӨЖ 372.857

**Балабекова Аружан
Ганыбекқызы**

Шымкент қаласы,
№147 ЖОБЕМ биология пәні
мұғалімі

ЗЕРТТЕУШІЛІК ОҚЫТУ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ҒЫЛЫМИ ОЙЛАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада зерттеушілік оқыту әдісі арқылы оқушылардың ғылыми ойлауын қалыптастыру жолдары қарастырылады. Зерттеушілік оқыту оқушыларды белсенді ізденуші ретінде тәрбиелеуге, білімді өз бетімен тәжірибе, бақылау және зерттеу арқылы меңгеруге мүмкіндік береді. Биология пәні мысалында әдістің тиімділігі көрсетіледі: фотосинтезді зерттеу, судың ластану деңгейін анықтау, микроағзалардың тіршілік әрекетін бақылау сияқты тәжірибелер оқушылардың функционалдық сауаттылығын, ғылыми көзқарасын және шығармашылық қабілетін дамытады. Мақалада зерттеушілік оқытудың ерекшеліктері, ғылыми ойлауды қалыптастырудағы рөлі, сабақтағы практикалық мысалдары және

артықшылықтары талқыланады. Қорытындысында, зерттеушілік оқыту заманауи білім беру талаптарына сай келетін, оқушыны ғылыми тұрғыдан ойлайтын тұлға ретінде қалыптастыратын тиімді әдіс екені атап көрсетіледі.

Қазіргі заманда білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушылардың жеке тұлғалық дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, оларды өмірлік жағдаяттарды шешуге бейімдеу. Бұл міндетке қол жеткізудің маңызды шарттарының бірі – зерттеушілік оқыту әдісін қолдану. Бүгінгі таңда халықаралық зерттеулер (PISA, TIMSS) де оқушылардың тек дайын ақпаратты меңгеруін емес, өз бетімен ізденіп, дәлелді шешім қабылдау қабілетін басты көрсеткіш ретінде бағалайды.

Зерттеушілік оқыту әдісі оқушыларды тек білім алушы ғана емес, «кіші ғалым» ретінде тәрбиелейді. Олар өздеріне қойылған сұраққа дайын жауапты күтпейді, керісінше мәселені зерттеп, болжам жасап, тәжірибелер арқылы деректер жинақтайды. Бұл тәсіл оқушылардың функционалдық сауаттылығын, ғылыми көзқарасын, шығармашылық қабілетін қалыптастырады.

Биология пәні зерттеушілік оқытуды жүзеге асыруға қолайлы пәндердің бірі болып табылады. Өйткені ол тірі табиғатты зерттеу арқылы тәжірибе жасауға, бақылауға, деректерді салыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, экологиялық зерттеу, микроағзаларды бақылау, өсімдік пен жануарлар организміндегі құбылыстарды тәжірибе жүзінде дәлелдеу – оқушыны ғылыми ойлауға жетелейтін тиімді жолдар.

Зерттеушілік оқытудың мәні мен ерекшелігі.

Зерттеушілік оқыту – оқушыларды ғылыми ізденіске бағыттап, олардың белсенді танымдық әрекетін ұйымдастыруға негізделген әдіс. Оның басты мәні – оқушыға дайын білімді бермей, білімді өз бетінше тәжірибе, бақылау, зерттеу арқылы табуына мүмкіндік жасау. Бұл тәсіл оқушыны тек тыңдаушы емес, «оқыту үдерісінің белсенді қатысушысы» ретінде қалыптастырады.

Зерттеушілік оқыту барысында оқушылар:

- мәселені анықтайды және нақты сұрақ қояды;
- болжам (гипотеза) жасайды;
- деректер жинайды, тәжірибе жүргізеді;
- нәтижелерді талдайды және қорытынды жасайды;
- өз шешімін негіздеп, дәлелдейді.

Бұл әдіс оқушылардың ғылыми ойлауын қалыптастыруға ықпал етеді, себебі олар әрбір тұжырымды тексеріп, дәлелдеу қажеттігін түсінеді.

Зерттеушілік оқытудың ерекшеліктері:

- 1.Оқушы – белсенді ізденуші. Мұғалім дайын ақпарат бермейді, тек бағыт-бағдар көрсетеді.
- 2.Шынайы өмірмен байланыс. Зерттеу тапсырмалары күнделікті өмірдегі мәселелерді шешуге бағытталады.
- 3.Ойлау әрекетінің кезеңділігі. Сұрақ қою, болжам жасау, тәжірибе жүргізу, деректерді талдау – ғылыми зерттеу логикасына сай жүргізіледі.
- 4.Дәлелді пікір қалыптастыру. Әрбір нәтиже деректерге сүйене отырып түсіндіріледі.
- 5.Шығармашылық элементтер. Оқушылар жаңа шешім, тың идея ұсынуға үйренеді.
- 6.Жеке, жұптық және топтық жұмысқа қолайлы. Бұл әдіс ынтымақтастықты дамытады.
- 7.Жоғары деңгейлі ойлауға жетелейді. Талдау, синтез, бағалау дағдылары дамиды.

Зерттеушілік оқыту дәстүрлі оқытудан мына айырмашылықтарымен ерекшеленеді:

- дәстүрлі сабақта мұғалім негізгі ақпарат көзі болса, зерттеушілік оқытуда оқушының өзі дерек көзіне айналады;
- дайын білім берілмей, білім тәжірибе арқылы «ашылады»;
- есте сақтаудан гөрі, іздену мен қолдануға басымдық беріледі.

Ғылыми ойлауды қалыптастырудағы рөлі.

Зерттеушілік әдіс оқушыларға:

- деректерді бақылап, себеп-салдарлық байланыстарды түсінуге;
- дәлелдер негізінде шешім қабылдауға;
- ғылыми тілде ойды жеткізуге;
- сыни тұрғыда сұрақ қойып, әртүрлі көзқарасты салыстыруға;
- шығармашылық тұрғыда жаңа идея ұсынуға мүмкіндік береді.

Биология сабақтарындағы зерттеушілік оқыту мысалдары.

- «Өсімдіктерде фотосинтез процесін анықтау» тәжірибесі арқылы жарықтың өсімдікке әсерін зерттеу;
- «Судың ластану деңгейін анықтау» жобасы арқылы экологиялық сауаттылықты қалыптастыру;
- «Ашытқы саңырауқұлақтарының тыныс алуын зерттеу» тәжірибесі арқылы микроағзалардың тіршілік әрекетін түсінуге.

Зерттеушілік оқытудың артықшылықтары.

Зерттеушілік оқыту әдісі оқушылардың білім алу үдерісін жандандырып қана қоймай, олардың тұлғалық және зияткерлік дамуына зор ықпал етеді. Бұл әдістің басты артықшылықтары мыналар:

1. Оқушыны белсенді білім алушыға айналдырады. Дайын білімді қабылдаушы емес, дербес ізденуші рөліне қояды.
2. Жоғары деңгейлі ойлау қабілеттерін дамытады. Оқушы талдау, салыстыру, жүйелеу, дәлелдеу, бағалау сияқты дағдыларды меңгереді.
3. Ғылыми ойлауды қалыптастырады. Нәтижелерді тексеру, дәлелдерге сүйену, объективті қорытынды жасауға үйретеді.
4. Функционалдық сауаттылықты арттырады. Оқушылар алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануды үйренеді.
5. Зерттеушілік дағдыларды дамытады. Сұрақ қою, болжам жасау, тәжірибе жүргізу, деректерді өңдеу дағдылары жетіледі.
6. Қызығушылық пен уәжді күшейтеді. Ізденіске құрылған тапсырмалар оқушылардың табиғи қызығушылығын оятады.
7. Коммуникативтік қабілеттерді жетілдіреді. Оқушы өз ойын ғылыми тілде жеткізіп, пікірталас жүргізуді меңгереді.
8. Шығармашылық әлеуетті дамытады. Жаңа идея ұсыну, баламалы шешім табу дағдылары қалыптасады.
9. Топтық жұмысты қолдайды. Ынтымақтастық, жауапкершілік, бір-бірін тыңдау мәдениетін қалыптастырады.
10. Өзін-өзі бағалау және рефлексия жасауға үйретеді. Оқушы өз әрекетіне сыни көзқараспен қарап, жетістігін және кемшілігін бағалай алады.

Қорытынды.

Зерттеушілік оқыту әдісі – оқушылардың ғылыми ойлауын қалыптастырудың, функционалдық сауаттылығын дамытудың және шығармашылық әлеуетін ашудың тиімді құралы. Бұл әдіс арқылы оқушылар білімді дайын күйінде алмай, оны өз бетімен ізденіс, тәжірибе, бақылау арқылы меңгереді. Мұндай тәсіл оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлауына, деректермен жұмыс істеуіне, дәлелді пікір айтуына және өмірлік мәселелерді ғылыми тұрғыдан шешуіне ықпал етеді.

Демек, зерттеушілік оқыту – заманауи білім берудің басты талаптарына жауап беретін, оқушыны «ғылыми ойлайтын тұлға» ретінде қалыптастырудың ең тиімді әдістерінің бірі. Оны жүйелі қолдану болашақ ұрпақтың бәсекеге қабілетті, білімді әрі жауапкершілікті азамат болып өсуіне жағдай жасайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. ҚР БҒМ. Жаратылыстану пәндері бойынша әдістемелік нұсқаулар.
2. Абдрасулова Ж.Т. Биология курсында оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамыту ерекшеліктері //The VI International Scientific and Practical Conference «Tendencies of development science and practice», February 14–16, Boston, USA. 372 p. – С. 183.
3. Әбенбаев С. Педагогика тарихы мен теориясы. – Алматы: Дарын, 2018.
4. Мұханбетова Г. Б., Донесова Г. К., Абубакирова К. Ш. Биология сабақтарында оқушылардың зерттеушілік қүзыреттіліктерін қалыптастыру әдістемесі //In The World Of Science and Education. – 2025. – №. 15 апрель ПН2. – С. 120-123.

УДК 376.3

**Асельбекова Дана
Сулеймановна***учитель русского языка и
литературы, педагог-исследователь
ГУ школа-интернат "Yim" для детей
с нарушениями зрения***ФОРМИРОВАНИЕ ЗНАНИЙ И УМЕНИЙ НА
УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
У ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ**

Аннотация. В статье рассматривается процесс формирования знаний и умений у детей с нарушениями зрения на уроках русского языка и литературы. Подчеркивается важность адаптации образовательных методик и материалов для обеспечения доступности обучения для данной категории учащихся. Анализируются специфические трудности, с которыми сталкиваются дети с нарушениями зрения, а также предлагаются эффективные педагогические приемы и технологии, способствующие их успешной интеграции в учебный процесс. Особое внимание уделяется использованию тактильных и аудиовизуальных средств, а также индивидуализации обучения.

Обучение русскому языку и литературе для детей с нарушениями зрения требует особого подхода. Здесь важно не просто адаптировать уже готовые учебные материалы, а с самого начала продумывать процесс так, чтобы он был доступен каждому ученику. Для этого используется универсальный дизайн

обучения: одно и то же содержание должно быть доступно в разных форматах – в шрифте Брайля, в увеличенном шрифте, в аудио- и цифровом варианте [1, с.7]. Такой подход позволяет детям выбирать удобный способ восприятия и не чувствовать ограничений.

Русский язык по своей природе сложен: он включает изменяемые окончания слов, подвижное ударение, большое количество орфографических правил и исключений. Всё это создаёт значительную нагрузку на память и внимание ребёнка. Для слабовидящих и незрячих учащихся эта нагрузка усиливается, потому что они не могут опираться на зрительные подсказки – привычные схемы, таблицы, написанные образцы. Литература также требует от школьника развитого воображения и способности к интерпретации. В художественных текстах встречаются визуальные образы, пространственные описания, сравнения, которые часто строятся на зрительных впечатлениях. Поэтому учителю важно находить такие способы объяснения, которые помогут ребёнку «увидеть» текст другими каналами восприятия – через слух, тактильные ощущения, устное описание [1, с.12].

Методика обучения в таких условиях должна помогать и овладевать базовыми навыками письма и чтения, и развивать более сложное умение – понимать и интерпретировать тексты [2, с.183]. Важна работа сразу в нескольких направлениях. Необходимо развивать фонетический слух: учить детей различать ударение в словах, слышать оглушение и озвончение согласных, правильно воспринимать редукцию гласных. Параллельно идёт освоение морфологических структур: корней, приставок, суффиксов и окончаний. Постепенно формируется понимание лексики и семантики, то есть значение слов и их связи друг с другом. Отдельное внимание уделяется грамматике и синтаксису – умению определять части речи, строить иерархию предложений, составлять связный текст.

Важным направлением становится орфография и пунктуация. Для слабовидящих учеников здесь есть трудность: они не могут запоминать написание слов только через зрительные образы, как это делают многие дети. Поэтому орфографические правила закрепляются через слуховые и логические алгоритмы, без опоры на визуальную память. Литературное образование также строится с учётом этих особенностей. Ученики знакомятся с основными понятиями литературоведения: жанрами, композицией произведения, авторской позицией, системой символов. Всё это даётся через доступные формы восприятия: устные обсуждения, аудиокниги, специальные пособия и комментарии учителя [2, с.184].

Формирование навыков включает также развитие беглости чтения. Для кого-то это чтение

по Брайлю, для кого-то – с увеличенным шрифтом, а для кого-то – прослушивание аудиотекста. Важно, чтобы ребёнок не просто «получал» текст, но и умел работать с ним: пересказывать, анализировать, находить нужную информацию. Учитель учит детей устно объяснять языковые явления, формулировать свои мысли связно и грамотно, как устно, так и письменно. Иногда письменная форма заменяется альтернативными вариантами – например, устной записью ответа или электронным вводом текста.

Отдельное внимание уделяется развитию умения понимать литературные образы. Если в тексте описывается картина природы или внешний облик героя, незрячему ребёнку трудно вообразить её. В этом случае учитель предлагает слуховые или тактильные аналоги, описывает через сравнения, даёт ассоциации, которые доступны ребёнку. Это помогает включиться в литературный процесс и почувствовать красоту художественного слова.

Большую роль играет использование вспомогательных технологий. Это могут быть специальные программы для озвучивания текста, устройства для чтения Брайля, электронные словари и тренажёры. Такие инструменты не просто облегчают доступ к информации, но и делают обучение более самостоятельным. Важным результатом становится формирование у ребёнка навыков самоконтроля и саморегуляции: умение распределять внимание, планировать работу, проверять свои результаты.

Ученики с нарушением зрения тратят больше времени на работу с текстом. Чтение по Брайлю требует медленного тактильного сканирования, а прослушивание аудиозаписи идёт линейно, без возможности быстро «пробежать глазами» абзац. Из-за этого дети реже встречаются со случайными орфографическими образцами, которые обычно запоминаются визуально. Поэтому обучение должно не ждать «самоусвоения», а специально строиться на правилах, разборе слов по частям и многократном проговаривании [3, с.11]. Полезно использовать ритм и устную артикуляцию: когда ребёнок произносит слово вслух по слогам или «ритмически простукивает» ударения, материал лучше удерживается в памяти.

Если у ребёнка сохранено остаточное зрение, важно правильно распределять нагрузку. Чередуются задания на зрение и задания, которые выполняются на слух или тактильно, чтобы не вызывать переутомления. Для полностью незрячих школьников необходимо поддерживать в голове «картину» текста: где абзацы, где диалог, где строфы в стихотворении. Учитель помогает в этом с помощью устных пояснений («новая строфа начинается здесь», «далее идёт реплика героя») и при возможности – тактильных схем. При работе с аудио нужно следить, чтобы голос был

выразительным, но не слишком эмоциональным, чтобы не мешать пониманию содержания.

Основные принципы работы включают использование разных каналов восприятия – слуха, осязания и речи [3, с.12]. Важно, чтобы ученик не только выполнял задание, но и объяснял, как он пришёл к ответу: «я понял, что это подчинённое предложение, потому что услышал слово „потому что“». Такие метакомментарии помогают закрепить логику. Большую роль играет алгоритмизация – перевод правил в короткие устные шаги, которые можно быстро воспроизвести. Например, орфографию можно тренировать через трёхэтапный алгоритм: услышал слово → разделил его на части → применил правило. Сначала дети проговаривают эти шаги вслух, а потом они становятся автоматическими.

Важно давать материал в разных формах. Одно и то же стихотворение может быть в Брайле, в аудио с удобными навигационными метками и в виде краткого пересказа, который озвучивает учитель. Ритм урока также имеет значение: сложные аналитические задания стоит чередовать с более лёгкими, творческими – например, обсуждением или диалогом, чтобы избежать перегрузки. При этом адаптация не должна упрощать содержание: сложность сохраняется, но она структурируется и подаётся через разные каналы восприятия.

На уроках русского языка фонетику и произношение полезно отрабатывать с помощью тщательно подобранных аудиозаписей, где чётко слышна разница в ударениях и звуках. Учащиеся могут описывать вслух, как именно произносится звук или где стоит ударение – это помогает сформировать «внутреннюю карту» артикуляции. Морфологию и словообразование можно закреплять с помощью специальных карточек с рельефом или разной текстурой: ребёнок ощупывает морфему и произносит её вслух, соединяя тактильный и слуховой опыт.

В орфографии акцент переносится с визуальной памяти на логику. Ученик сначала слушает слово, затем делит его на части, определяет его грамматическую категорию и только потом применяет правило. Так выстраивается «устный алгоритм», который постепенно закрепляется. Синтаксис и пунктуация можно объяснять через «устные схемы» [3, с.13]. Например, ученик проговаривает структуру: «главное предложение, пауза, подчинённое предложение, начинается со слова «потому что». После этого он слышит или тактильно «собирает» схему. Это позволяет перевести сложные связи между словами в понятный устный код, доступный для рабочей памяти ребёнка.

Обучение литературе для детей с нарушением зрения начинается с устного введения. Учитель заранее рассказывает, какие будут герои, о чём в целом пойдёт речь, и какие основные события ждут в тексте. Это помогает детям не теряться и снижает нагрузку при первом чтении. Первое знакомство лучше проводить в аудио или Брайле, без сложных комментариев. Уже при повторном чтении материал делится на смысловые блоки: вступление, развитие конфликта, кульминация, финал. Так детям легче понять структуру произведения.

Художественные образы и символику, которые часто описываются через цвет или картинку, можно заменить другими ощущениями. Например, тепло и холод, лёгкость и тяжесть, разные звуки или фактуры. Ученики могут создавать «звуковые портреты» персонажей, подбирая музыку, шумы или короткие аудиосигналы, которые отражают настроение. Это помогает глубже понять символику и эмоциональную окраску текста. Кроме того, можно использовать аудиозаписи с разными дикторами или стилем чтения. Тогда дети учатся различать тон, отношение рассказчика, понимать, как меняется восприятие текста в зависимости от интонации.

Чтобы ученики учились рассуждать, вопросы ставятся постепенно: сначала о фактах («что произошло?»), потом о причинах («почему?»), затем о темах и ценностях («какая основная мысль?», «какие ценности показаны?»). Такой «шаг за шагом» подход помогает детям строить собственный анализ [3, с.14].

Технические средства обучения здесь не вспомогательные, а полноценные учебные. Чтение с помощью программ экранного доступа или брайлевских дисплеев становится не только способом восприятия, но и тренажёром для работы с синтаксисом. Доступные цифровые библиотеки расширяют словарный запас, а электронные портфолио с аудиозаметками, брайлевскими текстами и исправленными ошибками помогают отслеживать прогресс. Эти данные дают учителю возможность делать точечные корректировки.

Оценивание строится в первую очередь на формативном подходе: критерии формулируются простым языком и проговариваются вслух [4, с.158]. Для самооценки используются короткие контрольные вопросы: «Я правильно объяснил правило?», «Обосновал ли пунктуацию?». На выполнение заданий даётся больше времени, но сложность остаётся такой же, как и у всех. Итоговые работы можно сдавать в аудиоформате или Брайле, но требования к грамотности и содержанию остаются общими.

Обратная связь предпочтительно даётся сразу и устно, чтобы избежать задержек, связанных с транскрипцией.

Индивидуальные различия учитываются через темп, уровень абстракции и сенсорный канал. У каждого ребёнка есть свои маленькие цели, которые помогают отслеживать прогресс. Учителя используют записи самообъяснений детей, чтобы увидеть, где остаются пробелы.

Чтобы снизить перегрузку, важно не перегружать детей длинными аудиофрагментами. Уроки должны чередовать объяснения и диалог, серьёзный анализ и творческие устные задания. Правила лучше закреплять не заучиванием, а редактированием предложений с объяснением, почему применено то или иное правило. Так ребёнок не только запоминает, но и понимает.

Современные технологии дают новые возможности. Можно использовать искусственный интеллект для создания упражнений с аудиосопровождением, печатать простые рельефные схемы на 3D-принтере, давать детям в руки «осязаемую карту» сюжета [4, с.159]. Программы распознавания речи могут подсказывать учителю, где ребёнок теряется в интонации, и помогать корректировать чтение. Но любое внедрение технологий должно контролироваться педагогом, чтобы сохранить качество и возрастную уместность материала.

В итоге успешное обучение русскому языку и литературе детей с нарушением зрения строится не на адаптации готовых материалов, а на системе, которая изначально учитывает разные каналы восприятия. Учитель сочетает слух, речь, осязание, алгоритмы и постоянную обратную связь. Такой подход помогает детям не просто освоить правила, но и глубоко понимать язык, формировать литературный вкус, развивать свою культурную и личностную идентичность.

Список литературы:

1. Овезгельдиева Г. Методика преподавания русского языка как иностранного / Г. Овезгельдиева, Ш. Шайымова // Символ науки. – 2024. – №11 (1-2). – С.183-185.
2. Жигорева М.В. Специфика логопедической работы по изучению и развитию речи детей с нарушениями зрения / М.В. Жигорева, С.А. Кузьминова, Л.А. Пантелеева // Детская и подростковая реабилитация. – 2021. – №7. – С.11-14.
3. Топорищев М.С. Тифлопедагогика. Суть и современные методологические основы // Наука и технологии. – 2023. – №7. – С.157-

ӨЖ 372.881.1

**Куатова Жадра
Бахрамовна**

*Шымкент қаласы,
Абдраш Назарбеков атындағы
№87 ЖОББМ
ағылшын тілі пәні мұғалімі*

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ: ӨРТҮРЛІ ДЕҢГЕЙДЕГІ ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа. Бұл мақалада ағылшын тілін оқытуда дифференциация әдісін қолданудың маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. Сыныптарда оқушылардың тіл меңгеру деңгейі, қабілеті мен оқу қарқыны әртүрлі болғандықтан, мұғалім үшін біркелкі тапсырма беру барлық білім алушыларға бірдей нәтиже бермейді. Дифференциация әдісі әр оқушының жеке ерекшелігін ескеріп, олардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Мақалада дифференциацияның негізгі түрлері (мазмұн, үдеріс және нәтиже бойынша) сипатталып, ағылшын тілі сабақтарында қолдануға болатын нақты тапсырмалар үлгілері ұсынылады. Сонымен қатар, бұл тәсілдің оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға, мотивациясын арттыруға және сыныптағы инклюзивті ортаны қалыптастыруға әсері талданады. Тәжірибелік мысалдар арқылы дифференциацияның барлық деңгейдегі оқушылар үшін пайдалы екендігі көрсетіледі.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың тіл үйрену қарқыны, қабілеті мен қажеттіліктері әртүрлі болуы – мұғалімдер алдында үлкен сын-қатерлердің бірі болып отыр. Әсіресе ағылшын тілін үйретуде бұл ерекшелік айқын сезіледі, себебі бір сыныптағы оқушылардың бір бөлігі ағылшын тілін еркін түсініп, өз ойын жеткізе алса, енді бір бөлігі тек қарапайым деңгейде ғана меңгеруі мүмкін. Осындай жағдайда мұғалімнің басты міндеті – әр оқушының деңгейін ескеріп, олардың мүмкіндіктерін толық ашуға жағдай жасау. Бұл жерде дифференциация әдісі маңызды рөл атқарады.

Дифференциация – білім алушылардың қабілетіне, оқу қарқынына, қызығушылығына және дайындық деңгейіне қарай оқытуды бейімдеу үдерісі. Бұл тәсіл мұғалімнен оқушыларға бірдей тапсырма беріп қана қоймай, олардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, білімді түрлі деңгейде ұсынуды талап етеді. Мәселен, бір оқушыға мәтіннен негізгі ақпаратты табу жеткілікті болса, екіншісі мәтін бойынша пікірталас жүргізіп, өз көзқарасын дәлелдеуі мүмкін. Осылайша, әртүрлі деңгейдегі оқушылар өзіне лайықтап құрылған

тапсырма арқылы дамуға мүмкіндік алады.

Ағылшын тілін оқытуда дифференциацияның тиімділігі бірнеше бағытта көрінеді. Біріншіден, ол оқушылардың тілдік дағдыларын (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) жеке қарқынымен жетілдіруге көмектеседі. Екіншіден, оқушылардың мотивациясын арттырады, өйткені әркім өз мүмкіндігіне сәйкес тапсырма орындап, табысқа жету сезімін бастан кешіреді. Үшіншіден, бұл тәсіл сыныпта инклюзивті орта қалыптастырады: әр оқушы өзін бағалы сезініп, сабаққа белсенді қатысады.

Зерттеулер көрсеткендей (Tomlinson, 2014; Hall, 2020), дифференциацияны жүйелі түрде қолдану оқушылардың оқу жетістігін арттырумен қатар, олардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін және тілдік сенімділігін дамытады. Сонымен қатар, тәжірибелі мұғалімдер үшін де, жас мамандар үшін де бұл әдісті қолдану кәсіби құзыреттілікті арттырады. Алайда, практикада дифференциацияны жүзеге асыру белгілі бір қиындықтарды туғызуы мүмкін: тапсырмаларды дайындау уақытының көптігі, сыныптағы оқушылар санын ескеру қажеттілігі және бағалау жүйесін икемді жүргізу талаптары.

Осы мақалада ағылшын тілін оқытуда дифференциация тәсілін қолданудың тиімді қырлары мен практикалық мысалдары қарастырылады. Нақтырақ айтқанда, әртүрлі деңгейдегі оқушыларға арналған тапсырма үлгілері, сабақ ұйымдастырудағы әдістемелік тәсілдер және бағалау үдерісін бейімдеу тәжірибесі талданады. Мақала мұғалімдерге дифференциацияны тиімді қолдану жолдарын ұсына отырып, әрбір оқушының тіл үйренудегі әлеуетін толық жүзеге асыруға бағытталған.

Дифференциация ұғымы алғаш педагогикада оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оларға тең мүмкіндік беру мақсатында енгізілді. Карол Томлинсон (Carol Ann Tomlinson, 2014) еңбектерінде дифференциация үш негізгі бағытта жүзеге асатыны айтылады:

- Мазмұнды дифференциациялау (Content) – оқушының дайындық деңгейіне байланысты әртүрлі оқу материалы беріледі. Мысалы, бір оқушыға қысқартылған мәтін ұсынылса, ал екіншісіне түпнұсқа мәтін берілуі мүмкін.

- Үдерісті дифференциациялау (Process) – оқушы білімді қалай меңгеретінін ескеру. Мәселен, біреуі топтық жұмыс арқылы, ал екіншісі жеке тапсырма орындау арқылы үйренеді.

- Нәтижені дифференциациялау (Output) – оқушылардан күтілетін нәтиже деңгейге қарай әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, әлсіз оқушы қысқа сөйлем құрастырса, ал мықты

оқушы эссе жазуы мүмкін.

Бұл тәсілдер ағылшын тілі сабақтарында ерекше тиімді, себебі тілдік дағдыларды дамытуда оқушылардың қарқыны, сөздік қоры мен грамматикалық білімі әртүрлі болады.

Мысал 1. Оқылым тапсырмасы (Reading): Бір сыныптағы оқушыларға «Healthy Lifestyle» тақырыбына мәтін беріледі.

- *Базалық деңгей* оқушылары үшін мәтін қысқартылып, негізгі ақпарат қалынады. Тапсырма: мәтіннен үш пайдалы әдетті табу.

- *Орта деңгей* оқушылары толық мәтінді оқып, «cause-effect» байланыстарын табады.

- *Жоғары деңгей* оқушылары мәтін бойынша пікірталасқа қатысып, өз көзқарасын дәлелдейді.

Мысал 2. Оқушылардың айтылым дағдысын дамытуға бағытталған тапсырмалар (Speaking):

Тақырып: «My Dream Holiday».

- *Әлсіз оқушы* дайын үлгі бойынша сөйлем құрастырады (I want to go to..., I will ...).

- *Орта деңгейдегі оқушы* суретке сүйеніп әңгімелейді.

- *Жоғары деңгейдегі оқушы* толық презентация жасап, топ алдында қорғайды.

Дифференциацияның басты артықшылығы – оқушылардың оқу мотивациясы артады. Оқушылар өз деңгейіне сәйкес тапсырманы орындап, табысқа жету сезімін бастан кешіреді. Сонымен қатар, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі артады: ол түрлі стратегияларды қолдана отырып, оқыту процесін икемді жүргізеді.

Жоғары деңгейлі оқушыларға күрделірек тапсырмалар беру арқылы олардың сыни ойлау қабілеті дамиды. Ал әлсіз оқушылар қарапайым тапсырмаларды орындай отырып, біртіндеп алға жылжиды. Бұл тәсіл сыныптағы әрбір оқушыға тең мүмкіндік беріп, әділдікті қамтамасыз етеді.

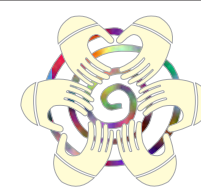
Қорытындылай келе, ағылшын тілін оқытуда дифференциация тәсілін қолдану – қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі. Себебі бір сыныптағы оқушылардың тіл меңгеру деңгейі, қабілеті мен оқу қарқыны әртүрлі болады. Мұндай жағдайда біркелкі тапсырма беру барлық оқушы үшін тиімді нәтиже бермейді. Дифференциация әдісі әрбір білім алушыға өзінің мүмкіндігіне сәйкес тапсырма орындауға жағдай жасап, біртіндеп алға жылжуына мүмкіндік береді.

Мақалада көрсетілген мысалдардан байқағанымыздай, тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым дағдыларын дамыту барысында дифференциацияны қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, белсенділігін күшейтеді. Сонымен қатар, жоғары деңгейдегі оқушыларға күрделі тапсырма беріп, олардың сыни ойлауын, креативтілігін дамытуға болады. Ал төмен деңгейдегі оқушылар қарапайым тапсырмалар арқылы өзіне сенімділігін арттырып, біртіндеп күрделі деңгейге көтеріледі.

Қорытындылай келе, дифференциация әдісі ағылшын тілін оқытуда тек әлсіз оқушыларды қолдау құралы емес, сонымен бірге қабілетті оқушыларды одан әрі дамыту тетігі болып табылады. Мұғалім үшін бұл әдіс кәсіби өсу мен шығармашылық ізденістің құнды құралы. Сондықтан да ағылшын тілін оқыту тәжірибесінде дифференциацияны жүйелі қолдану – оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырудың тиімді жолдарының бірі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Tomlinson, C.A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. ASCD.
  2. Hall, T. (2020). *Differentiated Instruction: Effective Classroom Practices*. Center for Applied Special Technology (CAST).
  3. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
  4. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education.
  5. Nation, I.S. P. (2009). *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge.
- British Council. (2023). *Teaching English: Resources for Teachers*. Retrieved from <https://www.teachingenglish.org.uk>

ӨОЖ 372.881.1

**Мүтәл Мөлдір
Әбдурашидқызы**

*Шымкент қаласы №28 ЖОББМ
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің
мұғалімі*

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНА ДАРЫТУ

Аңдатпа. Мақалада автор қазақ тілі пәнін оқытуда ұлттық құндылықтарды оқушылардың бойына дарыту және «Адал азамат» бағдарламасында белгіленген базалық құндылықтарды: «тәуелсіздік және отаншылдық», «бірлік және ынтымақ», «әділдік және жауапкершілік», «заң және тәртіп», «еңбекқорлық және кәсіби біліктілік», «жасампаздық және жаңашылдық» қазақ тілі сабақтарына кіріктіру жолдарын қарастырып, өз тәжірибесімен бөліседі.

Ұлттық құндылықтар – әрбір ұлттың болмысында ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан адамгершілік қағидаттары. Бұл құндылықтар бір ұлттың тарихы, мәдениеті, тілі, дәстүрі, салт-санасы арқылы ұлттық бірегейлікті қалыптастыратын негіздер. Тіл, діл, салт-дәстүр, әдебиет пен өнер – ұлттың рухани байлығы.

Оның ішінде тілдің маңызы ерекше, өйткені тіл – халықтың мәдени құндылықтарының бірі әрі бірегейі, ол әр ұлтқа тән мәдени ерекшеліктерді, дәстүрлер мен танымды білдіреді. Әр халықтың тұрмыс-салты, мәдениеті пен өркениеті тілі арқылы танылады, яғни тіл жарыққа шығарушы құрал болып табылады. Елдің тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрі мен өмірде жинақтаған терең ойлы көзқарастары, руханият, материалдық саладағы табыстары тіл арқылы өрнектеліп жатады. Тіл – тарихи-мәдени, өркениеттік құндылықтарды насихаттаушы, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші. Бұл қазақ тілі пәнінің құндылықтық ұстанымдарды кіріктіру үшін зор әлеуетке ие екендігін тағы бір рет айқындайды.

Бүгінгі күні білім беру ұйымдарының алдында ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, ұлттық мүддені жоғары қоятын, өзінің туған жерін, Отанын қадірлейтін және Әділетті Қазақстанның әрі қарай дамуына серпін беретін, терең білімді, озық ойлы, еңбекқор, адал және ұлттық болмысы айқын тұлға тәрбиелеу

міндеті тұр. Бұл міндет қазақ тілі пәні мұғалімдеріне үлкен жауапкершілік жүктейді.

«2025-2026 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хатта «Тіл және әдебиет» білім беру саласының мазмұны білім алушылардың жас ерекшеліктеріне, қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес тілдік дағдыларын дамытуды; қазіргі әлемде тілдерді оқып-үйренудің маңыздылығын түсінуді; рухани-адамгершілік құндылықтарды дамытуды; көптілді және көпмәдениетті әлемнің тұтастығын түсінуді; қарым-қатынас процесінде тұлғаарлық және мәдениетаралық байланыстарды орнатуды; өзге елдердің мәдениетімен танысу арқылы әртүрлі көзқарастарды сыйлай білуге тәрбиелеуді; оқыту тілінде түрлі ақпарат көздерімен, оның ішінде интернет ресурстарымен, жасанды интеллект арқылы өз бетінше жұмыс істей білуді; шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды дамыту және пайдалануды қамтамасыз етеді» деп көрсетілген [1].

Осы орайда, биылғы оқу жылында қазақ тілі пәнінің мұғалімдері әрбір сабақта негізгі құндылықтарды оқу мақсаттары мен тапсырмаларға кіріктіру арқылы білім алушы тұлғасын жан-жақты дамытуды жүзеге асыруды көздеп отырмыз.

«Қазақ тілі» пәні сабағы мазмұнына «Адал азамат» тәрбие бағдарламасында белгіленген құндылықтарды кіріктіру үшін биылғы оқу жылына арналған Әдістемелік нұсқау хатта берілген төмендегі алгоритмдік қадамдарды басшылыққа аламыз:

- *Тақырыпты анықтау:* тақырыпты таңдау (оқу жоспарына сәйкес қазақ тілінің грамматикасы, лексикасы, фонетикасы немесе әдебиет тақырыптарын таңдау); құндылықтарды байланыстыру: тақырыпты таңдағанда, оған сәйкес келетін құндылықтарды анықтау.

- *Оқу мақсаттарын белгілеу:* құндылықтарды оқу мақсаттарымен үйлестіру (мысалы, «Тәуелсіздік» тақырыбында білім алушыларға қазақ халқының тарихы мен мәдениетін үйрету);

- *Сабақ жоспарын құру:* сабақ құрылымына құндылықты кіріктіруді жоспарлау (сабақтың әр кезеңіне: кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдеріне);

- *Оқу материалдарын таңдау:* әдеби шығармаларды, мультимедиялық ресурстарды пайдалану (қазақ әдебиетіндегі тәуелсіздік, отаншылдық, бірлік, әділдік, достық, ынтымақ

сияқты құндылықтарды насихаттайтын шығармаларды таңдау).

- Тапсырмалар мен жаттығулар: жазбаша жұмыстар (білім алушылардан эссе, шығарма немесе реферат жазуды сұрау, кейіпкерлердің әрекеттеріне жауапкершілік тұрғысынан баға беру арқылы құндылықтарды тереңірек түсінуге мүмкіндік беру).

- Білім алушылардың пікірлерін тыңдау: дискуссия жүргізу (сабақ соңында білім алушылардың пікірлері мен ұсыныстарын тыңдап, құндылықтарды қалай түсінгендерін талқылау).

- Бағалау: кері байланыс (білім алушыларға өздерінің жетістіктері мен кемшіліктері туралы кері байланыс беру).

- Қорытындылау: сабақтың нәтижелерін талдау (білім алушылардың білім деңгейін, құндылықтарды түсінуін және сабақтың тиімділігін бағалау); болашақ сабақтарға ұсыныстар (сабақтан алынған тәжірибе негізінде келесі сабақтарды жоспарлауда қолдану) [1].

Осы алгоритмдік қадамдарды орындау арқылы қазақ тілі пәнінде аталған құндылықтарды тиімді түрде кіріктіруге болады. Сабақты жоспарлау кезінде «тәуелсіздік және отаншылдық», «бірлік және ынтымақ», «еңбекқорлық пен кәсібилік», «жасампаздық пен жаңашылдық», «әділдік пен жауапкершілік» сияқты негізгі құндылықтарды қозғайтын мәтіндер мен тапсырмаларды енгізу орынды және олардың тақырыптық және моральдық-этикалық мазмұнға бай болуын қамтамасыз ету маңызды. Аталған құндылықтарды қазақ тілін оқыту процесіне кіріктіру білім алушылардың бойында берік білімді ғана емес, жауапкершілікке, адалдыққа, қоғам мен еңбекті құрметтеуге негізделген тұтас дүниетанымды қалыптастыруға ықпал етеді, сондай-ақ бұл оқуға деген ынтаны арттырады және мемлекетке, қоғамға және болашақ кәсіби қызметке саналы көзқарасты дамытады.

Мысалы: 5- сынып бойынша «Ана тілі – ұлт байлығы» тақырыбын оқытуда «5.1.1.1 тірек сөздер мен ұсынылған иллюстрациялар арқылы тақырыпты болжау» оқу мақсатына «Адал азамат» бағдарламасының құндылықтарын кіріктірудің бірнеше жолдарын қарастырайық.

Тәуелсіздік және отаншылдық. Тақырыпты болжау: Білім алушыларға Қазақстанның тәуелсіздігі мен отаншылдық тақырыбында иллюстрациялар мен тірек сөздер ұсынылады. Мысалы: Тәуелсіздік туралы өлеңдер, мақал-мәтелдер, тарихи деректер. Білім алушылар өз ойларын, сезімдерін білдіре отырып, тақырыпты болжайды.

Бірлік және ынтымақ. Тақырыпты

болжау: Білім алушыларға бірлік пен ынтымақты білдіретін суреттер (мысалы, халықтың бірлігі, достық) ұсынылады. Мысалы: «Бірлігіміз – берекеміз» тақырыбында топтық жұмыс ұйымдастыру. Білім алушылар иллюстрациялар арқылы бірліктің мәнін түсініп, болжау жасайды.

Әділдік және жауапкершілік. Тақырыпты болжау: Әділдік пен жауапкершілікке қатысты тірек сөздер мен иллюстрациялар (мысалы, әділдік символдары) беріледі. Білім алушылар әділдік туралы мақал-мәтелдермен танысып, оларды қолдана отырып, тақырыпты болжайды.

Тақырыпты болжау барысында білім алушылар тек тілдік дағдыларын емес, сонымен қатар әлеуметтік және моральдық құндылықтарды да меңгереді.

Сонымен, қазіргі білім беру тек пәндік және метапәндік білімді игеруге ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың қоғамда толыққанды өмір сүруіне қажетті жеке қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған. Қазақ тілі пәнін оқу барысында Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында және «Адал азамат» тәрбие бағдарламасында белгіленген құндылықтар мен негізгі құзыреттерді дамытуға назар аудару маңызды.

Түйіндей айтсақ, қазақ тілін оқытуда құндылықтық компонентті кіріктіру жалпы білім берудің бағытын күшейтетін стратегиялық вектор болып табылады. Әдістемелік икемділік, мақсатты жоспарлау және педагогтің айқын аксиологиялық ұстанымы білім алушылардың бойында тұрақты этикалық-моральдық қағидаттардың қалыптасуына және саналы құндылықтық бағдарларына негізделген шешімдер қабылдауға дайын болуына жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. «2025-2026 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2025. – 172 б.

2. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы: ҚР Оқу-ағарту министрлігінің 2025 жылғы 26 мамырдағы №123 бұйрығы.

УДК 372.881.1

**Бейсебаева Кымбат
Полатовна**

учитель русского языка и
литературы ОСШ №130
г.Шымкент

ГЕЙМИФИКАЦИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ

Аннотация: В статье анализируется геймификация как инновационный инструмент обучения русскому языку, направленный на повышение мотивации и вовлеченности учащихся. Игровые элементы и механизмы позволяют превратить изучение сложных грамматических явлений в увлекательный и осмысленный процесс, способствующий развитию автономии, компетентности и сотрудничества. Такой подход делает образовательную среду более динамичной и эффективной.

В современном образовательном пространстве задача поддержания интереса учащихся к учебе стоит как никогда остро. Русский язык с его сложной грамматикой, многогранным словарным запасом и богатой литературной традицией часто может казаться учащимся сложным. Традиционные педагогические методы, несмотря на их ценность, не всегда могут заинтересовать поколение, привыкшее к динамичной и интерактивной цифровой среде. В статье рассматривается геймификация как мощный педагогический инструмент, способный преобразить уроки русского языка, не заменяя серьезное обучение легкомысленными играми, а применяя основные механизмы игр для повышения мотивации, углубления понимания и создания более динамичной и эффективной учебной среды. Геймификация в этом контексте – это стратегическая интеграция игровых элементов и принципов игрового дизайна в процесс обучения с целью повышения вовлеченности и стимулирования желаемого поведения учащихся [1]. Она выходит за рамки простого набора очков и создает иммерсивный, основанный на повествовании опыт, который делает приобретение знаний увлекательным путешествием, а не утомительной задачей.

Прежде чем углубляться в практические методы, важно понять, почему геймификация работает. Ее эффективность основана на фундаментальных принципах психологии человека, в частности на теории самоопределения, которая постулирует, что мотивация подпитывается тремя врожденными психологическими потребностями: автономией, компетентностью и связанностью [2].

Хорошо разработанная система геймификации учитывает все три потребности. Автономия развивается путем предоставления учащимся возможности выбора, позволяя им выбирать задачи или следовать разным путям к цели обучения. Компетентность формируется через систему прогрессивных задач, немедленной обратной связи и видимых маркеров достижений, таких как баллы или значки. Это позволяет учащимся видеть рост своих навыков в режиме реального времени, укрепляя уверенность в себе. Связанность, потребность чувствовать связь с другими, развивается через совместные квесты и командные соревнования, превращая одиночное занятие обучением в общий социальный опыт. Создавая систему, в которой учащиеся чувствуют контроль, мастерство и общность, мы можем перенести их мотивацию с чисто внешних, основанных на оценках стимулов на более сильное, внутреннее желание учиться и добиваться успеха. Цель состоит не только в развлечении, но и в построении образовательного процесса таким образом, чтобы он был по своей сути более удовлетворительным и мотивирующим.

Истинный потенциал геймификации реализуется через ее продуманное применение в конкретных областях изучения языка. Эти методы разработаны так, чтобы быть адаптируемыми, требуют минимальных технологий, помимо тех, которые уже доступны в большинстве классных комнат, и сосредоточены на превращении абстрактных лингвистических концепций в осязаемые интерактивные задачи.

Одним из самых сложных аспектов изучения русского языка является освоение системы падежей. Чтобы преобразовать эту задачу, мы можем ввести семестровую повествовательную структуру под названием «Детективное агентство «Падеж» [2]. В этой модели обучающиеся больше не являются учащимися, а «лингвистическими детективами». Каждый падеж становится «мастер-ключом», необходимым для решения ряда загадок. Учебный модуль для именительного падежа может представлять собой вводную деловую документацию «Тайна пропавшего подлежащего», в которой учащиеся должны правильно определить подлежащие в предложениях, чтобы раскрыть первую зацепку. Переходя к родительному падежу, они могут заняться «Делом о загадке притяжательного падежа», используя родительные конструкции для определения владения предметами на «месте преступления», описанном в тексте. За каждое успешно «раскрытое» дело учащийся или его команда получают цифровой или физический «значок детектива» для этого конкретного дела. Кульминацией этого путешествия может стать финальный экзамен под названием «Вызов главного инспектора», сложный текст, в котором детективы должны правильно определить

все шесть падежей, чтобы расшифровать окончательное секретное сообщение. Такой повествовательный подход превращает грамматические упражнения в целенаправленное и увлекательное стремление к знаниям.

Изучение словарного запаса, часто основанное на механическом запоминании, может быть оживлено с помощью проектной игры под названием «Этимологическая экспедиция» [3]. Здесь учащиеся становятся «лексическими исследователями», которые изучают происхождение и связи русских слов. Вместо того, чтобы просто получить список слов для запоминания, команды учащихся получают тематическую группу слов, например, слова, связанные с космосом (космос, спутник, вселенная). Их экспедиция требует от них исследования этимологии каждого слова, поиска его родственных слов в других языках, которые они могут знать, и изучения его исторического или культурного контекста. Их находки собираются в «Журнале исследователя», который может быть представлен в виде цифровой презентации, блога или творческого альбома. Баллы начисляются не за запоминание, а за глубину исследования, ясность презентации и открытие интересных лингвистических связей. Таблица лидеров в классе позволяет отслеживать, какая «экспедиционная команда» исследовала наиболее обширную лингвистическую территорию, что способствует развитию духа дружеского соперничества и совместных открытий. Этот метод способствует более глубокой и значимой связи со словарным запасом, превращая слова из абстрактных символов в артефакты с богатой историей.

Кроме того, понимание прочитанного и литературный анализ можно превратить в игру с помощью «Квеста литературной гильдии» [3]. Класс делится на несколько «гильдий», каждая из которых должна освоить рассказ русского автора, такого как Чехов или Пушкин. Процесс чтения разбивается на серию квестов. Первый квест может быть задачей по лексике, в которой гильдии должны определить ключевые слова из текста, чтобы «разблокировать» рассказ. Последующие квесты могут включать создание карты взаимоотношений между персонажами, упорядочивание перемешанных сюжетных линий или обсуждение мотивации персонажей. Последний квест может быть творческим заданием, например, написание новой сцены с точки зрения другого персонажа или создание современного киноафиша для рассказа. За каждый выполненный квест гильдия получает очки. Такая структура разбивает потенциально сложный литературный текст на управляемые

интерактивные этапы. Она способствует сотрудничеству, критическому мышлению и творческому участию, гарантируя, что учащиеся не просто пассивно читают текст, а активно его анализируют и взаимодействуют с ним.

Наконец, чтобы справиться со сложностями русского синтаксиса, учителя могут использовать динамическое занятие под названием «Синтаксический синтезатор» [4]. Эта практическая игра помогает учащимся понять структуру предложения. Учитель готовит наборы карточек, каждая из которых содержит разные части предложения: подлежащее, сказуемое, дополнение и различные модификаторы. Учащиеся в командах получают набор карточек и ограниченное время, чтобы «синтезировать» как можно больше грамматически правильных и осмысленных предложений. Чтобы увеличить сложность, учитель может ввести «раунды-испытания», требующие использования определенных предложений или причастных оборотов. За каждое правильное предложение начисляются очки, а за сложность и креативность – бонусные очки. Это превращает абстрактные правила синтаксиса в осязаемую головоломку, стимулирующую быстрое тактическое мышление и укрепляющую чувство естественного потока и структуры русского языка.

Интеграция этих игровых систем требует изменения роли учителя с лектора на фасилитатора или «ведущего игры». Успех зависит от четких правил, последовательного отслеживания и фокуса на учебных целях, лежащих в основе игровой механики. В качестве таблицы лидеров может служить простая доска или общая цифровая таблица. Результаты этих занятий – отчеты детективов, дневники исследователей, творческие ответы гильдии – становятся неоценимыми инструментами для оценки на основе портфолио. Они дают гораздо более полное представление о понимании и навыках учащегося, чем традиционные тестовые баллы. Викторины и тесты по-прежнему могут существовать, но их можно оформить в виде «сражений с боссами» или «испытаний для перехода на новый уровень», благодаря чему они будут восприниматься как естественная и увлекательная часть учебного процесса, а не как источник беспокойства. Главное – обеспечить, чтобы игровые элементы всегда служили педагогическим целям, а не затмевали их.

В заключение можно сказать, что геймификация предлагает надежную и психологически обоснованную стратегию для оживления уроков русского языка. Благодаря продуманному применению игровых механизмов, таких как повествование, прогресс

и сотрудничество, учителя могут создать среду, в которой учащиеся будут внутренне мотивированы заниматься сложным материалом. Такие методы, как «Детективное агентство» и «Этимологическая экспедиция», превращают обучение из пассивного восприятия информации в активное, увлекательное и полезное приключение [4]. Такой подход не умаляет серьезности предмета, а, напротив, учитывает потребность учащихся в автономии, компетентности и взаимосвязанности, в конечном итоге способствуя более глубокой и прочной увлеченности богатством и красотой русского языка.

Список литературы:

1. Солунова Я.А. Игра и геймификация как инновационное средство повышения познавательной активности обучающихся на уроках русского языка, 2024. – 261 с.
2. Аркадьева Л.А. Интерактивная игра как средство повышения мотивации младших школьников на уроках русского языка//Новые решения в образовании в эпоху перемен. - 2022. - С. 27-31.
3. Черепанова И.Н. Геймификация учебного процесса: применение игровых решений на уроках русского языка//Инновационная наука. - 2023. - №10-1. – С. 57-59.
4. Давудова А.А. Применение технологии игрофикации на уроках русского языка и литературы, 2025.

ӨЖЖ 376.3

**Аблаева Гульнур
Биллаевна**

Шымкент қаласы, Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған «Үміт» мектеп –интернатының қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ТЫҢДАЛЫМ ЖӘНЕ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада автор көру қабілеті зақымдалған балалардың оқу жетістіктеріне айтарлықтай әсер ететін әмбебап дағдылар – тыңдалым және айтылым дағдыларын қазақ тілі мен әдебиеті сабағында тиімді әдіс-тәсілдер арқылы қалыптастырудағы тәжірибесімен бөліседі және осы дағдыларды дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілерін ұсынады.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас

ұрпаққа сапалы білім мен тағылымды тәрбие беру, білім алушылардың зияткерлік қуатын арттыру – бүгінгі білім беру жүйесінің басты талабы. Қазіргі мектеп оқушыларына келешекте табысқа қол жеткізу үшін бұрынғыға қарағанда анағұрлым көп дағдыларды меңгеру қажет.

Қазіргі қарқынды өзгеру дәуірінде біз «білімді адамнан» «ойланып әрекет ете алатын, өзін-өзі дамыта алатын тұлғаға» көшудеміз. Оқушы білімнің, дағдылардың енжар «алушысы» болып қалмауы керек. «Өмір бойы білім алу» тұжырымдамасына көшу ұлттық білімнің бәсекеге қабілеттілігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Әлемдік білім беру жүйесінде, сонымен қатар отандық педагогикада қалыптасқан кез келген бала қабілетті деген идея бар. Осы ретте, көптеген дамыған елдердің жалпы адами құндылықтар мен әлеуметтік талаптарға сай білім беру жүйесінде барлық балалар тең және тосқауылсыз білім алулары қажет деген шешімге келгендігін атап өткен жөн. Қазақстан Республикасының Заңнамаларында да балаларды қорғау аясындағы халықаралық құжаттарға сәйкес ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалар және барлық оқушылардың жеке мүмкіндіктері, білім алуындағы әртүрлі қажеттіліктері мен алуан түрлілігін ескере отырып сапалы білім алудағы тең құқығы көзделген. Көру қабілеті бұзылған балаларға арналған «Үміт» мектеп –интернатының педагогтері көру қабілеті бұзылған балалардың ересек өмірге сәтті бейімделуі үшін олардың жеке тұлға ретінде дамуына, оқу процесіне толық қатысуына және тәрбиесіне ерекше мән береміз.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні арқылы осы балалардың тілдік құзыреттілігін дамыту, олардың сөйлеу мәдениетін, ойлау, елестету қабілетін жетілдіру ұстаздардың кәсіби шеберлігі мен педагогикалық жаңашылдықты талап ететінін, сонымен қатар, арнайы әдістемелер мен технологияларды қолдану арқылы мұндай балалардың оқу жетістіктерін арттыру мүмкіндігі мол екендігін күнделікті тәжірибемде жиі кездестіремін.

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдеме пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді.

Көру қабілеті бұзылған балалардың оқу процесінде визуалды қабылдау мүмкіндігінің шектеулі болуы себепті, олардың сөйлеу және есту арқылы қабылдауына ерекше көңіл бөлінеді. Мұндай оқушыларға арналған арнайы

әдістемелердің негізінде дыбыстық ақпаратты кеңінен пайдалану көзделеді.

Көру қабілеті зақымдалған білім алушыларға келесі ерекшеліктер тән:

- жалпы көру және жұмысқа қабілеттілігінің төмендеуі;

- заттық-тәжірибелік әрекеттердің баяу дамуы, олардың тиімділігі көру функцияларының жай-күйіне байланысты;

- өлшеу дағдыларын, көру-моторлық үйлестіру мен кеңістікті талдауды талап ететін тапсырмаларды орындауда қиындықтар;

- көрудің бұзылуымен қатар, көру қабылдауы мен психомоторлық дағдылардың жеткіліксіз дамуынан туындаған шектеулі сезімдік тәжірибе;

- сөйлеу дамуының ерекшеліктері: тілдік құралдардың баяу жинақталуы, сөйлеудің заттық мазмұнмен әлсіз байланысы, шектеулі сөздік қоры;

- тілдік және тілдік емес қарым-қатынас құралдарын (мимика, интонация, пантомимика) қолданудағы қиындықтар, бұл коммуникативтік әрекетті қиындатады;

- танымдық белсенділіктің төмендеуі;

- әрекеттерді автоматтандыруда, көру арқылы бақылауда, оқу дағдыларын меңгерудегі қиындықтар;

- танымдық үдерістердің даму ерекшеліктері: қабылдау жылдамдығы мен дәлдігінің төмендеуі, көру бейнелерінің баяу қалыптасуы, зейіннің әлсіреуі және ойлау операцияларын орындаудағы қиындықтар.

Тіл – адам баласын қазіргі өркениетке жеткізген ұлы да бірегей күш. Ол қоғам тарихының барлық дәуірінде де оның күресі мен дамуының құралы, рухани өмірінің, бүкіл мәдениетінің тұтқасы болып келеді. Тіл – қоғамдық құбылыстардың қатарынан орын алатын, қыр-сыры мол, күрделі құбылыс. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушыларды тілді дұрыс әрі шебер де тартымды пайдалана білуге үйрету маңызды.

Осы тұста сөйлеуге қатысты қазақ ғалымдарының пікірлеріне тоқтала кетсек:

А. Байтұрсынов өзінің «Тіл – құрал» атты еңбегінде: «Сөйлеу – адамның белгілі бір мәселеге қатысты толық, түсінікті ойын білдіру», - деп атап өткен болатын.

Ал Қ. Жұбанов: «Сөйлеген адам өзіне сөйлемейді, басқа біреуге сөйлейді. Мен не деп сөйлесем де, басқа біреуге өзімнің ойымнан хабар беру үшін сөйлеген боламын. Сөйлеудегі мақсат – біреудің екінші біреуге өзінің ойын білдіруі», - деп өз пікірін білдіреді.

Сөйлеу әрекетін көптеген авторлар белгілі бір хабарды, ойды, ақпаратты баяндау, яғни екінші біреуге жеткізу деп түсіндіреді. Немесе тілдік қарым қатынас дегеніміз –

адамдардың бір-бірімен тіл арқылы белгілі бір ақпаратпен пікір алмасу деген пікірді айтады. Осындай тәжірибелерге сүйене отырып, сөйлеу әрекетін төрт түрге бөліп қарастырамыз. Олар: оқылым, жазылым, тыңдалым, айтылым. Сөйлеу әрекетінің бұл түрлері бір-бірімен тығыз байланысты және коммуникациялық процестің негізі. Сөйлеу қарым-қатынасының тиімділігі мен табыстылығы, мектептегі білім сапасы осы сөйлеу әрекеті дағдыларының адам бойында қаншалықты қалыптасқанына байланысты. Сөйлеу әрекетінің барлық түрлеріне тән ең басты көрсеткіш: ол – түсіну. Бір адам екінші бір адамның айтқанын түсінбесе, ұқпаса, онда пікірлесу де, сөйлесу де жүзеге аспайды. Сөйлеу әрекетіне қатысты айту да, оқу да, жазу да, есту де, тілдесу де белгілі бір хабарланған, баяндалған ойды түсінуге негізделеді.

Сөйлеу әрекетінің екі түрін – тыңдалым, айтылымды тілдесудің ауызша түріне, екі түрін оқылым мен жазылымды жазбаша түріне жатқызады. Бұлайша бөлу, тілдесу түрлерінің бір-бірінен едәуір алшақтығы бар екенін көрсетеді. Ол мәтін көлемінен де, ондағы синтаксистік құрылымнан да, жалпы тілдесу кезіндегі сөздер санынан да байқалады. Мұнымен қоса ауызша тілдесу кезінде есту арқылы қабылданса, жазбаша тілдесу кезіндегі ақпарат көру арқылы қабылданады. Сондықтан жазбаша тілдесу, көру арқылы қабылданып, түсіну дағдысын талап етсе, ауызша тілдесу тыңдай отырып қабылдау, түсіну, жауап беру дағдысын талап етеді.

Менің оқушыларым көру қабілеті бұзылған балалар болғандықтан, мен сабағымда олардың мүмкіндіктерін ескере отырып, тыңдалым және айтылым дағдыларын қалыптастыруда пайдаланатын әдіс-тәсілдермен бөліскелі отырмын.

Тыңдалым мен айтылым – ауызша және жазбаша мәтіндерді қабылдауы мен түсінуге байланысты сөйлеу әрекетінің репродуктивтік (рецептивтік) түрлері.

Енді, оқушылардың тыңдалым және айтылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілеріне тоқталсақ:

тыңдауға, мазмұнын түсінуге түрлі стилдегі мәтіндерді ұсыну;

мәтінді қайталап тыңдау, негізгі ойды анықтау;

тыңдалған мәтін бойынша сұрақтар қою;

мәтін бойынша жоспар құру;

тыңдалған мәтіннің белгілі бір бөлігін өз сөзімен айтып беру;

мәтіннің мазмұны бойынша қарама-қарсы пікір айту, дәлелдеу

мәтінді өз қиялымен өзгертіп аяқтау;

мәтіндегі оқиғаларды, іс-әрекеттерді салыстыра талдай алу;

ұсынылған тақырып бойынша сұхбат алу немесе сұхбат беру және нәтижесі бойынша ауызша есеп беру.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында білім алушылардың тыңдалым және айтылым дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін тиімді әдіс-тәсілдер:

«Көшпелі микрофон» әдісі арқылы интервью жүргізу.

Берілген сұрақтарға жауап алу арқылы тыңдалатын мәтінге болжау жасалғанда немесе тыңдалымнан кейін оқушыларға нақты мазмұнды тексеруге бағытталған сұрақтар қойылғанда өте тиімді болады. Бұл әдісті тек сабақ үстінде ғана емес, үй тапсырмасы кезінде де қолдануға болады.

«Әңгімелесетін әріптестер». Өткен сабаққа сілтеме жасауды көздейтін бастапқы немесе бүкіл сыныпқа арналған тапсырма ретінде оқушылар әріптестерімен:

- жаңа оқылған 3 факті туралы;

- оларға жеңіл болып көрінгендер туралы;

- оларға қиын болып көрінгендер туралы;

- алдағы уақытта оқығысы келген нәрселер туралы ақпарат алмасады.

«Егер..., онда не болар еді?». Білім алушылардың бірі жүйрік қиялмен бір жағдаятты айтады, қалғандары соның шешімін тауып жалғастыру керек. Мысалы, «Егер әрбір адам дүниеге келе сала басқалардың ойын оқи алатын болса, онда Жер бетінде не өзгеріс болар еді?», «Егер жердің тартылыс күші жоғалып кетсе, онда...», «Егер барлық адам сөйлеу қабілетінен айырылып қалса, онда...». Бұл тәсіл оқушылардың қиялын дамытып, мидың ойлау белсенділігін арттырып, сөйлеу әрекеттерін шыңдай түседі.

«Ертегі құрастыру». Бастаушы ертегінің бірінші сөйлемін айтады. Қалғандар бір-бір сөйлемнен өздерінің қалауынша ертегінің сюжетін құрастырады. Қатысушылардың қиял жүйріктігі, тіл байлығына қарай түрлі ертегі құрастырылып шығады.

Осы орайда бір белсенді оқыту тапсырмасын назарларыңызға ұсынамын.

Жақсы және жаман патша

Тілдік мақсат: Әңгіме, антонимдер, бұрынғы өткен шақ

Дағды: тыңдалым және айтылым

Ойлау әрекеті: салыстыру

Жүргізілу барысы:

1. Алдымен оқушыларға патша туралы қысқа ертегі оқып бересіз. Оқушыларға тапсырманы түсіндіресіз.

2. Ертегіні екінші рет оқығанда оқушылар жақсы патшаның сипаттамасын тыңдай отырып, сын есімдерді антонимдерімен алмастырып айтуы керек. Мысалы, *Ертеде ақылды патша өмір сүріпті*. 1-кестені қараңыз.

3. Оқушылар сөйлемдерді тыңдайды және кездескен сын есімдерді антонимдерімен алмастырып отырады. Оқушылардың антонимдерді орынды қолдануы бағаланады.

1-кесте. Жақсы және жаман патша

Жақсы патша	Жаман патша
Ертеде ақылды патша өмір сүріпті.	ақымақ
Ол өте жас және тартымды екен.	кәрі және ұсқынсыз
Ол әдемі, таза, жаңа киімдер киіпті.	жарамсыз, кір, ескі
Таңғы асқа ол дәмді жұмыртқа жейді екен.	дәмсіз
Түскі асқа ол үлкен дастархан әзірлетеді екен.	шағын
Кешкі асқа ол өнерлі, білімді адамдарды шақырады екен.	өнерсіз, білімсіз
Ол өте мейірімді болыпты.	қатал

Белсенді оқыту әдіс-тәсілдері арқылы тыңдалым және айтылым дағдыларын дамыту жаттығуларын пайдалана отырып көп жетістіктерге жетуге болады. Ең бастысы – оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артып, олардың бір-бірімен пікір таластырып ашық, еркін сөйлеу дағдылары қалыптаса бастайды.

Қорытындылай айтсақ, қазақ тілі мен әдебиеті сабағында тыңдалым және айтылым дағдыларын жетілдіру – оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырудағы маңызды міндеттердің бірі. Сондықтан да, білім алушыларға осы дағдыларды барынша үйретуге, қалыптастыруға мүмкіндік берудің маңызы зор. Белсенді әдіс-тәсілдерді, тиімді стратегияларды қолдану арқылы білім алушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыра отырып, белгілі бір жетістікке қол жеткізе аламыз.

Әдебиеттер:

1. Құлмағамбетова А. Тілдік төрт дағды бойынша белсенді оқыту тапсырмалары, оқу-әдістемелік құрал. – Астана, 2014.
2. Утралинова Г. С. Қазақ тілі сабағында айтылым дағдысын қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері //Педагогикалық ғылым және практика. Педагогическая наука и практика. – 2023. – №. 4 (42).
3. Ораз А.Н. Қазақ тілін оқытуда лексикалық дағдыларды қалыптастырудың әдістері //Вестник университета Ясави. – 2023. – Т. 2. – №. 128.

ӘОЖ 373.3

**Бекжан Айман
Ай-Атарқызы***Шымкент қаласы,
№45 мектеп-гимназияның
бастауыш сынып мұғалімі***КОМБИНАТОРЛЫҚ ЕСЕПТЕР АРҚЫЛЫ
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН
ДАМУ**

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сыныпта математика сабақтарында комбинаторлық есептер арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту мәселесі қарастырылады. Сонымен қатар, комбинаторлық есептердің ерекшеліктері оқыту процесінде қолдану әдістері және олардың оқушылардың ойлауын жетілдіруге әсері талданады.

Комбинаторика – қандай да бір және алуан түрлі комбинациялар туралы сөз болатын есептерді қарастырумен айналысатын математиканың бөлімі. Қазіргі таңда комбинаторлық есептер жаңартылған білім мазмұнына сай дайындалған бастауыш сыныптарға арналған «Математика» пәні бойынша бағдарламалар мазмұнынан нақты орын алды және 3-4 сынып «Математика» оқулықтарында көп кездеседі. Осы тұста комбинаторлық есептерге анықтама бере кетейік, комбинаторлық есептер – берілген жиындағы элементтерден қандай да бір шарттарға бағынатын әртүрлі қанша комбинация құрастыруға және барлық мүмкін комбинациялар санын есептеуге тура келетін есептер.

Шешуі: «нешеу», «неше тәсілмен» деген сұрауларға жауап беруді қажет ететін есептер комбинаторлық есептер деп аталады.

Комбинаторикалық есептердің ерекше өзгешеліктері оның шешілуінің бірнеше нұсқасының болуында. Комбинаторикалық есептерді шешу барысында оқушылар қойылған сұрақтарға түрлі әдістер құру арқылы жауап береді.

1-4 сыныптар аралығында комбинаторика элементтерінің мынадай түрлері қарастырылады: комбинаторлық байланыстар, комбинаторлық байланыстың негізгі түрлері (орналастыру, алмастыру, теру), теру әдістері (ретсіз, жүйелі), комбинаторлық есептерді шешудің графиктік тәсілдері.

Математиканың бастапқы курсына комбинаторлық тапсырмаларды енгізу бастауыш сынып оқушыларының дамуына оң әсерін тигізеді. Мұндай есептерді шешу оқушылардың тапсырманың өзі туралы білімін кеңейтуге мүмкіндік береді, мысалы, нәтиженің саны мен

сипаты туралы (тапсырманың бір ғана емес, бірнеше шешімі– жауаптары болуы мүмкін немесе шешімі жоқ), шешу процесі туралы (тапсырманы шешу үшін қандай да бір іс-әрекетті орындау міндетті емес).

Комбинаторлық есептерді шешу талдау және синтез, салыстыру, жіктеу, жалпылау сияқты логикалық әдістерді белсенді қолдануды талап етеді. Оқушылар сондай-ақ есептерді шешудің жаңа әдісімен танысады. Комбинаторлық тапсырмаларда іріктеу әдісін үйрету, кестелердің, бағандардың, схема-ағаштың көмегімен есептерді шешу жүргізіледі. Бұдан басқа, комбинаторлық есептерді шешуге мақсатты түрде үйрету вариативтілік сияқты ойлау сапасын дамытуға ықпал етеді.

Іріктеу әрқашан объектілердің қандай да бір белгісі бойынша жүзеге асырылады және объектілерді жіктеу операциясымен тікелей байланысты. Сондықтан баланың комбинаторлық есептерді шешу тәсілдерін игеруге дайындығының маңызды элементі оның заттардың әртүрлі белгілерін ажырата білуі, бірдей объектілерді іәртүрлі негіздер бойынша жіктей білуі болып табылады. Өмірлік материалда құрастырылған комбинаторлық есептер бастауыш сынып оқушыларына қоршаған ортада жақсы бағдарлануына көмектеседі, барлық мүмкіндіктерді қарастырып, оңтайлы таңдау жасауға үйретеді.

Комбинаторика екі түрлі есептерді зерттейді: таңдау есептерін және орналастыру есептерін. Таңдау есептерінде берілген жиыннан элементтерді таңдап алудың ережелері анықталады. Орналастыру есептерінде берілген элементтерден жаңа жиындар құралады.

Кез келген жағдайда комбинаторикалық конфигурациялардың құрастырылуымен байланысты болады, сондықтан комбинаторикалық конфигурациялардың бар болуы, конфигурация санын зерттеу, құрастыру алгоритмі сияқты мәселелерді шешуге тура келеді.

1 сыныптың комбинаторлық есептерге қатысты бірнеше тапсырмалары орналастырулармен байланысты. Бұл – оқушылардың танысатын ең алғашқы және ең жеңіл түріндегі комбинаторлық есептері.

Осы ретте, барлық мүмкін нұсқаларды дұрыс табуға берілген тапсырмалар мысалдарын қарастыралық.

1 сыныпқа арналған тапсырмалар

№1.

Айданада үш жеміс бар: алма, банан және

қарғ

Оларды қайталанбайтындай етіп тарелкаға жайып сал. Мүмкін нұсқалар ағашын құр. Қанша нұсқаға қол жеткіздің?

№2.

Хайуанаттар паркінің қызметшісі қоянды екі түрлі көкөніспен тамақтандыруы тиіс. Егер онда сәбіз (С), қызылша (Қ) және ормажапырақ (О) болса, ол мұны қанша түрлі тәсілмен жасай алады?

№3.

Егер аю мен кірпі қатар тұрғысы келмесе, ойыншықтарды тағы қандай тәсілдермен сөреге орналастыруға болатынын ойла.

№4.

Мадинаның 3 машинасы, 2 қояны және 4 допы бар. Ол осы ойыншықтардың ішінен бір машина, бір қоян және бір допты таңдағысы келеді. Ол мұны қанша тәсілмен жасай алады?

Оқушыларды комбинаторлық есептерді шешуге ынталандыру үшін күнделікті өмірдегі жағдайларды пайдалана отырып, комбинаториканы қолдану мүмкіндіктерін көрсететін нақты тапсырмаларды қарастыру тиімді.

Мысалы, төмендегідей тапсырманы қарастырайық:

Төрт оқушы кинотеатрға билет алу үшін кассаға кезекке тұрды. Олардың екеуінде 100 теңгелік монеталар болса, қалған екеуінде 50 теңгелік монеталар бар. Егер билеттің бағасы 50 теңге болса және ешкім ақшасын ауыстыруын күтпеуі үшін, олар қандай ретпен билет алулары керек?

Бұл есепті практикалық тәсілмен (ойнау әдісі) шешуге болады. Ол үшін тақтаға бес оқушы шығады: төрт сатып алушы (оларға мұғалім 50 және 100 теңгелік монеталар береді) және кассир (билеттерді сатады). Бастапқыда касса бос деп есептеледі. Нәтижесінде екі ықтимал тәртіп анықталады:

1. 50 теңге, 100 теңге, 50 теңге, 100 теңге;
2. 50 теңге, 50 теңге, 100 теңге, 100 теңге.

Енді, 4-сынып «Математика» оқулығында (3-бөлім) берілген тапсырма мысалын қарастырайық: «егер сандарды жазуда цифрлар қайталанбайтын болса, онда 1, 2, 3, 4, 5 цифрларынан қанша екі таңбалы сан құрастыруға болады?». Бұл ретте, таңдап алу тәсілімен комбинаторлық есептерді оқушыларға алдын ала құрылған алгоритм бойынша шығартуды тәжірибеде қолдануға болады. Алгоритм құру үшін тапсырманың мазмұнына мән беру керек, мұндағы басты шарт: цифрлар қайталанбауы тиіс, демек, бір санда бір цифр екі рет қайталанбайды. Біздің кейде жіберетін қателіктеріміз белгілі бір алгоритм бойынша орындатпаймыз, оқушылар сандарды ретсіз жаза береді. Солай болмас үшін алгоритмді дұрыс құруымыз керек:

- алдымен неше таңбалы сан құрастыру қажеттігін анықта.

- 1 цифрлы ондық болатын екі таңбалы сандарды жазып шық;

- 2 цифрлы ондық болатын екі таңбалы сандарды жазып шық;

- 3 цифрлы ондық болатын екі таңбалы сандарды жазып шық;

- 4 цифрлы ондық болатын екі таңбалы сандарды жазып шық;

- 5 цифрлы ондық болатын екі таңбалы сандарды жазып шық;

- неше екі таңбалы сан шыққанын анықта.

- жауабыңды негізде.

Осыған ұқсас есептерді тәжірибеде өзіміз де құрастырамыз. Солардың бірқатары:

1. 0, 1, 2 цифрларынан қанша үш таңбалы қайталанбайтын сан құрастыруға болады.

2. 1, 2, 3 цифрларынан цифрлары қайталанбайтын қанша үш таңбалы сан құрастыруға болады.

3. 0, 1, 2, 3 цифрларынан цифрлары қайталанбайтын қанша екі таңбалы сан құрастыруға болады.

4. 0, 1, 2 цифрларынан қанша төрт таңбалы сан құрастыруға болады?

5. Цифрлары қайталанбайтын тақ цифрлардан қанша төрт таңбалы сан құрастыруға болады.

6. 0, 3, 5 цифрларынан қайталанбайтын Қанша үш таңбалы сан құрастыруға болады.

7. Кассадан ақша алуға бізмезгілде 4 адам келді. Кезекке неше әдіспен тұруларына болады.

8. 1) Математика, 2) Статистика, 3) Призма, 4) Алгоритм, 5) Этика сөздеріндегі әріптерді ауыстыра отырып қанша әртүрлі сөз құрастыруға болады.

9. Телефонның нөмірін теріп тұрып абонент соңғы екі цифрды ұмытып қалды. Осы цифрларды неше әдіспен теруге болады?

10. Сыныпта 30 оқушы бар. Күнде екі баладан кезекші болу керек. Оқу жылы бойы екі

оқушы бірге екі рет кезекшілікті атқармайтындай кесте құруға бола ма?

Сонымен, мынадай қорытынды жасауға болады:

- комбинаторика қосынды және көбейтінді ережелері арқылы жүзеге асырылатындықтан, математика курсының көптеген есептерін шығару әдістерін негіздеп беруге мүмкіндік туғызады;

- цифрлар жиынтығы бар болғандықтан, екі таңбалы (үш таңбалы, төрт таңбалы) сандарды жазумен байланысты қарапайым комбинаторлық есептерді қарастыруға мүмкіндік береді, яғни цифрлар жиынтығы көмегімен сандарды жазғанда олардың комбинациялары модельдерінің әртүрлі нұсқалары жасалады, сонда цифрлардың қайталануы да, қайталанбауы да мүмкін;

- комбинаторлық материалдардың тәрбиелік мәні де зор, оны оқуда баланың интеллектуалдық қабілеті дамиды, математика курсының қолданбалы аспектісі артады, осы пәнге қызығушылықтарын дамыта түседі;

- әртүрлі нұсқаларды іздестіруді іске асыру барысында тұлғаның шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға және дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Зак А.З. Формирование комбинаторных действий в начальной школе //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2023. – № 2-1 (77).
2. Проценко Е.А., Трофименко Ю.В. Методические аспекты обучения младших школьников комбинаторике // Молодой ученый. — 2014. — №8.
3. Чиркова Н.И., Коняхина С.В. Пропедевтика изучения элементов комбинаторики в математическом образовании младших школьников //Гуманизация образования. – 2024. –

ӨЖ 376.3

**Кабылова Гулмира
Кендербаевна**

*Шымкент қаласы, Көру қабілеті
бұзылған балаларға арналған «Үміт»
мектеп –интернатының қазақ тілі
мен әдебиеті пәні мұғалімі*

ҚАЗАҚ ТІЛІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ КӨРУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ойын тәсілдерін қолдану арқылы көру қабілеті бұзылған балалардың ойлау қабілеттерін дамыту мәселесі қарастырылады. Ойын тәсілдері балалардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, олардың

шығармашылық және логикалық ойлау қабілеттерін арттыруға ықпал етеді.. Автор көру қабілеті бұзылған балалар үшін тиімді ойындарды ұсынып, олардың оқу процесіндегі рөл мен маңызы талданды.

Қазіргі білім беру жүйесінде білім алушылардың жылдам өзгермелі дүниеге бейімділігін арттыруға, зиякерлік әлеуетін дамытуға, ізгілік сезімдерін қалыптастыруға басымдық беріледі. Осы ретте, қазақ тілі мен әдебиетін оқыту үдерісінде оқушылардың ойлау қабілеттерін арттыра отырып, олардың тілдік құзыреттіліктерінің деңгейін жетілдіру өзекті мәселенің бірі. Тіл мен сананың тұтасымы – табиғи заңдылық. Бұл сөйлеу мен ойлаудың бірлігін де айғақтайды. Адам тілді неғұрлым жақсы меңгерген сайын, соғұрлым оның ойлау қабілеті де ширайды, жетіледі, ал ойлау қабілеті жетілген сайын оның сөйлеу шеберлігі де арта түсетіні даусыз.

Сөйлей білуге машықтандыратын ұтымды тәсілдердің бірі – ойын, ол сабақтың тиімділігін, сапасын арттырумен бірге, оқушының оқу белсенділігін, ойлау қабілетін дамытатын тәсілдердің бірі. Ойын оқушылардың ойлау шеңберін кеңейтіп, логикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

М.Жұмабаев: «Ойын – бала үшін өмірлік тәжірибе», – деп ойынның оқу үдерісіндегі рөлін ерекше бағалаған. Дұрыс ұйымдастырылған ойын есте сақтауды жаттықтырады, оқушыларға сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі, ақыл-ой белсенділігін ынталандырады, оқушылардың зейіні мен танымдық қызығушылығын және ойлау қабілетін жетілдіру үшін тиімді құрал болып табылады.

Көру қабілеті бұзылған балалардың оқу процесінде ойлау қабілеттерін дамыту – олардың жалпы білім деңгейін көтеру және әлеуметтік бейімделуіне ықпал ететін маңызды аспектілердің бірі. Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері арқылы ойлау қабілеттерін дамыту үшін ойын әдістерін қолданудың педагогикалық тиімділігі көптеген еңбектерде қарастырылған.

Оқытуда ойынды және әртүрлі белсенді жұмыс түрлерін (топтық, жеке және жұппен, ұжыммен жүргізілетін жұмыстар, пікірталастар, диспуттар) қолдану сабақты мазмұнды да қызықты өткізуге мүмкіндік береді. Осы себепті мен сабақтарымда ойын элементтерін жиі қолданамын, ол оқушылардың шығармашылық қабілетін, сабақта белсенділігін арттырады, қазақ тіліне деген қызығушылығын дамытады, білімін молайтуға әсер етеді. Ойын түрлерін қолдану – сабақты түрлендіру деген сөз.

Мысалы, топтық ойындар арқылы мәтіннің негізгі идеясын анықтау, кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау немесе әдеби шығармаға өз

көзқарасын білдіру сияқты тапсырмалар беріледі. Бұл әдіс оқушылардың сыни ойлауын, пікірталас жүргізу дағдыларын жетілдіреді. Сонымен бірге, рөлдік ойындар мен инсценировкалар арқылы балалар өздерінің сөйлеу мәдениетін дамытып қана қоймай, шығармашылық ойлауын да арттырады.

Менің тәжірибеде түйгенім, білім алушыларды ауызша және жазбаша түрде толыққанды қарым-қатынасқа дайындау үшін оқу процесінде сөйлеу әрекетіне негізделген ойын түрлерін қолдану нәтижелі. Енді, осындай ойын түрлерінің бірқатарына тоқталып кетсек.

«Мен саған, сен маған» ойынын өтілген тақырыпқа байланысты сұрақтар құрау үшін ойнатуға болады. Ойынның мақсаты: жұппен жұмыс жасауға үйрету және ой ұшқырлығын тексеру. Ойынның шарты: үйге берілген тақырып немесе ереже бойынша белгілі бір уақыт ішінде бірге отыратын парталас оқушылар бір-біріне қарап, сұрақтарын қояды. Осы арқылы коммуникативтік құзіреттілікті дамытуға болады және ой ұшқырлықтарының қаншалықты жақсы екенін аңғаруға болады. Сұраққа жауап берушінің қаншалықты тақырыпты меңгергенін, қаншалықты түсінгенін де көруге болады.

«Бетпе – бет» ойынын өткен тақырыптарды қайталау мақсатында ойнатуға болады. Бұл ойын түрін қайталау сабақтарында, үй жұмысын тексеру барысында ойнатуға да болады. Ойынның мақсаты: жұрт алдында ұялмай ашық сұқбаттасуға үйрету және өз ойын дәл жеткізе білуге үйрету. Ойынның шарты: сыныпты үш топқа бөліп, бір оқушыны жүргізуші етіп сайлап аламыз. Үш топтан үш оқушыны «Бетпе-бет» студиясына шақырып, сұқбат аламыз. Үш топтан келген оқушы өзге топтардан келген қонақтарға алма-кезек сұрақ қояды. Ал жүргізуші жауаптарын бағалап отырады. Ойын соңында жинаған ұпайы бойынша ойын жеңімпазы және ең жақсы сұрақ қойған оқушылар анықталып, бағаланады.

«Ханталапай» ойыны. Бұл ойын түрін де өткен тақырыптарды қайталау немесе үй жұмысын тексеру мақсатында ойнатуға болады. Ойынның мақсаты: асықпен ойнатылатын ұлттық ойынымызды дәріптей отыра, ұлттық құндылықтарды қайта жаңғыртып, шапшаң ойлап, шапшаң жауап беруге үйрету. Ойынның шарты: ойын үш бөлімнен тұрады. Оқушыларды үш топқа бөлеміз. Әр бөлімде сұрақ дайындауға үш минут уақыт беріп, жауап беруге он минут уақыт беріледі. Қорытындыға бес минут беріледі. Ойынға он бес сұрақ дайындалып, әр топқа конвертке салынып, нөмірленіп бес сұрақ беріледі. Әр топқа бірден беске дейін нөмірленген асық беріледі. Асықты мұғалім ортаға тастайды, ойыншылар қай нөмірлі асықты алса, сол конверттегі сұрақтарға жауап береді.

«Аукцион» ойынын синоним тақырыбын

өткенде қолдануға болады. Аукцион барысында ең соңғы сөзді айтқан адамның жеңетіндігі белгілі. Ойынның шарты: Берілген сөзге мағынасы жақын сөздер айту керек. Сөздер айтылу барысында көп әрі ең соңғы сөз айтқан оқушылар бағаланып, жеңіске жетеді.

Ал, омонимдер тақырыбын өткенде «Ойлан, тап» дидактикалық ойынын ойнату арқылы сабақты меңгеруге болады.

Ойын шарты: оқушылар логикалық сұрақтарға мүдірмей жауап беруі тиіс. Әрі зат атауы, әрі жәндік атауы?

Әрі қимыл атауы, әрі сан атауы?

Әрі түс атауы, әрі қимыл атауы?

Әрі мейрам атауы, әрі қимыл атауы?

Әрі зат атауы, әрі қимыл атауы?

Әрі қимыл атауы, әрі мезгіл атауы?

Әрі құс атауы, әрі қимыл атауы?

Әрі қимыл атауы, әрі дене мүшесінің атауы?

Әрі қимыл атауы, әрі дене мүшесінің атауы?

Әрі қимыл атауы, әрі мезгіл атауы?

Әрі жәндік атауы, әрі тағам атауы?

Әрі қимыл атауы, әрі дене мүшесінің атауы?

«Мен сиқыршымын» ойыны. Ойынның шарты: берілген сөз таптарынан басқа сөз таптарын жасау. Мысалы: көсе етістік, оған -у жұрнағын жалғаса, көсеу заттың атауы, яғни зат есім немесе керісінше, шеге зат есім, оған -ле жұрнағын жалғаса сөз етістікке айналады.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушылардың қызығушылықпен ойнайтын ойындарының бірі – рөлдік ойындар. Рөлдік ойындарды тиімді қолдана білгенде, мұғалім оқушыларға білім мен тәрбие беруде табысқа жетіп, сол арқылы олардың ойын өз бетінше жеткізу қабілеті мен дағдысын қалыптастыруға, монолог түріндегі ойын дамытуға, сұхбаттық қарым-қатынас негізіндегі сөйлеу тілін байытуға ықпал етеді. Рөлдік ойындарда сөзге араласушы жандардың басты назары әңгіменің мазмұнына ауады, рөлдік ойындар тілді әлеуметтік тұрғыдан қолдануда барынша сезімтал болуға үйретеді, оқушылардың қызығушылығын қалыптастыруға оң әсерін тигізеді, әдеттегі жағдайға қалыптасуы қиын қабілеттерді бойға сіңіруге кең жол ашады, ойындық рөлдерді жүргізу кезінде балалардың барлығы жұмысқа белсене кіріседі, ойындар оларды бір-бірімен және мұғаліммен қарым-қатынасқа түсу ынтасын арттырады, әңгімелесушілердің сөзге бейімділік қабілетін танытудағы теңдік жағдайын жасайды, жағымды да әсерлі қарым-қатынас тудырады. Тілдесуді оқытудың ең тиімді тәсілі – тақырыптық рөлдік ойындар. Рөлдік ойындар адамдардың нағыз өмірдегі әр түрлі қарым-қатынастарын құруға мүмкіндік туғызады.

Рөлдік ойындарға шағын топ (4-5 қатысушы) болып қатысқан дұрыс. Оқушы өзін рөлде неғұрлым еркін сезінетін болса, ол соғұрлым қызыға ойнайтын болады. Кейде мұғалімнің өзі де, басты рөлден басқа кез-келген рөлде ойнауына болады, тек ол рөл топтағы тіл қатынасын дұрыс бағыттап отыратындай болсын. Рөлдерді бөлгенде рөлдердің сипаттамасы түсіндіріліп айтылады. Оқушы өзінің ойнайтын бейнесін тез елестету үшін ойын шарты дұрыс және нақты түсіндірілуі қажет. Әдетте ойнайтын рөл туралы көп айтудың да қажеті жоқ, себебі оқушы өз рөлін шығару үшін жеке шығармашылық мүмкіншілігін көрсету керек, ол үшін уақыт беру керек. Рөлдерді кейде мұғалім бөледі, кейде оқушылардың қалауларына да ерік берген жөн.

Өткізген ойынға қорытынды жасаған кезде мұғалім дұрыс тәсіл қолданып, әсіресе, алғашқы мадақтауда абай болғаны жөн. Талдауда алдымен жақсы жақтарын айтып, содан кейін ғана кемшіліктерге тоқталу қажет. Мен рөлдік ойындарды өткізгенде оқушы тарапынан кеткен қателерді өзіме түртіп аламын және сол қателермен жұмыс істеймін.

Сонымен, ойын тәсілдері арқылы оқыту – көру қабілеті бұзылған балалардың білім алу сапасын арттыруда маңызды орын алады әрі олардың ойлау дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Сабақта орынды қолданылған ойын элементтері оқушылардың ынтасын арттырып, білім дағдыларын игеріп, біліктері мен дағдыларын шыңдауға өз септігін тигізеді.

Қорытындылай келе, қазақ тілі және әдебиет сабақтарында ойын тәсілдерін пайдалану көру қабілеті бұзылған балалардың ойлау қабілеттерін дамытуда тиімді педагогикалық құрал ретінде қызмет етеді. Бұл әдіс білім алуды қызықты етіп қана қоймай, олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді, балалардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу процесіне деген қызығушылығын күшейтеді. Сабақта ойын элементтерін кеңінен пайдалану мұғалімдерге оқыту процесін тиімді әрі әсерлі етуге көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Ахат Қ. Геймификация арқылы қазақ әдебиетін оқыту: тиімді әдістер мен тәжірибелер //Педагогикалық ғылым және практика. Педагогическая наука и практика. – 2025. – №2.

2. Омарова Б.А. Қазақ тілі сабақтарында ойын технологияларын қолданудың өзектілігі //Eurasian Journal of Philology Science and Education. – 2011. – № 3.

УДК 372.881.1

**Нуриддинова Лимара
Дилмурадовна**

Учитель английского языка
ОСШ №37 имени Фурката,
магистр педагогических наук
г.Шымкент

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ: ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ

Аннотация. Актуальность темы заключается в том, что ИИ может ускорить учебный процесс, но его применение может привести к определенным рискам, например, ложным информациям или снижению развития критического мышления. Цель работы – выявить возможности и ограничение использования ИИ в учебном процессе английского языка. Использование искусственного интеллекта в образовании открывает потенциальные возможности и преимущества, но также сопряжено с трудностями и потенциальными недостатками. Цель данного исследования изучить влияние искусственного интеллекта, в частности ChatGPT Prep на процесс обучение английского языка. Методика включала анализ литературы и опрос 50 людей, которые используют ИИ в образовательном процессе. Результаты данного исследования показали, что ИИ может облегчить процесс не только ученикам, а так же преподавателям. Большинство учеников подчеркнули важность понимание принципов системы и их потенциального применение в академическом образовании. Однако, обнаружено и риски: зависимость от ИИ, остановка развития критического мышления, недостоверность информации и отсутствие личного мнения. ИИ это нужный инструмент в образовании, но требует разумного использования. Пересечение ИИ и образования — это динамичная область, где инновации встречаются с опасениями. Крайне важно прокладывать этот путь обдуманно.

В последние годы, развития искусственного интеллекта (ИИ) значительно принес изменение в образовательный процесс, особенно в обучении иностранных языков. Наиболее широко распространённые инструменты являются ChatGPT и Perplexity AI. Эти системы помогают автоматически создавать планы и учебные материалы, создавать персонализированные задания с учетом

индивидуальных требований и ответы к ним. Современный учитель необходимо не только знание своего предмета, но и должен уметь эффективно использовать цифровые технологии в педагогическом процессе. При это важно учитывать как возможности, так и ограничение использование ИИ, что бы предотвратить зависимости учеников от моментальных решений задач и предотвратить остановление развитие критического мышления.

Несомненно, системы ИИ современем станут обыденностью в сфере образования. Нет сомнений в том, что приведет к не только новым возможностям улучшений качества образовательной деятельности и совершенства образовательного процесса, как говорят пользователи, но и большое количество тяжелых последствий, большую часть которых даже предсказать сегодня очень сложно.

По данным UNESCO, применение ИИ в образовании растёт огромными темпами. В Казахстане мы тоже наблюдаем эту тенденцию: коллеги начинают использовать ChatGPT, ученики сами пробуют искать ответы через Perplexity или проверять тексты в Grammarly. Всё это даёт нам новые возможности, но требует и новых подходов [1].

Использование ИИ в обучении английскому языку – это не просто модный тренд, а логичный ответ на современные вызовы. Мир становится все более глобальным, а владение английским языком уже давно перестало быть преимуществом – это базовое требование в большинстве сфер деятельности. Однако традиционные методы обучения не всегда успевают за темпами жизни, а у многих людей не хватает времени на регулярные занятия с преподавателем. Здесь на помощь приходят технологии, которые позволяют учиться в удобное время, в удобном темпе и в интерактивном формате.

Особый интерес вызывает то, что ИИ может не только передавать готовую информацию, но и «учиться» на взаимодействии с конкретным человеком. Например, программы с алгоритмами машинного обучения анализируют, какие задания вызывают у ученика затруднения, и предлагают материалы, направленные на устранение именно этих пробелов. Современные системы способны адаптировать уровень сложности, подбирать примеры, близкие интересам обучающегося, и таким образом повышать мотивацию. Более того, они дают мгновенную обратную связь – то, что в классической системе обучения иногда занимает дни или даже недели [2].

Тем не менее, как и у любого инструмента, у искусственного интеллекта в образовательной среде есть не только преимущества, но и определенные риски. Вопросы

конфиденциальности данных, возможность получения недостоверной информации, снижение роли критического мышления и творческого подхода – все это требует внимательного анализа. Преподаватели и методисты сталкиваются с дилеммой: с одной стороны, ИИ способен значительно облегчить процесс обучения, сделать его более доступным и персонализированным, а с другой – возникает опасение, что чрезмерная зависимость от технологий может привести к утрате важных навыков самостоятельного мышления.

На практике мы уже видим, как чат-боты, такие как ChatGPT или Perplexity, становятся полноценными участниками образовательного процесса. Они способны объяснять грамматические правила, переводить тексты, подбирать примеры и даже вести диалог, имитируя живое общение с носителем языка. Для учеников это – мощный инструмент, позволяющий тренировать навыки письма, чтения, аудирования и устной речи. Но вместе с тем у учителя появляется новая роль – не только передавать знания, но и учить учеников эффективно взаимодействовать с технологиями, проверять достоверность информации и использовать ИИ как вспомогательный, а не основной источник знаний.

Интересно, что в рамках подготовки данной статьи был проведен небольшой опрос среди 50 участников – студентов, преподавателей и любителей английского языка. Результаты показали, что более 80% респондентов хотя бы раз использовали искусственный интеллект для изучения английского, а почти половина делают это регулярно. Среди основных преимуществ они отметили удобство, скорость получения ответов и возможность индивидуального подхода.

Таким образом, сегодня мы находимся на переломном этапе: технологии перестали быть вспомогательным элементом и начинают играть одну из ключевых ролей в образовательном процессе. Задача научного сообщества, преподавателей и самих обучающихся – найти баланс между пользой и потенциальными угрозами. Важно понимать, что ИИ – это не «волшебная палочка», которая в одно мгновение сделает всех билингвами, а инструмент, эффективность которого напрямую зависит от того, как именно его использовать.

В рамках данной статьи будут рассмотрены основные возможности применения искусственного интеллекта в обучении английскому языку, проанализированы потенциальные риски, а также предложены рекомендации по их минимизации. Такой анализ позволит глубже понять, каким образом технологии могут стать надежным союзником в

обучении, не вытесняя при этом человеческий фактор, который все еще остается центральным в образовательном процессе.

1. Теоретический обзор

Вопрос использования искусственного интеллекта (ИИ) в обучении иностранным языкам, и в частности английскому, активно обсуждается в последние годы. В мировой и казахстанской педагогической литературе накоплен значительный материал, описывающий как технологические, так и методические аспекты этого процесса [3]. Под искусственным интеллектом в контексте образования понимают совокупность технологий машинного обучения, обработки естественного языка, нейронных сетей и алгоритмов, позволяющих имитировать когнитивные функции человека – восприятие, анализ, принятие решений и адаптацию к новым условиям.

Исследования зарубежных [4] показывают, что интеграция ИИ в языковое обучение способна повысить эффективность усвоения материала за счёт адаптивного подхода. Алгоритмы могут подбирать задания, оптимальные для уровня конкретного ученика, и предоставлять мгновенную обратную связь. В частности, чат-боты на основе ИИ, такие как ChatGPT, Perplexity или Replika, позволяют вести интерактивные диалоги, в том числе на заданные темы, что улучшает навыки говорения и восприятия на слух.

Казахстанские авторы 2022 акцентируют внимание на том, что использование ИИ особенно полезно в условиях удалённого обучения и смешанных форматов, которые получили широкое распространение в постпандемийный период. Преподаватели могут применять ИИ не только как инструмент тренировки грамматики и лексики, но и как средство для проектной работы, творческих заданий и анализа текстов [5].

В то же время исследователи отмечают и определённые риски. Среди них – вероятность получения некорректной или неполной информации, снижение навыков критического мышления при чрезмерной автоматизации процесса, а также вопросы конфиденциальности данных [6]. При этом большинство авторов сходятся во мнении, что правильное методическое сопровождение способно нивелировать эти недостатки.

Таким образом, теоретический анализ подтверждает: ИИ в обучении английскому языку открывает широкие возможности для персонализации, интерактивности и повышения мотивации, но требует грамотного внедрения и контроля со стороны преподавателя [7].

2. Практическая часть исследования

Для изучения реального отношения к использованию ИИ в обучении английскому языку и выявления как преимуществ, так и рисков, я провела опрос среди 50 человек. В выборку вошли:

20 студентов университетов (возраст 18–23 года);

15 школьников старших классов (возраст 15–17 лет);

10 преподавателей английского языка;

5 взрослых, изучающих английский самостоятельно.

Опрос проводился в онлайн-формате с использованием Google Forms. Участникам было предложено ответить на 12 вопросов, касающихся:

Частоты использования ИИ для изучения английского.

Конкретных инструментов (ChatGPT, Perplexity, Duolingo и др.).

Вида задач, для которых чаще всего используется ИИ (перевод, тренировка грамматики, общение, проверка текстов).

Субъективной оценки удобства и эффективности.

Основных опасений и рисков.

Гипотеза исследования заключалась в том, что большинство обучающихся и преподавателей видят в ИИ полезный инструмент, но осознают его ограничения и риски.

3. Описание полученных данных

Ниже представлены ключевые результаты опроса.

Таблица 1. Частота использования ИИ для изучения английского языка

Частота использования	Доля (%)
Ежедневно	34%
Несколько раз в неделю	41%
Раз в месяц и реже	22%
Никогда	3%

Таблица 2. Популярные инструменты ИИ

Инструмент	Кол-во респондентов, использующих (%)
ChatGPT	74%
Perplexity	6%
Duolingo AI Chat	10%
Другие	10%

Диаграмма 1. Основные цели использования ИИ

(описание для текста)

40% — тренировка разговорных навыков;

35% — перевод текстов;

30% — проверка грамматики;

20% — подготовка к экзаменам.

4. Интерпретация результатов

Результаты опроса подтверждают гипотезу исследования. Большинство респондентов (75%) используют ИИ для изучения английского как минимум несколько раз в неделю, при этом лидирующую позицию занимает ChatGPT. Этот факт не удивителен, учитывая универсальность и удобство платформы, а также её способность вести диалог на разнообразные темы.

Таким образом, данные исследования подтверждают, что ИИ в обучении английскому языку воспринимается как ценный инструмент, особенно для тренировки разговорных навыков и получения быстрой обратной связи. Однако для его эффективного применения необходим баланс между технологией и традиционными методами, а также развитие у обучающихся навыков критической оценки информации [8].

Целью данного исследования было выявить возможности и риски использования искусственного интеллекта (ИИ) в обучении английскому языку, а также проанализировать отношение к этому инструменту среди разных категорий пользователей. Для этого была проведена теоретическая работа по изучению научных публикаций и практическая часть в виде опроса 50 человек – студентов, школьников, преподавателей и взрослых, изучающих английский язык самостоятельно.

Поставленные задачи – определить распространённость использования ИИ, выявить популярные инструменты, оценить основные преимущества и опасения – были решены. Анализ данных показал, что ИИ активно используется большинством опрошенных, особенно в задачах тренировки разговорных навыков, перевода текстов и проверки грамматики. Вместе с тем респонденты осознают возможные риски, включая вероятность получения недостоверной информации и снижение самостоятельности в поиске знаний.

Основные выводы:

ИИ уже стал привычным инструментом в изучении английского языка: 64% респондентов используют его как минимум несколько раз в неделю.

Наиболее востребованными функциями являются тренировка разговорной речи, перевод и грамматическая проверка.

Преподаватели в целом осторожнее относятся к ИИ, подчеркивая необходимость проверки информации и методического сопровождения.

Баланс между технологией и традиционными методами обучения является ключевым условием успешной интеграции ИИ в образовательный процесс.

Значимость данного исследования заключается в том, что оно подтверждает: искусственный интеллект способен не только расширить доступ к обучению английскому языку, но и повысить его эффективность при правильном применении. Результаты опроса демонстрируют, что пользователи уже воспринимают ИИ как часть повседневного учебного процесса, но нуждаются в навыках критической оценки и грамотного выбора инструментов.

Перспективы дальнейших исследований включают:

более детальный анализ различий в восприятии ИИ среди разных возрастных и профессиональных групп;

изучение влияния ИИ на развитие продуктивных навыков (говорение, письмо) в долгосрочной перспективе;

разработку методических рекомендаций для преподавателей по интеграции ИИ в уроки английского языка;

оценку реального качества и точности ответов популярных ИИ-платформ в сравнении с традиционными источниками.

Таким образом, искусственный интеллект открывает перед обучающимися и преподавателями новые горизонты, но требует ответственного подхода и готовности адаптироваться к меняющимся условиям образования. Оптимальное сочетание технологий и человеческого фактора позволит использовать его потенциал максимально эффективно.

Список литературы

1. ЮНЕСКО. Artificial intelligence and education: Guidance for policy-makers [Электронный ресурс]. – Париж: UNESCO, 2021. – Режим доступа: <https://www.unesco.org/en/articles/ai-and-education-guidance-policy-makers> (дата обращения: 15.08.2025).
2. Чжан В.Р. Адаптивное обучение английскому языку с помощью технологий искусственного интеллекта // Современные проблемы науки и образования. – 2022. – № 3. – С. 115–122.
3. Godwin-Jones R. Emerging Technologies: AI and Language Learning // Language Learning & Technology. – 2021. – Vol. 25(3). – P. 4–14.
4. Warschauer M. Artificial Intelligence and Language Learning: Opportunities and Challenges // Language Learning & Technology. – 2022. – Vol. 26(1). – P. 1–12.
5. Абдрахманова Ж.Т. Применение цифровых технологий в обучении иностранным языкам в вузах Казахстана // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки». – 2023. – № 2(74). – С. 85–91.
6. Smith A., Lee J. Risks and Rewards of AI in Education // Journal of Educational Technology. – 2021. – Vol. 18(2). – P. 56–70.
7. OpenAI. ChatGPT Overview. – Режим доступа: <https://openai.com/chatgpt> (дата обращения: 14.08.2025).
8. Perplexity AI. About Perplexity. – Режим доступа: <https://www.perplexity.ai> (дата обращения: 14.08.2025).

ӨОЖ 372.881.1

**Калтаева Жибек
Аидаровна**

*Шымкент қаласы,
Абдраш Назарбеков атындағы
N87 ЖОББМ қазақ тілі мен
әдебиеті пәні мұғалімі*

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖАҒДАЯТТЫҚ ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада автор жағдаят, жағдаяттық тапсырма, функционалдық сауаттылық ұғымдарына анықтама беріп, қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын жағдаяттық тапсырмалар арқылы дамыту жолдары мен маңызын қарастырады.

«Қазақ тілі» пәні сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жүйелі әрі кешенді жұмыстарды талап етеді. Қазақ тілі – тек пән ғана емес, тұлғаның қарым-қатынас құралы және өмірлік құзыреттіліктерді қалыптастыру алаңы. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамыту қазақ тілі сабақтарында басты бағыттардың бірі болып табылады.

Функционалдық сауаттылық – бұл білім алушылардың меңгерген білімдері мен дағдыларын қоғам мен өмірдің түрлі салаларындағы нақты өмірлік мәселелерді шешуде тиімді қолдана білу қабілеті. Ол дегеніміз жеке тұлғаның еркін сөйлеуі, яғни өз ойын еркін жеткізуі, нақты, әсерлі сөйлеуі, кез келген жағдаятта ойын тұжырымдай отырып, сауатты қарым-қатынасқа түсе білуі дегенді білдіреді. Қазақ тілі пәнінде функционалдық сауаттылық оқушылардың мәтінмен жұмыс істеу, ақпаратты өңдеу, талдау және қорытынды жасау дағдыларын дамытуға бағытталған. Білім алушылардың осы қабілеттері мен дағдыларын дамыту үшін оларды бір сарынды жаттығу тапсырмаларынан гөрі функционалдық сауаттылыққа бағытталған тапсырмаларды орындауға көбірек ынталандыру қажет.

Осы орайда жағдаяттық тапсырмалар – оқушының ақпаратпен жұмыс жасау барысында интеллектуалдық операцияларды ретімен меңгеруіне мүмкіндік беретін тапсырмалар болып табылады: таныстыру – түсіну – қолдану – талдау – жинақтау – бағалау.

Жағдаяттық тапсырмалардың негізі – жағдаят деп алсақ, ол бір қарағанда қарапайым болып көрінгенімен терең мағынаға ие ұғым.

Философиялық еңбектерде жағдаят дегеніміз – байланыстың, қызметтің уақыттық-кеңістік шарттарының субъективтілік және объективтілік бірліктері деп беріліп, тұлғаның әлеуметтік таратушысы, нақты бір мәдениеттің, дамыған даралықтың өкілі ретінде қарастырылады.

Ғалымдар У.Томас пен Ф.Знанецкий жағдаятты субъект қағидасы арқылы түсінудің қажеттілігін ашып көрсетіп, жағдаят – бұл құндылықтар жиынтығы деп оларды белгілеріне қарай үш типке топтастырады:

а) адамның немесе қоғамның әрекет жасауы үшін қажетті объективті жағдай. Бұл жағдайлар адам мен қоғамның санасына тікелей немесе жанама әсерін тигізуші экономикалық, діни, интеллектуалдық құндылықтар жиыны;

ә) тікелей нақты мінез-құлыққа әсер етуші адамның немесе топтың өзіндік бекімі;

б) қандай да бір дәрежедегі нақты жағдайлар тұжырымы мен бекімдер сезімін көрсетуші жағдаят анықтамасы. Сонымен, жағдаятты шешу біріншіден, фактіні айқындаумен, екіншіден өзіндік бекімнің пайда болуымен, үшіншіден, жағдаяттың мәнін түсінумен сипатталады.

Жағдаяттық тапсырмалар – оқушылардың практикалық дағдыларын жетілдіруге арналған тиімді әдіс. Мысалы, оларды күнделікті өмірлік жағдайларға негізделген сұрақтар мен тапсырмалар арқылы жұмыс істеуге үйрету. Олардың ерекшеліктері айқын практикаға бағытталған сипатта болады; шешу үшін арнайы пәндік білім қажет. Жағдаяттық тапсырмаларды орындау мыналарға ықпал ете алады:

- іс-әрекетті өздігінен ұйымдастыру дағдыларын дамыту;
- шындық құбылыстарын түсіндіре білу қабілетін қалыптастыру;
- құндылықтар әлемінде бағдарлау қабілетін дамыту;
- функционалдық сауаттылық деңгейін арттыру;
- негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру;
- кәсіптік таңдауға дайындық;
- қазіргі өмірдің негізгі мәселелеріне бағдарлану.

Қазақ тілі сабағында жағдаяттық тапсырмаларды топтық, жұптық, жеке тапсырма ретінде де беруге болады. Мұндай тапсырмаларды жеке орындағаннан гөрі топта немесе жұптасып орындау оқушылардың бірлесіп жұмыс жасап, өзара пікір алмасып, тиімді әрі дұрыс шешім шығаруына септігін тигізеді.

Енді өз тәжірибемде қазақ тілі сабағында қолданған бірқатар жағдаяттық тапсырмаларды ұсынбақпын. Қазақ тілі сабағында өтіліп жатқан тақырып төңірегінде жағдаяттық сұрақ өрбіту

мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Мысалы, 8-сыныпта өтілетін «Көне түркі жазбалары – баға жетпес құнды байлық» тақырыбына байланысты төмендегідей жағдаяттық тапсырма құрастыруға болады: «Сенің үйіне шетелдік азаматтар қонаққа келді. Олардың Қазақстанның тарихи мәдени мұрасы туралы білгісі келді. Сен оларға қандай ақпарат бере аласың?».

«Асыл сол – ақыл-білім бойда барлық» тақырыбына қатысты жағдаяттық тапсырма: «Бидайдың сабағы не үшін төмен салбырап тұратынын білесіз бе? Себебі, оның басында дән бар! Адамдар да білімі артқан сайын кішіпейіл болады. Басында ешнәрсе жоқ адам ғана өзін өзгелерден жоғары санап, жер бетінде дандайсып жүреді! Сенің пікірің қандай?».

Жағдаяттық тапсырмаларды шешендік сөздер, аңыз әңгімелер, ертегілердің мазмұнынан алып, жағдаяттық оқиға желісі бойынша оқушыларға ой тастау. Оқушының берген жауабын шығармадағы автордың шешімімен салыстыру. Мәселен, Сырым мен Малайсары арасындағы диалогтан мынадай бір үзіндіні алып, оқушыларға жағдаяттық тапсырма беруге болады. «Сырым жиырма алты жасында бір жолдасымен Нұралыханның үйіне барса, Қараман тана Малайсарымен сөйлесіп отыр екен.

- Балалар, аман ба? - депті де, елемей өздері сөйлесе беріпті. Сырым жолдасына дауыстап:

- Жүр, кетейік, бұлар бізді адам деп отырған жоқ қой! - дейді.

Малайсары жалт қарап:

-Ата тұрып ұл сөйлегеннен без, Ана тұрып қыз сөйлегеннен без. Сырнайдай сарнаған мына бала кім еді? -дейді...». Сонда сендер Сырымның орнында болсаңдар қалай жауап берер едіңдер?

Мұндай тапсырманы орындау арқылы оқушы шешендік сөзді есінде сақтап қана қоймайды, мәтін мазмұнындағы даналық сөздермен сөздік қорларын да байытады.

Қазақ тілін оқытуда оқушылардың тілдік нормаларды дұрыс меңгеріп, сауатты сөйлеп, сауатты жазу дағдысын игеруі де маңызды. Бұл тұрғыда жағдаяттық тапсырмаларды екі түрлі жолмен үйлестіруге болады. Оның бірі - жағдаяттық тапсырманың жауабын грамматикалық тақырыптармен байланыстырып беруді талап ету. Екіншісі тапсырманың өзін тілдің дыбыс жүйесі, сөз мағынасы, тілдің грамматикалық заңдылықтары аясында жасауға болады. Сондай тапсырманың бірі ретінде көз алдымызға мына жағдаятты елестетіп көрейік: «Саған үш жыл бойы шетелде оқу бақыты бұйырды. Ата-анаң, бауырларың, туған жеріңнен жырақта жүру сен үшін таңсық жағдай. Үш жылдан кейінгі елге оралғандағы көңіл күйінді одағай сөздерін қолданып жеткізіп көр». Оқушы жауап берерде рөлге еніп, елге, туған жерге

деген сағыныш сезімін білдіру үшін одағай түрлерін есіне түсіріп, орынды қолдануды қарастырады.

5 сыныптағы «Тыйым сөздер мен ырымдар» тақырыбы бойынша жағдаяттық тапсырма мысалы: «Ырым дегеніміз – халықтың сенімінен, ақ ниетінен, шын көңілінен туған ұлттық ерекшеліктің бір саласы. Қазақ халқында ғасырлар бойы бірге жасасып келе жатқан ырым-тыйымдар халықтың өмірінде, тыныс-тіршілігінде кеңінен көрініс береді. Мысалы, «Ақты төкпе», Үйге қарай жүгірме», «Тізеңді құшақтама», «Көкті жұлма», «Тұзды төкпе» және т.б. Тағы да басқа қандай тыйым сөздерді білесің? Жалпы, ырым-тыйымдар қаншалықты орындалады?».

Жағдаяттық тапсырмаларды орындау арқылы оқушының бойында мынадай дағдылар қалыптасады:

-өзекті мәселені табуға талпынады;

-мәселені шешудің балама жолдарын қарастырады;

-ақпараттарды сұрыптайды;

-тез ойлауға, терең ойлауға машықтанады;

-нақты шешім қабылдауға үйренеді;

-санадағы ойды зерделей біледі.

Сонымен, жағдаяттық тапсырмалар оқушының функционалдық сауаттылығын арттыруда маңызды ресурс болып табылады. Себебі оқушы білімді тәжірибе жасау арқылы алады, ал тапсырмадағы жағдаяттардың басым бөлігі – шынайы қоғамда болып жатқан үдеріс.

Түйіндей айтсақ, мектепте қазақ тілі сабақтарында функционалды сауаттылықты дамытуда жағдаяттық тапсырмаларды пайдалану оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың тілдік құзыреттіліктерін жетілдіреді.

Әдебиеттер:

1. Даулетова, Н.А. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді әдістері: әдістемелік құрал. – Атырау, 2019.

2. Минап Г. Қазақ тілі сабақтарында оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту: теориялық аспектілері мен тәжірибесі // Құтты білік. – 2025. – Т. 2. – № 1.

УДК 372.881.1

**Байкенжеева Назым
Оразовна**

*Учитель русского языка и
литературы комфортной
общеобразовательной
средней школы №140
г.Шымкент*

МИКРО-ПЕРЕВЕРНУТЫЙ УРОК НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В статье рассматривается использование микро-перевернутого урока на занятиях русского языка и литературы. Короткие видеоролики позволяют перенести первичное объяснение за пределы класса, освободив время для анализа ошибок, совместной практики и развития коммуникативных навыков. Методика способствует повышению мотивации и формированию устойчивых навыков работы с языковым и литературным материалом.

Микро-перевернутый урок адаптирует модель перевернутого класса к когнитивным и практическим потребностям семиклассников, изучающих русский язык и литературу. Вместо того, чтобы задавать на дом длинные записанные лекции, учитель предоставляет короткие целенаправленные видеофрагменты продолжительностью от двух до четырех минут. Каждый клип представляет одну концепцию или моделирует конкретную задачу, что освобождает время в классе для целенаправленной практики, совместного анализа ошибок и применения в коммуникативных и литературных контекстах. В статье описываются обоснование подхода, практические рекомендации по созданию эффективных микро-видео, предклассная подготовка учащихся, рабочий процесс в классе, сосредоточенный на анализе ошибок и активном обучении, примеры заданий, адаптированных для русского языка и литературы, процедуры оценки, управление классом и соображения справедливости, а также предложения по постепенному внедрению.

Обоснование микро-перевернутых уроков основано на внимании, интенсивности обратной связи и природе изучения языка и литературы [1]. Семиклассники обычно испытывают трудности с длительным пассивным восприятием информации и извлекают пользу из повторяющегося краткого ознакомления с правилом или аналитическим приемом. Короткие видеоролики легче смотреть и пересматривать, что позволяет учащимся сосредоточиться на одной учебной цели и

вернуться к модели в момент необходимости. Время в классе становится пространством для диагностики недопонимания и руководства практикой посредством немедленной обратной связи. В случае русского языка и литературы микро-флип увеличивает возможности для устных упражнений, взаимной проверки и внимательного чтения – деятельности, которая способствует развитию коммуникативных навыков и навыков интерпретации. Перенеся первоначальную подачу материала за пределы класса в виде кратких блоков, учитель умножает возможности для формативной оценки во время личного общения и тем самым ускоряет циклы корректировки [2].

Создание микро-видео требует ясности и лаконичности. Каждый клип должен представлять одну учебную цель, предлагать краткое объяснение или модель, решать один или два компактных примера и заканчиваться четким двухстрочным подсказкой, которая готовит учащегося к применению в классе. Предлагаемая структура начинается с быстрого зацепления, чтобы привлечь внимание, за которым следует целенаправленное объяснение правила или аналитического хода, пример, решенный вслух, который моделирует процессы мышления, и заключительная инструкция, которая просит учащегося выполнить одну достижимую задачу перед уроком. Визуальный дизайн должен отдавать предпочтение крупному, не загроможденному тексту и простому выделению, чтобы привлечь внимание к морфологическим окончаниям, знакам препинания или мотивам в строфе. Для доступности и для учащихся с ограниченным доступом в Интернет необходимы подписи и односторонний рабочий лист для печати, который отражает инструкцию из видео. Решения по хостингу должны соответствовать школьным правилам конфиденциальности, хорошо подходят незарегистрированные видео на безопасной платформе или загрузки в LMS.

Предсказуемая предклассная рутина повышает ответственность и предоставляет учителю ранние диагностические данные [2]. Учащиеся смотрят назначенный клип один раз, чтобы понять суть, и второй раз, чтобы выполнить короткое задание. Затем они отправляют односторонний ответ через LMS, быструю форму Google или физическую стикер-записку, описывая свой ответ или называя момент, вызывающий неуверенность. Эти короткие ответы позволяют учителю выявить общие ошибки перед уроком и выбрать два или три примера для коллективного анализа. Поощрение повторного просмотра и предложение опциональной паузы и попытки с отметкой времени в ролике помогает учащимся, которым нужно больше времени для обработки

информации или которые получают пользу от самостоятельной попытки решить пример.

Работа в классе сосредоточена на быстрой диагностике, коллективном анализе ошибок, практических занятиях под руководством учителя и рефлексивном закреплении знаний. Начните с краткого обнародования анонимных ответов учащихся и целенаправленного обсуждения закономерностей, а не с исчерпывающего исправления ошибок. Затем проведите коллективный анализ ошибок, в ходе которого учитель показывает, как найти источник ошибки, сравнивает его с правильным вариантом и формулирует краткое правило исправления, которое учащиеся записывают в свои тетради. Затем организуйте целенаправленную практику в виде коротких ротаций или станций, чтобы одна группа работала под руководством учителя, другая группа проверяла короткие письменные ответы своих одноклассников, а третья группа применяла концепцию в творческом или аналитическом задании, основанном на аутентичных текстах [3]. Завершите урок минутой письменного размышления, в ходе которой каждый ученик записывает одно исправленное предложение и один остающийся вопрос, эти размышления помогут учителю в планировании последующих микро-клипов.

Примеры заданий должны соответствовать общим целям седьмого класса по русскому языку и литературе и демонстрировать гибкость микро-флипа. Для грамматики клип может быть посвящен безударным гласным в корнях слов, после чего в классе проводится сортировка по морфологическим признакам, микро-диктант и взаимная коррекция. Для пунктуации двухминутный образец расстановки запятых в сложных предложениях может привести к редактированию в классе коротких аутентичных абзацев и групповому обоснованию выбора пунктуационных знаков. Для причастий и герундиев после целенаправленного примера в клипе могут следовать задания по маркировке предложений, преобразованию предложений и парной коррекции. Для поэзии после микро-клипа, моделирующего идентификацию доминирующего мотива, может следовать задание по звуковому ландшафту, в котором группы выбирают аудиоэлементы, подчеркивающие мотив, и представляют одноминутные обоснования. Для литературного отклика короткая демонстрация лаконичного тезиса может предшествовать быстрому составлению наброска, обмену двумя конкретными предложениями по исправлению и переписке в течение определенного времени.

Оценивание в модели микро-флипа делает акцент на формативных проверках,

упрощенных рубриках и портфолио.

Короткие ответы перед уроком и рефлексии в конце занятия служат формативными индикаторами и позволяют оперативно повторить или скорректировать материал [3]. Создавайте микро-рубрики с тремя четкими критериями – например, точностью, структурой и ясностью – для коротких заданий, чтобы ускорить обратную связь со стороны сверстников и преподавателя. Ведите цифровое портфолио каждого ученика, где сохраняются работы, представленные до занятия, исправленные черновики и письменные рефлексии, это делает прогресс в освоении конкретных навыков видимым в рамках всего модуля. Периодическая самооценка, в которой ученики оценивают свою уверенность до и после цикла микроклипов, способствуют метакогнитивному росту.

Необходимо уделять особое внимание управлению классом и равенству. Важное значение имеют временные рамки, видимые таймеры помогают учащимся усвоить темп работы. Учащимся, не имеющим надежного доступа к Интернету дома, предоставьте возможность просмотра на школьных устройствах, предложите распечатанные пакеты с QR-кодами для просмотра на территории школы или разрешите просмотр в классе для получения зачетных баллов. Дифференцируйте, включая в рабочий лист многоуровневые подсказки, которые варьируются от идентификации до обоснования и создания, и структурируйте группы так, чтобы смешивать более сильных и менее уверенных в себе учащихся, чтобы обучение сверстников поддерживало обучение. Обучите учащихся кратким и уважительным процедурам обратной связи, которые ограничивают комментарии одним положительным замечанием и одним конкретным предложением [4].

Внедрение должно начинаться постепенно: запускайте по одному микро-клипу в неделю, собирайте отзывы учеников и родителей и дорабатывайте как содержание, так и продолжительность. Не стоит наполнять четырехминутный клип несколькими этапами, более длинные темы лучше разделить на серию микро-клипов. Сохраняйте присутствие учителя во время урока, моделируя мысли вслух и используя время урока для расширения, а не повторения видео. Повторно используйте и адаптируйте клипы в разных классах и семестрах, чтобы окупить время, затраченное на производство.

Микро-перевернутые уроки с двух-четырехминутными видеороликами перераспределяют драгоценные минуты урока на высокоэффективные практики, такие как диагностический анализ ошибок, совместное

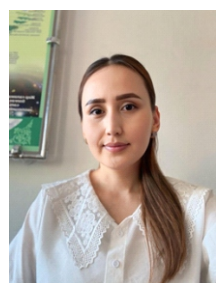
исправление и аутентичное применение в изучении языка и литературы. Для семиклассников, изучающих русский язык, этот метод учитывает особенности развития внимания, увеличивает возможности для немедленной обратной связи и способствует активному вовлечению в изучение лингвистических правил и литературной интерпретации. Благодаря скромным начальным инвестициям, четким процедурам и тщательному вниманию к доступу, микро-флип становится устойчивым способом углубить практику и сделать обучение более наглядным и отзывчивым.

Список литературы:

1. Кузнецова В.А. Технология «перевернутый класс» на уроках в средней школе // Проблемы лингвообразования в неязыковом вузе. – 2022. – С. 128-131.

2. Шкляева В.А. Применение технологии смешанного обучения на уроках русского языка в начальной школе // Русский язык в евразийском культурном пространстве. – 2022. – С. 102-105.

3. Жуковская А.А., Фадеева А. В. Инновационные методики преподавания русского языка как иностранного // Вестник Владимирского государственного университета имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых. Серия: Педагогические и психологические науки. – 2024. – №49. – С. 87-95.
Жорабекова М.К., Дуйсенова Г. Современные методы обучения на уроках русского языка // Наука и реальность. – 2024. – №3(19). – С. 70-

ӨОЖ 372.857

**Қойлыбай Гулжанат
Маратқызы**

*Шымкент қаласы, №55 ЖОББМ
биология пәні мұғалімі*

ЖЕКЕ БІЛІМ БЕРУ МАРШРУТТАРЫН ҚҰРУ: БИОЛОГИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІНЕН

Аңдатпа. Мақалада биология сабақтарында жеке білім беру маршруттарын (ЖБМ) құру тәжірибесі қарастырылған. ЖБМ әрбір оқушының қабілеті, қызығушылығы және даму қарқынына негізделген жеке оқу жоспарын құру арқылы білім беру үдерісін жекелендіруге мүмкіндік береді. Мақалада ЖБМ құрудың негізгі қағидаттары – жеке ерекшелікті ескеру, мақсаттылық, жүйелілік, икемділік, үздіксіздік, кері байланыс, ынтымақтастық және дамытушылық –

көрсетілген. Биология мұғалімінің тәжірибесінен 7-10 сыныптарда тақырыпқа байланысты дарынды, орта және қолдауды қажет ететін оқушыларға арналған тапсырмалар мысалдары берілген. ЖБМ құрудың кезеңдері: диагностика, мақсаттарды анықтау, оқу мазмұны мен әдістерді жоспарлау, маршрут картасын әзірлеу, оқытуды іске асыру, қалыптастырушы бағалау және мониторинг, нәтижелерді талдау және түзету, қорытынды рефлексия. ЖБМ қолдану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, ғылыми-зерттеушілік қабілеттерін дамытуға, пәнге деген қызығушылығын күшейтуге және оқу жетістіктерінің сапасын жоғарылатуға ықпал етеді.

Білім беру жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, сыни ойлай алатын, шығармашыл және жауапты тұлға қалыптастыру. Қазіргі таңда оқыту үдерісі тек білім берумен ғана шектелмей, оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге, қабілеті мен қызығушылығына қарай оқу траекториясын құруға бағытталуда. Бұл тұрғыда жеке білім беру маршруты (ЖБМ) ұғымы ерекше мәнге ие. ЖБМ – әрбір оқушының оқу жетістігі мен даму қарқынын, әлеуетін ескеріп жасалған жеке оқу жоспары.

Биология пәні – оқушылардың табиғат құбылыстарын түсінуіне, ғылыми дүниетанымын қалыптастыруына, зерттеушілік және экологиялық мәдениетін дамытуға ықпал ететін ғылым. Сондықтан биология сабағында жеке білім беру маршруттарын құру – оқушылардың тек пәндік білімін ғана емес, сонымен қатар өмірлік дағдыларын да жетілдіруге мүмкіндік береді. Әсіресе, бұл тәсіл оқушылардың ғылыми зерттеу жүргізу қабілетін, практикалық дағдыларын, сыни ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Қазіргі таңда мұғалімдерден дәстүрлі «барлық оқушыға бірдей тапсырма» қағидатынан гөрі, жекелендірілген оқытуға басымдық беру талап етіледі. Бұл – білім беру мазмұнын жаңартудың басты бағыттарының бірі. Жеке білім беру маршруттарын құру – мұғалім мен оқушының бірлескен шығармашылық әрекеті, оның нәтижесінде оқушы өз қабілетіне сай жетістікке жетуге жағдай алады.

Жеке білім беру маршрутын құру қағидаттары

Жеке ерекшелікті ескеру қағидаты. Әр оқушының қабылдау қабілеті, ойлау деңгейі, оқу қарқыны мен қызығушылығы әртүрлі. Сондықтан мұғалім оқушының жас ерекшелігін, психологиялық жағдайын, дарындылығын, пәнге қызығушылығын ескеріп, тапсырмаларды саралап береді. Мысалы, бір оқушы үшін күрделі

зертханалық жұмыс қызықты болса, екіншісі үшін сызба, диаграмма арқылы түсіну тиімді болуы мүмкін.

Мақсаттылық және жүйелілік қағидаты. Жеке білім беру маршруты нақты оқу мақсаттарына сүйеніп құрылады. Мұнда пәндік біліммен қатар, зерттеу жүргізу, ақпаратты талдау, топта жұмыс жасау сияқты әмбебап дағдыларды дамыту көзделеді. Әр кезеңде қойылған мақсат біртіндеп күрделеніп, жүйелі түрде орындалады.

Икемділік және бейімделгіштік қағидаты. Оқушының даму қарқыны біркелкі емес. Сондықтан ЖБМ алдын ала дайындалып қана қоймай, оқу барысында өзгертіліп, толықтырылып отырады. Мұғалім оқушының нәтижесін қадағалап, қажет жағдайда тапсырмаларды жеңілдетеді немесе күрделендіреді.

Үздіксіздік қағидаты. ЖБМ тек бір сабақпен шектелмей, оқу жылы немесе тоқсан бойына жалғасады. Бұл оқушының ұзақ мерзімді мақсаттарын жүзеге асыруға, пәнді жүйелі меңгеруіне ықпал етеді. Мысалы, бір тоқсанда «Жасуша биологиясын» меңгеруге бағытталса, келесі тоқсанда «Генетика» тақырыптарымен байланысы қарастырылады.

Кері байланыс және рефлексия қағидаты. ЖБМ-ның тиімділігі оқушыдан алынатын тұрақты кері байланыс арқылы анықталады. Мұғалім оқушының жетістіктерін талдап, оны бағалау ғана емес, келесі қадамға бағыттау үшін пайдаланады. Ал оқушы өз жетістігін сараптап, қандай дағдыларды меңгергенін және нені жетілдіруге қажет екенін түсінеді.

Ынтымақтастық қағидаты. Жеке маршрут құру тек мұғалімнің емес, оқушының, қажет жағдайда ата-ананың да бірлескен жұмысы. Оқушының оқу мақсаттарын анықтауда оның жеке пікірін ескерген дұрыс. Бұл тәсіл оқушыға өзін-өзі дамытуға, өз оқуына жауапкершілікпен қарауға мүмкіндік береді.

Дамытушылық қағидаты. ЖБМ оқушының тек пәндік білімін ғана емес, тұлғалық қасиеттерін де дамытуға бағытталуы тиіс. Мысалы, биология сабақтарында экологиялық мәдениетті қалыптастыру, ғылыми тұрғыдан ойлау, шығармашылық ізденіс, топтық қарым-қатынас дағдыларын дамыту қарастырылады.

Биология пәні мұғалімінің тәжірибесінен мысалдар:

Дарынды оқушылармен жұмыс: мысалы, экологияға қызығатын оқушыларға ғылыми жоба тақырыптарын ұсыну («Қалдықсыз өндіріс», «Жергілікті флора мен фаунаны зерттеу»).

Орта деңгейдегі оқушыларға: практикалық жұмыстар мен тәжірибелер арқылы білімді бекіту (жасушаны микроскоппен зерттеу, топырақтың құрамын анықтау).

Қолдауды қажет ететін оқушыларға:

жеңілдетілген тапсырмалар, тірек-сызбалар, қадамдық нұсқаулықтар беру.

7-сынып. «Жасуша құрылысы» тақырыбы

Дарынды оқушыларға: жасушаның органоидтарын тереңірек зерттеп, электронды микроскоп суреттерімен салыстыру тапсырмасы беріледі. Қосымша тапсырма: интернеттен жасушаның 3D моделін тауып, оның құрылысын сыныпқа таныстыру.

Орта деңгейдегі оқушыларға: микроскоппен пияз қабықшасының жасушасын бақылап, сызбасын салып, бөліктерін атау.

Қолдауды қажет ететін оқушыларға: дайын суреттер немесе тірек-сызбалар арқылы органоидтарды сәйкестендіру тапсырмасы ұсынылады.

8-сынып. «Адамның ас қорыту жүйесі»

Дарынды оқушыларға: ас қорыту мүшелерінің аурулары мен алдын алу жолдары туралы шағын зерттеу жұмысын жасау (мысалы, гастрит, дұрыс тамақтану мәдениеті).

Орта деңгейдегі оқушыларға: ас қорыту жүйесінің мүшелерін кестеге толтыру (мүшесі – қызметі – бөлінетін ферменттері).

Қолдауды қажет ететін оқушыларға: дайын сурет-сұлбаға мүшелердің атауын жазу.

9-сынып. «Экология және қоршаған орта»

Дарынды оқушыларға: жергілікті жердегі экологиялық мәселелерді (қоқыс, су тапшылығы, ауаның ластануы) зерттеп, шешу жолдарын ұсыну. Жоба нәтижесін постер немесе презентация түрінде қорғау.

Орта деңгейдегі оқушыларға: экожүйе компоненттерін (өндіруші, тұтынушы, ыдыратушы) анықтап, мысал келтіру.

Қолдауды қажет ететін оқушыларға: экологиялық пирамида сызбасын толтыру.

10-сынып. «Генетика негіздері»

Дарынды оқушыларға: Мендель заңдарын қазіргі гендік инженериямен байланыстырып, шағын баяндама жазу.

Орта деңгейдегі оқушыларға: тұқым қуалау белгілеріне байланысты есептер шығару (қарапайым моногибридті будандастыру).

Қолдауды қажет ететін оқушыларға: генетикалық терминдерді (ген, хромосома, аллель) сәйкестендіру тапсырмасы.

ЖБМ құрудың кезеңдері

Диагностика және бастапқы деңгейін анықтау

- Мұғалім ең алдымен оқушылардың

білім деңгейін, пәнге қызығушылығын, оқу стилін, психологиялық ерекшеліктерін зерттейді.

- Бұл кезеңде тест, сауалнама, әңгімелесу, бақылау әдістері қолданылады.
- Мысалы, «Биологиядан қандай тақырып саған қызық?» немесе «Қай тапсырма түрі сен үшін жеңіл: тәжірибе жасау ма, мәтін оқу ма?» деген сұрақтар арқылы мәлімет жиналады.

Жеке мақсаттар мен күтілетін нәтижелерді анықтау

Әр оқушыға жеке оқу мақсаты қойылады. Ол жалпы оқу бағдарламасымен сәйкес болуы керек, бірақ оқушының мүмкіндігіне қарай нақтыланады.

Мысалы:

- Дарынды оқушы үшін – «Генетикалық есептерді шығаруда күрделі жағдайларды қолдана алады».

- Орта деңгейдегі оқушы үшін – «Генетикалық есептердің қарапайым түрін дұрыс шығарады».

- Қолдауды қажет ететін оқушы үшін – «Генетикалық терминдерді біледі және ажыратады».

Оқу мазмұнын, тапсырмалар мен әдістерді жоспарлау

Оқушыға қандай ресурстар ұсынылатыны (оқулық, қосымша әдебиет, бейнематериалдар, цифрлық контент) анықталады.

Тапсырмалар деңгейге қарай сараланып беріледі.

Әдістер: зертханалық тәжірибелер, жобалық жұмыс, пікірталас, шығармашылық тапсырмалар, ойын элементтері.

Маршрут картасын әзірлеу

Әр оқушыға жеке оқу жоспары немесе «оқу картасы» жасалады.

Онда тақырыптар, тапсырмалар түрі, мерзімі, күтілетін нәтижелер көрсетіледі.

Бұл карта мұғалім мен оқушыға сабақ барысын жүйелі қадағалауға мүмкіндік береді.

Оқытуды іске асыру

Мұғалім сабақ барысында ЖБМ-ды қолданып, әр оқушыға өз деңгейіне сәйкес тапсырмалар береді.

Топтық, жұптық және жеке жұмыс түрлері үйлесімді қолданылады.

Мұғалімнің рөлі – бағыттаушы, кеңесші.

Қалыптастырушы бағалау және мониторинг жүргізу

Әр кезеңде оқушының жетістігі тексеріліп отырады.

Бағалау әдістері: өзін-өзі бағалау, өзара бағалау, мұғалімнің кері байланысы.

Мысалы, «Екі жұлдыз, бір тілек», «Бағдаршам» әдістері арқылы оқушы өз жетістігін бағалайды.

Нәтижелерді талдау және түзету

Оқушының жетістігі күтілетін нәтижемен салыстырылады.

Егер белгілі бір бөлімде қиындық туындаса, ЖБМ қайта қаралып, жеңілдетілген тапсырмалар немесе қосымша көмек ұсынылады.

Дарынды оқушыларға күрделірек зерттеу жұмыстары беріледі.

Қорытынды рефлексия

Оқушы өзінің оқу жетістігіне баға береді, нені үйренгенін және нені әлі де жетілдіру қажет екенін айтады.

Мұғалім мен оқушы бірлесе отырып келесі кезеңге жаңа мақсат қояды.

Биология сабақтарында ЖБМ қолдану:

- оқушының оқу мотивациясын арттырады;
- ғылыми-зерттеушілік қабілеттерін дамытады;
- пәнге деген қызығушылығын күшейтеді;
- оқу жетістіктерінің сапасын жоғарылатады.

Сонымен, жеке білім беру маршруты – оқушыны тұлға ретінде дамытуға, оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік беретін тиімді құрал. Биология мұғалімі тәжірибесінде бұл әдісті жүйелі қолдану – оқытудың нәтижелілігін арттырып қана қоймай, оқушыны ғылыми тұрғыдан ойлайтын, өз бетінше іздене алатын, өмірлік дағдыларды меңгерген тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік нұсқаулар. – Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, «Білім беру бағдарламалары орталығы» филиалы, 2020.
2. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Педагогика, 1984.
3. Блум Б. Таксономия образовательных целей. – Москва: Педагогика, 1972.
4. Жүнісбек Ә. Қазақ мектебінде білім берудің ұлттық жүйесі. – Алматы: Рауан, 1994.
5. Құдайбергенова Қ.С. Жеке тұлғаға бағытталған білім беру. – Алматы: Қазақ университеті, 2012.
6. Әбенова С.С. Жаратылыстану пәндерін оқыту әдістемесі. – Шымкент: Әдістемелік орталық, 2021.

ӨОЖ 372.881.1

Турсунбаева Максуда Адыхаповна

Шымкент қаласы, Хамза атындағы №42 ЖОББМ ағылшын тілі пәні мұғалімі

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРДЫ КЕШЕНДІ ДАМУ ТӘЖІРИБЕСІ

Аңдатпа. Бұл мақалада ағылшын тілін оқытудағы тілдік дағдыларды кешенді дамыту тәжірибесі қарастырылады. Автор тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларының өзара байланысын ғылыми зерттеулерге сүйене отырып талдайды және олардың интеграциясы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудағы шешуші рөлін көрсетеді. Мақалада халықаралық және отандық тәжірибелерге сүйеніп, интеграцияланған тапсырмалардың оқушылардың тілдік сенімділігі мен мотивациясын арттырудағы тиімділігі дәлелденеді. Зерттеу нәтижелері тілдік дағдыларды кіріктіре оқытудың қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық мақсатына толық сәйкес келетінін айқындайды.

Қазіргі білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқыту тек грамматика мен сөздік қорды меңгерумен шектелмейді. Тілді толыққанды игеру үшін оқушылардың төрт негізгі тілдік дағдылары – тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым – өзара байланыста дамытылуы қажет. Тәжірибе көрсеткендей, бұл дағдыларды кешенді дамыту оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттырып қана қоймай, олардың өмірлік жағдайларда ағылшын тілін еркін қолдануына мүмкіндік береді.

Зерттеушілер (Harmer, 2015; Richards & Rodgers, 2014) тілдік дағдыларды интеграциялауды тіл үйретудің заманауи талаптарына сай әдістемелік бағыт ретінде қарастырады. Бұл тәсіл оқушының тілдік тәжірибесін шынайы коммуникацияға жақындатады, мотивациясын арттырады және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын жетілдіреді. Сондықтан ағылшын тілі сабақтарында әр дағдыны бөлек емес, кешенді түрде дамыту өзекті болып отыр.

Ағылшын тілін оқытудағы басты мақсат – оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамыту, яғни оларды әртүрлі қарым-қатынас жағдайында еркін әрі орынды тілдік әрекет жасауға бейімдеу. Бұл құзыреттіліктің өзегі төрт негізгі дағдыдан

(тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым) тұрады. Дәстүрлі оқыту тәжірибесінде бұл дағдылар көбіне жеке-жеке қарастырылып келгенімен, қазіргі әдістемелік зерттеулер оларды кешенді түрде дамытудың тиімділігін дәлелдеп отыр.

Хармер (2015) тіл үйретудің коммуникативтік бағытын талдай отырып, оқушыларға тілдік материалды оқшау күйде емес, нақты жағдаятқа бейімдеп беру қажеттілігін атап өтеді. Яғни, тілдің табиғаты бойынша интеграцияланғандығы, әрбір қарым-қатынас жағдайында тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу дағдылары өзара тоғысып отыратыны айқын. Сондықтан бұл дағдыларды сабақ барысында қатар дамыту оқушылардың тілді шынайы өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетін арттырады. Сонымен қатар, тілдік дағдылардың интеграциясы оқушының когнитивтік дамуына да ықпал ететінін айтады. Тыңдалым немесе оқылым кезінде ақпаратты түсіну – төменгі деңгейдегі ойлау дағдылары (lower-order thinking skills), ал сол ақпаратты талдау, бағалау және негіздеу – жоғары деңгейдегі ойлау дағдылары (higher-order thinking skills). Осылайша, рецептивті және продуктивті дағдыларды байланыстыру оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытады.

Ричерд және Роджерс (2014) өз еңбектерінде интеграцияланған оқытудың артықшылықтарын былайша сипаттайды:

- оқушының коммуникативтік құзыреттілігі кешенді түрде дамиды;
- дағдылар арасындағы табиғи байланыс сақталады;
- тілдік ортаға ену процесі жеделдейді;
- оқушының мотивациясы күшейеді, себебі тапсырмалар өмірлік жағдаяттарға ұқсас құрылады.

Сондай-ақ Спада (2013) жүргізген зерттеулер оқушылардың тіл меңгеруінде рецептивті (қабылдау: тыңдалым, оқылым) және продуктивті (шығару: айтылым, жазылым) дағдылардың өзара байланысы шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. Олар рецептивті дағдыларды дамыту арқылы оқушылар жаңа тілдік материалды қабылдап, оны продуктивті дағдылар арқылы белсенді қолдануға көшуге дайындалады. Бұл процесс тіл үйренудің табиғи циклін құрайды. Тіл үйренушілердің тілді есте сақтау деңгейі практикалық қолданумен тікелей байланысты екенін атап өтеді. Оқушы ақпаратты тыңдап қана қойса, ол уақытша есте қалады; бірақ ол ақпаратты талқылап немесе жазбаша түрінде қолданса, материал ұзақ мерзімді жадыда сақталады. Сондықтан кешенді дамыту тәсілі білімнің беріктігін қамтамасыз етеді.

Томлинсон (2014) өз еңбектерінде оқушылардың әртүрлі деңгейін ескеріп, тілдік дағдыларды интеграциялау барысында

дифференциацияны қатар қолданудың тиімділігін баса көрсетеді. Оның пікірінше, интеграцияланған тапсырмалар арқылы әрбір оқушы өз деңгейіне сай әрекет жасай отырып, ортақ тілдік жағдаятқа қатыса алады. Бұл оқушыларды шынайы коммуникацияға дайындайды әрі сабақтағы инклюзивті ортаны қалыптастырады.

Көптеген халықаралық зерттеулер интеграцияланған тапсырмалардың оқушылардың тілдік дағдыларын дамытудағы тиімділігін дәлелдеп отыр. Мәселен, Бернс (2012) жүргізген эксперименттік зерттеуінде интеграцияланған тыңдалым мен айтылым тапсырмаларын жүйелі қолданған сыныптағы оқушылардың тілдік сенімділігі мен сөйлеу қарқыны айтарлықтай артқаны байқалған. Интеграцияланған оқылым мен жазылым тапсырмалары оқушылардың сөздік қорын кеңейтіп қана қоймай, олардың жазбаша тіліндегі құрылымдық сауаттылығын жақсартатыны да дәлелденген (Nation, 2009).

Қазақстандық контексті де назардан тыс қалдыруға болмайды. Соңғы жылдары білім беру мазмұнын жаңарту аясында ағылшын тілі сабақтарында тілдік дағдыларды кіріктіре оқытуға ерекше мән берілуде. Бұл тәсілдің тиімділігі Назарбаев Зияткерлік мектептері мен пилоттық жобаларда жүргізілген тәжірибелерден көрініс тапты. Атап айтқанда, мұндай сабақтарда оқушылардың сөйлеу белсенділігі артып, коммуникативтік тапсырмаларды орындау қабілеті нығая түскен.

Сонымен қатар, British Council (2023) ресурстарында интеграцияланған сабақтардың оқушы мотивациясын айтарлықтай арттыратыны көрсетіледі. Себебі мұндай сабақтарда оқушылар бір дағдымен ғана шектелмей, тілді өмірлік жағдаятта қолданғандай әсер алады.

Осылайша оқушылардың бір ғана дағдысы емес, бірнеше дағдысы қатар дамиды. Тыңдалым кезінде ақпаратты қабылдау дағдысы жетілсе, айтылымда пікір білдіру, аргументтеу қабілеті шыңдалады, ал жазылымда ойды жүйелі жеткізу дағдылары қалыптасады. Бұл – тіл үйренудің табиғи үдерісін сабақта жүзеге асырудың тиімді жолы.

Ағылшын тілін үйретуде тілдік дағдыларды кешенді дамыту тәжірибесі – оқушылардың шынайы қарым-қатынасқа бейімделуін қамтамасыз ететін ең тиімді әдістердің бірі болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, receptive (тыңдалым, оқылым) және productive (айтылым, жазылым) дағдылардың өзара байланыста дамуы оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Интеграцияланған тапсырмалар арқылы оқушылар ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны өңдеп, өз ойымен толықтырып, түрлі формада жеткізуді үйренеді. Бұл процесс тілді үйренудің табиғи заңдылықтарына сәйкес келеді және оқушылардың тілдік сенімділігін арттырады.

Жалпы алғанда, тілдік дағдыларды кешенді дамыту тәжірибесі қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық мақсатына толық сай келеді. Ол оқушылардың өмірлік жағдаяттарда ағылшын тілін еркін қолдануына жағдай жасайды және олардың көптілді тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан бұл бағытты ағылшын тілі сабақтарының барлық деңгейінде кеңінен енгізу – бүгінгі күннің өзекті міндеті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

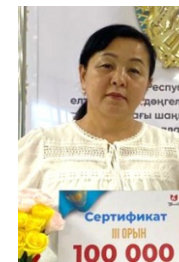
1. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
3. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How Languages are Learned* (4th ed.). Oxford University Press.
4. Thornbury, S. (2006). *An A–Z of ELT: A Dictionary of Terms and Concepts*. Macmillan Education.
5. Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching* (3rd ed.). Macmillan Education.
6. Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. ASCD.
7. British Council. (2023). *Teaching English: Resources for Teachers*. Retrieved from <https://www.teachingenglish.org.uk>
8. Cambridge Assessment English. (2022). *CELTA Syllabus and Assessment Guidelines*. Cambridge English Teaching Qualifications.

ӨОЖ 372.864

**Адырбекова Гульвира
Айнабековна**

Шымкент қаласы, №143 ЖОББМ
көркем еңбек пәні мұғалімі

ҚОЛӨНЕР – ЖҮРЕКТЕН ТУҒАН ШЕБЕРЛІК

Аңдатпа. Мақалада автор қолөнердің оқушылардың ішкі дүниесін байытып, қолынан шыққан бұйым арқылы өз ойын жеткізуіне мүмкіндік беретін өнер екендігіне тоқталып, көркем еңбек сабағында білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруда бисермен, жүнмен және жіппен жұмыс жасаудың ерекшеліктерін қарастырады.

Қазақ халқының мәдени мұрасы – шеберліктің, талғамның, әсемдіктің алтын қазынасы. «Өнер – таусылмас қазына, жұтамас байлық» деген аталы сөз тегін айтылмаған. Қолөнер – халықтың тұрмысымен, салт-дәстүрімен, өдет-ғұрпымен біте қайнасқан асыл мұра. Ол тек әсемдік үшін ғана емес, тұрмыстық қажеттілікті өтеу мақсатында да дамыды. Қазіргі заманда да қолөнер – өзінің мәнін жоймаған, керісінше жаңа бағыттармен толығып, жас ұрпақтың шығармашылық қабілетін дамытатын маңызды сала. Сонымен қатар, ұлттың мәдени мұрасы мен шығармашылық рухының айнасы. Ата-бабамыздан жеткен өнер түрлері тек тұрмыстық қажеттілікті өтеу ғана емес, сонымен қатар эстетикалық талғамды, нәзік сезімді, ұқыптылықты тәрбиелейді. Көркем еңбек пәнінің мұғалімі ретінде мен үшін қолөнер – тек пән емес, оқушылардың ішкі дүниесін байытып, қолынан шыққан бұйым арқылы өз ойын жеткізуіне мүмкіндік беретін өнер.

Көркем еңбек сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруда бисермен, жүнмен және жіппен жұмыс жасау ерекше орын алады. Бұл түрлерінің әрқайсысы өзіне тән техникасымен, әсемдігімен, ұқыптылық пен төзімділікті қажет ететіндігімен құнды.

Қазіргі таңда мектеп бағдарламасында түрлі материалдармен жұмыс жасау арқылы балалардың шығармашылық қабілетін дамытуға ерекше мән беріледі. Солардың ішінде бисер, жүн және жіп – қолөнердің ең әсем әрі қолжетімді материалдары.

Бисермен жұмыс – шыдамдылық пен талғам мектебі. Бисер – көлемі шағын, түрлі-түсті әшекей моншақтар. Бисермен жұмыс істеу – ұқыптылық пен көз мөлшерінің дәлдігін талап ететін өнер. Қолдан жасалған бисер бұйымдары тек әшекей

ретінде ғана емес, сыйлық, интерьер элементі, тіпті ұлттық киімдердің сәнін келтіретін қосымша деталь ретінде де бағаланады.

Мектептегі көркем еңбек сабақтарында оқушылар бисермен түрлі өрнектер тоқып, сырға, алқа, білезік, кілт ілгіш, тіпті кестелі суреттер жасайды. Бұл жұмыс түрі балалардың қол моторикасын дамытып, шыдамдылыққа, нақтылыққа, түстерді үйлестіруге үйретеді. Сондай-ақ ұсақ моншақтарды белгілі бір өрнекпен қатарлап тізу арқылы әшекей бұйымдар, сәндік паннолар, кестелер жасауға болады.

Сабақ барысында балаларға қарапайым гүл немесе геометриялық өрнектерден бастап, күрделі композицияларға дейін жасатуға болады. Бұл тек әсемдікке үйретіп қана қоймай, олардың еңбекқорлығын, табандылығын қалыптастырады. Бисерден жасалған әр бұйым – бала қиялы мен еңбегінің жемісі.

Бисерден жасалған бұйымдар – көздің жауын алатын нәзік өнер туындысы.

Жүнмен жұмыс – табиғилық пен жылулықтың көрінісі. Жүн – қазақ халқының тұрмысында кең қолданылған табиғи материал. Киіз басу, жүн иіру, тоқыма тоқу – ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлі қолөнер түрлері. Қазақ халқы ертеден жүннен түрлі бұйымдар жасап, тұрмыста кеңінен қолданған. Мектепте жүнмен жұмыс істеу кезінде біз оқушыларға киіз басу, жүннен ойыншық немесе кәдесый жасау әдістерін үйретеміз.

Жүннен жасалған бұйымдар табиғилығымен, жылу сақтау қасиетімен және экологиялық тазалығымен бағаланады. Қазіргі заманғы көркем еңбек сабақтарында жүннен ойыншықтар, әшекейлер, панно, киім аксессуарлары жасалады. «Фелтинг» деп аталатын жүнді сабау немесе ине арқылы түту техникасы ерекше танымал. Жүнмен жұмыс барысында балаларға табиғат сыйлаған материалдың қасиетін түсіндіру, оны ұқыппен пайдалану да маңызды. Әр тал жүннің бірігіп, әдемі пішінге айналуы – бірліктің, еңбектің символы іспетті. Сонымен қатар, жүннен жасалған бұйымдар экологиялық тұрғыдан таза, ұзақ уақыт сақталады.

Оқушылар жүннің түрлерін ажыратуды, оны бояуды, бір-бірімен үйлестіруді үйренеді. Бұл шығармашылық жұмыс түрі қиялды дамытып, табиғи материалмен жұмыс жасау дағдысын қалыптастырады.

Жіппен жұмыс – өрнекпен өрілген өнер. Жіп – қолөнерде шексіз мүмкіндіктер беретін материал. Тоқыма, кесте, макраме – бәрі де жіппен жасалады. Тоқыма өнерінде жылы шарфтар, қолғаптар, бас киімдер тоқылса, кестелеу арқылы әсем суреттер мен өрнектер бейнеленеді. Ал макраме техникасында жіптерді

түйіндеп, гүл салғыш, перде, сөмке сияқты сәндік бұйымдар жасауға болады.

Жіппен жұмыс жасағанда оқушылар түстерді үйлестіру, өрнек құру, түйін техникасын меңгереді, өрнек ойлап табу, көлем мен пішінді үйлестіру, реттілік сақтай отырып жұмыс істеу сияқты дағдылары дамиды. Бұл қолөнер түрі шығармашылық ойлау мен көзбен өлшеу қабілетін жетілдіреді.

Сонымен, қолөнер – тек әсем бұйым жасау ғана емес, адамның ішкі жан дүниесін байытатын, қолдың ептілігі мен ойдың ұшқырлығын дамытатын өнер. Бисермен, жүнмен, жіппен жұмыс – оқушылардың шығармашылық қабілетін, эстетикалық талғамын арттырып қана қоймай, ұлттық құндылықтарға деген құрметін қалыптастырады.

Көркем еңбек пәнінің басты мақсаты – оқушыларды сұлулықты сезінуге, өз қолымен бірегей бұйымдар жасауға баулу. Осындай жұмыстар арқылы жас ұрпақ өз халқының мәдени мұрасын бағалап, шеберлікке, еңбекқорлыққа, ұқыптылыққа үйренеді.

Қолөнер шығармашылық еркіндікті дамытады. Әр оқушы өз қиялындағы түсті, пішінді, өрнекті таңдап, оны материал арқылы жүзеге асырады. Бұл – өз ойынды көркем түрде жеткізуге мүмкіндік беретін өнер. Қолөнермен айналысу оқушының эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, сұлулықты бағалауға тәрбиелейді.

Қазіргі заманда дәстүрлі қолөнер түрлері жаңа бағыттармен ұштасып, сән индустриясында, интерьер дизайнды, сыйлықтар жасауда кеңінен қолданылады. Мысалы, бисермен өрнектелген аксессуарлар мен жіптен тоқылған сәндік сөмкелер – қазіргі жастар арасында ерекше танымал. Ал жүннен жасалған бұйымдар экологиялық таза әрі қолмен жасалғандықтан, сұранысқа ие.

Интернет пен әлеуметтік желілердің арқасында шеберлер өз жұмыстарын бүкіл әлемге таныстыра алады. Бұл оқушылар үшін де үлкен мотивация – жасаған бұйымын сатуға, сыйға тартуға немесе көрмеге қоюға мүмкіндік бар. Осындай тәсілдер арқылы қолөнер тек әдемілік үшін ғана емес, табыс көзіне де айналады.

Қолөнердің тәрбиелік мәні өте жоғары. Ол – адамды шыдамдылыққа баулиды, ұсақ-түйекке мән беруді үйретеді, талғамды қалыптастырады. Ең бастысы – баланың өз қолымен жасаған дүниесі оның бойында мақтаныш сезімін тудырады, өзіне деген сенімін арттырады.

Жүректен шыққан еңбек ешқашан бағасыз қалмайды. Оқушы бүгінгі жасаған шағын бұйымын ертең еске алып, ұстазынан үйренгенін өмір бойы жадында сақтайды. Өйткені әрбір

түйілген моншақ, әрбір иірілген жіп, әрбір қиюласып біткен жүн – тек бұйым ғана емес, ұстаз бен шәкірт арасындағы рухани байланыстың белгісі.

Қорыта айтқанда, қолөнер – ұрпақтың рухани байлығын арттыратын, ұлттық мәдениетімізді ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін шынайы өнер. Ол жүректен жасалғанда ғана шеберлікке айналады. Ал жүректен туған шеберлік – мәңгілік мұра.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдіғалиқызы, Г. Қолөнер және көркем еңбек негіздері. – Алматы: Мектеп, 2021. – 148 б.
2. Қасымова, Р. Бисермен жұмыс технологиясы. – Астана: Фолиант, 2019. – 96 б.
3. Сейітқасымова, А. Жүнмен жұмыс істеу әдістері. – Алматы: Білім, 2020. – 104 б.
4. Иманқұлова, М. Көркем еңбек пәні: теория және практика. – Шымкент: «Әлем» баспасы, 2022. – 172 б.
5. Тәжібаева, Н. Қазақтың дәстүрлі қолөнері. – Алматы: Өнер, 2018.

ӨОЖ 372.854

**Бейсенова Гультехра
Исмаиловна**

Шымкент қаласы, №89
ІТ мектеп-лицейінің химия
пәнінің мұғалімі

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУДАҒЫ ХИМИЯ САБАҒЫНЫҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Бұл мақалада химия пәні арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесі қарастырылады. Химия сабақтарында оқушылардың аналитикалық ойлауын, практикалық дағдыларын және өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілеттерін қалыптастырудың маңызы айқындалады. Сонымен қатар, интерактивті әдіс-тәсілдер мен жобалық жұмыстардың тиімділігі көрсетіліп, химия пәнінің қоғамдағы және күнделікті өмірдегі рөлі талданады. Мақалада химия сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған педагогикалық тәсілдер мен әдістемелік ұсыныстар ұсынылады. Бұл зерттеу білім беру процесін жетілдіруге және болашақ мамандарды жан-жақты дамытуға арналған маңызды құрал ретінде қарастырылады.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінің басты

мақсаты – оқушыларды тек теориялық біліммен қаруландырып қана қоймай, олардың өмірлік жағдайларда қолдана алатын функционалдық сауаттылығын дамыту болып табылады. Функционалдық сауаттылық — бұл жеке тұлғаның өз бетінше ойлау, талдау жасау, шешім қабылдау және алған білімін нақты өмірлік жағдайларда пайдалану қабілеті. Бұл дағдылар ХХІ ғасырда бәсекеге қабілетті маман мен белсенді азаматты қалыптастыру үшін аса маңызды.

Химия пәні оқушылардың аналитикалық ойлауын, зерттеу жүргізу дағдыларын және практикалық қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік беретін ерекше пәндердің бірі болып табылады. Ол тек теориялық білім берумен шектелмей, практикалық дағдыларды қалыптастыруға және өмірлік маңызды мәселелерді шешуге бағытталған. Сонымен қатар, химия сабақтарында қолданылатын түрлі әдіс-тәсілдер мен технологиялар арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, олардың шығармашылық және зерттеу қабілеттері дамиды.

Осыған байланысты, мақалада химия пәні арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесі қарастырылып, оның педагогикалық негіздері мен тиімді әдіс-тәсілдері талданады. Бұл зерттеу білім беру процесін жетілдіруге және болашақ мамандарды жан-жақты дамытуға бағытталған маңызды құрал ретінде қарастырылады.

Химия пәнінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда практикалық жұмыстар мен зерттеу жобалары маңызды рөл атқарады. Тәжірибелік жұмыстар оқушыларға химиялық құбылыстарды нақты тәжірибе жүзінде көріп, түсінуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар өз бетінше ойлау, зерттеу жүргізу және нәтижелерін талдау дағдыларын қалыптастыра алады. Сонымен қатар, химия сабақтарындағы есептер мен проблемалық тапсырмалар өмірлік жағдайларға жақындатылып берілуі тиіс, бұл оқушылардың алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана білуіне септігін тигізеді. Мысалы, тұрмыста қолданылатын химиялық заттарды анықтау немесе экологиялық мәселелерді шешу сияқты тапсырмалар олардың талдау жұмысын жасай білуін дамытады және практикалық дағдыларын жетілдіреді.

Сонымен қатар, химия сабақтарында қолданылатын интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық және зерттеу қабілеттерін дамытуға зор мүмкіндік береді. Мысалы, топта жобалар немесе зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруда оқушылар өздерінің зерттеу жүргізу дағдыларын жетілдіріп, командалық жұмыс істеу қабілеттерін де дамытады. Осындай әдістер оқушылардың пәнге деген ынтасын арттырып, олардың өз бетінше іздену және шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Осылайша, химия сабағы тек білім берудің құралы

ғана емес, сонымен қатар оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда негізгі құралдардың бірі болып табылады.

Химия сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту

Химия пәні оқушылардың талдау жұмысын жасай білуін, зерттеу жүргізу дағдыларын және практикалық қабілеттерін жетілдіруге зор мүмкіндік береді. Мысалы, химиялық тәжірибелерді орындап, есептерді шешу кезінде оқушылар нақты өмірлік жағдайларды модельдей отырып, өз бетінше шешім қабылдай алады. Бұл әдіс олардың проблемалық жағдайларды анықтау, талдау жұмысын жасай білу және тиімді шешім таба алу қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, химия сабақтарында техникалық қауіпсіздік ережелерін сақтау маңызды орын алады. Оқушылар химиялық заттарды дұрыс пайдаланып, қауіпсіздік техникасын меңгеру арқылы өздерінің жеке қауіпсіздігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ қоршаған ортаны қорғауға да жауапкершілікпен қарайтын болады. Мысалы, тұрмыста қолданылатын химиялық заттарды дұрыс таңдай білу және тиімді пайдалану және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету – өмірлік маңызды дағды болып табылады. Бұл дағдылар оқушылардың күнделікті өмірінде ғана емес, болашақта кәсіби қызметінде де қажет болуы мүмкін. Сонымен қатар, химия сабақтарында алынған білім мен дағдыларды өмірлік жағдайларға қолдана білу қабілеті олардың жалпы функционалдық сауаттылығын арттырып, жеке тұлға ретінде дамуына әсер етеді. Осылайша, химия пәні арқылы оқушылардың талдау жасай алуын, практикалық дағдыларын және өмірлік маңызды құзыреттерін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді әрі бұл олардың жан-жақты дамуына зор үлес қосады.

Химия сабақтарында қолданылатын әдіс-тәсілдер

Функционалдық сауаттылықты дамытуда интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстарды жасау оқушыларға ерекше әсер етеді. Оларға күнделікті өмірмен байланысты тапсырмалар беруге болады. Мысалы, тұрмыста қолданылатын химиялық заттарды анықтау немесе экологиялық мәселелерді шешу. Бұл тәсілдер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың талдамалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, топтық жұмыс, пікірталас, проблемалық жағдаяттарды шешу сияқты әдістер оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Химиялық реакциялар мен құбылыстарды түсіндіру кезінде оқушылар өз ойларын дәлелдеуді, басқа топтың мүшелерінің пікірін тыңдауды және ортақ шешім қабылдауды үйренеді. Бұл әдістер оқушылардың сөйлеу мәдениетін, тыңдау қабілетін және ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамытады. Мысалы, сыныпта

химия сабағы өтіп жатыр. Мұғалім әр топқа белгілі бір химиялық реакцияны түсіндіруді тапсырды. Бір топ реакцияны түсіндірген кезде, олардың реакцияның механизмін толық түсінбегені байқалды, ал басқа топ мүшелері оны дұрыс түсіндірмеді. Оқушылардың бірі өз ойларын дәлелдеп, реакцияның қалай жүретінін нақты мысалдармен түсіндірді. Басқа топ мүшелері оның пікірін тыңдап, қосымша сұрақтар қояды. Осы процессте барлық топтар бір-бірінің пікірлерін тыңдап, дұрыс емес тұстарды түзеп, ортақ дұрыс түсінік қалыптастырды.

Нәтижесі: оқушылар өз ойларын дәлелдеп, басқа топ мүшелерінің пікірін тыңдау арқылы химиялық реакциялар туралы толық әрі дұрыс түсінік қалыптастырды. Бұл тәжірибе олардың сөйлеу мәдениетін, тыңдау қабілетін және ұжымда жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етті. Сонымен қатар, әрқайсысы өз білімін нақтылап, қателіктерін түзеп, бірлескен ортақ шешімге келді. Осылайша оқушылардың химия пәніне деген қызығушылықтары артты, түсініктері тереңдеді және болашақта ғылыми ойлау мен коммуникативтік дағдылары нығая түсті. Осындай тәжірибелер арқылы оқушылар тек пәндік білімдерін ғана емес, сонымен қатар өмірлік маңызды коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларды да меңгереді. Бұл дағдылар болашақта кәсіби және жеке өмірлерінде табысты әрі бәсекеге қабілетті тұлға болып өсуіне негіз болады.

Сонымен бірге, жобалық оқыту әдісі арқылы оқушылар нақты бір тақырып бойынша зерттеу жүргізеді, эксперименттер жасайды және нәтижелерін талдайды. Бұл әдіс олардың зерттеу жүргізу алу дағдыларын қалыптастырып, өмірлік жағдайларда қолдана алатын практикалық білім мен дағдыларын дамытады. Экологиялық мәселелерге арналған жоба арқылы оқушылар қоршаған ортаны қорғау шараларын ұсынады немесе тұрмыста қолданылатын химиялық заттардың қауіпсіздігін бағалайды. Мысалы, сыныптастары арасында «Үйде қолданылатын химиялық тазартқыш заттардың қауіпсіздігі» тақырыбында жоба жүргізу кезінде, оқушылар химиялық заттардың құрамын зерттеп, олардың адам денсаулығына және қоршаған ортаға әсерін бағалай алады. Олар үйде қолданылатын түрлі тазартқыш заттарды сараптап, қауіпсіздік ережелерін анықтайды. Сонымен қатар, тұрмыста қолданылатын химиялық заттарды қауіпсіз әрі тиімді пайдалану бойынша өз ұсыныстарын әзірлейді. Осы жоба барысында оқушылар өздерінің зерттеу жүргізу, талдау жасау және шешім қабылдау дағдыларын дамыта отырып, нақты өмірлік жағдайларға бейімделеді. Бұл тәжірибе олардың жеке тұлғалық және кәсіби

дамуына зор үлес қосып, болашақта экологиялық мәселелерді шешуде жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді. Осылайша, химия сабақтарында қолданылатын әртүрлі әдіс-тәсілдер оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған әрі олардың жеке тұлғалық және кәсіби дамуына зор үлес қосады.

Қорытынды

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – оқушыларды тек теориялық біліммен қаруландырып қана қоймай, олардың өмірлік жағдайларда қолдана алатын функционалдық сауаттылығын дамыту болып табылады. Химия пәні арқылы оқушылардың талдау жасай алуын, практикалық дағдыларын және өмірлік маңызды қабілеттерін жетілдіруге ерекше мән беріледі. Бұл пәндегі түрлі әдіс-тәсілдер мен технологиялар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық және зерттеу қабілеттерін дамытады. Интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстарды тиімді пайдалану арқылы оқушылар өз бетінше ойлауға, зерттеуге және шешім қабылдауға үйренеді. Сонымен қатар, химия сабақтарында практикалық тапсырмалар мен өмірмен байланысты мәселелерді шешу арқылы олардың күнделікті өмірде қолдана алатын дағдылары қалыптасады. Осылайша, химия пәні - функционалдық сауаттылықты дамытуда маңызды рөл атқаратын әрі болашақта бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған негізгі құралдардың бірі болып қала береді. Бұл бағыттағы педагогикалық жұмыстарды әрі қарай жетілдіру арқылы білім сапасын арттырып, жас ұрпақтың әлеуетін толық іске асыруға мүмкіндік туындайды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. (2018). Жалпы білім беретін мектептер үшін оқу пәндері бойынша бағдарламалар.
2. Аубакирова К. Химия пәнінен функционалдық сауаттылыққа бағытталған тапсырмалар түрлері //Qazaq Journal of Young Scientist. –2024. –№ 1. – Б. 13-17.
3. Әбдіқадірова,Ж., Төлеуова,Г. Оқыту әдістемесі және педагогикалық технологиялар. –Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2020.
4. Назарбаев Зияткерлік мектептері сайты: <https://nis.edu.kz/>

ӘОЖ 372.851

**Халметова Куралай
Абилдаевна**

*Шымкент қаласы,
№ 54 ЖОББМ математика
пәні мұғалімі*

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚИТУДА МҰҒАЛІМ МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТАНДЕМІ

Аңдатпа. Мақалада жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын математиканы оқыту процесінде қолдану жолдары қарастырылады. Мұғалім мен ЖИ арасындағы тандемнің маңыздылығы, олардың бірін-бірі толықтыратын мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар, заманауи оқыту платформаларына нақты мысалдар келтіріледі. Мақалада математикалық білім берудегі тиімді цифрлық шешімдер мен педагогикалық шеберліктің өзара байланысы талданады.

Ақпаратты технологиялар қарыштап дамыған дәуірде мұғалім үшін мүмкіндіктер мен басымдықтар өте көп. Технологияның дамуына қарай оқытуда оқушының қабілетін, қажеттілігін, жеке ерекшелігін ескеру керек. Оқушылардың болашағын, олардың үйлесімді дамуын қамтамасыз ете отырып, адам мен компьютердің артықшылықтарын біріктіру арқылы білім беруді тиімді етіп, мұғалімнің жұмысын шығармашылыққа айналдыру қажет. Адам мен компьютердің артықшылығын біріктіруде жасанды интеллект ерекше маңызға ие.

XXI ғасыр – цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект (ЖИ) дәуірі. Білім беру саласында, соның ішінде математиканы оқытуда ЖИ құралдарын қолдану – заман талабы. Алайда бұл технологиялар мұғалімдердің орнын басу емес, керісінше, олармен бірге тиімді жұмыс атқаратын серіктеске айналуы тиіс. Осы орайда «мұғалім мен жасанды интеллект тандемі» ұғымы өзекті бола түсуде.

Мұғалім мен ЖИ – бәсекелес емес, әріптес. Мұғалім – оқытудағы жетекші тұлға. Ол оқушылардың психологиялық жай-күйін ескеріп, тұлғалық дамуға ықпал етеді. Ал ЖИ-дің басты артықшылығы – үлкен көлемдегі ақпаратты талдау, оқушылардың оқу динамикасын бақылау, кері байланыс беру мүмкіндігінде.

Жасанды интеллект технологиялары оқыту әдістерін жетілдіруге, мұғалімдердің жұмысын жеңілдетуге және білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда ЖИ құралдары математика сияқты күрделі пәндерді оқытуда білім алушылардың түсінуін және мотивациясын арттыру үшін кеңінен

пайдаланылуда. Бұл, өз кезегінде, білім алушылардың оқу процесіне толыққанды қатысуына және олардың танымдық қызығушылығының өсуіне әкеледі.

Бүгінгі күні цифрлық технологиялар білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналып, білім алушылардың мотивациясын арттыруда, оқытуды дараландыруда және оқу мазмұнын жандандыруда маңызды рөл атқарады.

Жасанды интеллект технологиялары білім алушылардың даярлық деңгейі мен оқу қарқынын ескере отырып, жеке оқу траекториясын құруға, тапсырмаларды күрделілігі мен форматына қарай бейімдеуге, нәтижелерді жедел талдауға және кері байланыс ұсынуға мүмкіндік береді.

Атап көрсетер болсақ,

Жекелеген оқыту: ЖИ әр оқушының деңгейіне қарай тапсырмалар таңдай алады, оның қарқынына сәйкес оқу траекториясын түзеді.

Қателерді талдау: Оқушының жиі қателесетін тұстарын анықтап, оны түзетуге арналған жаттығулар ұсынады.

Кері байланыс: Дерек және нақты кері байланыс беріп, оқушының түсінігін қалыптастыруға көмектеседі.

Уақыт үнемдеу: Мұғалім жаттығуларды тексеруге кететін уақытты үнемдеп, оны шығармашылық жұмысқа жұмсай алады.

Мысалы, Wolfram Alpha сияқты ЖИ-ге негізделген платформалар оқушыларға күрделі математикалық есептерді шешуге көмектеседі. Бұл платформалар есептің шешімін қадамдық түрде түсіндіріп, білім алушылардың материалды жақсырақ меңгеруіне ықпал етеді. Мысалы, функцияның графигін салып, функцияны талдап, есеп шығарып береді. Сондай-ақ, жекелендірілген оқыту жүйелері олардың білім деңгейі мен оқу стилін ескере отырып, оған сәйкес оқу материалдарын ұсынады.

Осы тұста өз тәжірибемде қолданатын жасанды интеллекттің бірнеше танымал платформасын ұсынғым келеді. Олардың ішінде ChatGPT (OpenAI), Socratic (Google) және Photomath сияқты құралдар өте тиімді. Бұл құралдарды математикалық тапсырмаларды шешу, теориялық материалды түсіндіру және кері байланыс беру мақсатында кеңінен қолданамын. Әрбір платформа өз функцияларына қарай қолданылады:

Платформа атауы	Функциясы	Ерекшелігі
Socratic (Google)	Тапсырмаларды сканерлеп, түсіндіреді	Сұраққа жауап береді, есептің шығару жолын ұсынады. Қосымша базалық арифметикадан бастап ілгерінді есептеулерге дейін, тақырыптар бойынша математикалық есептердің қадамдық түсіндірмелерін ұсынады.
Photomath	Математикалық есептерді шешу	Камера арқылы есепті оқып, қадаммен шығарады
Khan Academy	Теория және жаттығу	Бейне сабақтар, дараланған траектория
ChatGPT	Күрделі теориялық ұғымдарды түсіндіру және сұрақтарға жауап беру	Сұрақ-жауап форматында есептерді түсіндіру мүмкіндігі
Quillionz	Сұрақтар генерациясы	Мұғалімдерге тест тапсырмаларын автоматты түрде құрастыруға көмектеседі

Бұл платформалар оқушылар үшін интерактивті және визуалды оқу ортасын ұсынады. Олар үй тапсырмасын орындау, тақырыпты бекіту және өзіндік білім алу кезінде тиімді құрал бола алады. Жасанды интеллект білім алушыларға күрделі есептерді шешуге, математикалық терминдерді жақсы түсінуге және сонымен қатар, математика бойынша теориялық және практикалық сабақтарда жетістікке жетуге көмектеседі.

Осы ретте, «Мұғалімнің рөлі қандай болуы керек?» деген сұрақ туындайды. ЖИ платформалары қаншалықты дамығанымен, олар эмоцияны, шабыттандыруды, сынып ішіндегі жағдайды нақты бағалауды алмастыра алмайды. Сондықтан: мұғалім – оқу процесінің жетекшісі, ал ЖИ – көмекші, сарапшы құрал.

Мұғалім ЖИ ұсынған деректерді талдап, оқушыны қолдайды, бағыттайды, дамытады. ЖИ арқылы мұғалім оқушылардың әлсіз және мықты тұстарын нақты анықтап, сабақ құрылымын соған бейімдей алады.

Сонымен, мұғалім мен ЖИ тандемі келесі артықшылықтарды береді:

- Оқушылардың даралығын ескеру: ЖИ әр оқушыға жеке тәсіл ұсынса, мұғалім оның ішкі қажеттілігін түсініп, эмоционалды қолдау көрсете алады.

- Мотивацияны арттыру: Геймификация элементтері бар ЖИ платформалар оқушылардың қызығушылығын арттырады, ал мұғалім оларды мақсатқа бағыттайды.

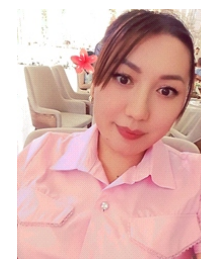
- Диагностика мен бағалау: ЖИ нақты әрі әділ бағалау жүргізуге көмектессе, мұғалім сапалы түсіндіру мен жеке кеңес беру арқылы оқушыны дамытуға ықпал етеді.

Қорыта айтсақ, математиканы оқытуда мұғалім мен жасанды интеллекттің өзара әрекеттесуі – болашақ білім беру моделінің негізі.

Мұғалімнің педагогикалық шеберлігі мен ЖИ технологияларының қуаты біріккенде, білім сапасы жаңа деңгейге көтеріледі. Тиімді тандем арқылы оқушылардың білім алу процесі дараланып, қызығушылығы мен белсенділігі артады. Ең бастысы – мұғалім технологияны басқарушы, ал ЖИ – оқу сапасын жақсартушы құрал ретінде қолданылуы тиіс, өйткені адами фактор – білім беру жүйесінің жүрегі болып қала береді.

Әдебиеттер:

1. Бабкина А. А., Андрюшечкина Н. А. Применение искусственного интеллекта в математике //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2023. – №. 11-2 (86). – С. 178-181.
2. Кузьменко М. В. Искусственный интеллект в школьном математическом образовании: осведомленность, готовность и использование учителями математики //Психологическая наука и образование. – 2025. – Т№. 3. – С. 125-139.
3. K h a n A c a d e m y . <https://www.khanacademy.org/>
4. Photomath Inc. <https://photomath.com/>
Google Socratic. <https://socratic.org/>

ӘОЖ 372.857

**Туткабаева Сара
Дуйсенбайқызы**

*Шымкент қаласы, №89
ІТ мектеп-лицейінің
биология пәні мұғалімі*

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БИОЛОГИЯ ПӘНІНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа. Мақалада биология пәнінің оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы рөлі қарастырылады. Функционалдық сауаттылық – оқушының алған білімін түсініп, оны өмірлік жағдайларға бейімдеу, деректерді талдап, дәлелді шешім қабылдау және шығармашылық идеялар ұсыну қабілеті. Биология пәні тірі табиғатты зерттеу, эксперимент жасау, бақылау жүргізу арқылы оқушылардың денсаулықты сақтау мәдениетін қалыптастыруға, экологиялық жауапкершілікке, ғылыми ойлау және зерттеушілік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мақалада биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді әдістері – практикалық тәжірибелер, зертханалық жұмыстар, жобалық және зерттеушілік тапсырмалар, пәнаралық байланыс, сыни ойлау стратегиялары, АКТ құралдары және проблемалық оқыту – көрсетілген. Қорытындысында, биология пәні оқушылардың өмірлік дағдыларын дамыту, ғылыми тұрғыда ойлау қабілетін қалыптастыру және халықаралық деңгейдегі құзыреттіліктерге жетелеу үшін маңызды пән екені атап көрсетіледі.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – бөсекеге қабілетті, өмірлік дағдылары қалыптасқан, қоғамда еркін бағдар таба алатын тұлға тәрбиелеу. XXI ғасырда оқушы тек пәндік білімді меңгеріп қана қоймай, алған ақпаратын талдап, оны күнделікті өмірде қолдана білуі қажет. Бұл талап әлемдік деңгейдегі халықаралық зерттеулер (PISA, TIMSS) нәтижелерінен айқын көрінеді.

Осы тұрғыдан алғанда, функционалдық сауаттылық білім беру мазмұнын жаңғыртудың негізгі бағыты болып отыр. Функционалдық сауаттылық – білім алушының ақпаратты түсіну, оны өмірлік жағдайға бейімдеу, шешім қабылдау және жаңа идея ұсыну қабілеттерінің жиынтығы.

Жаратылыстану пәндерінің ішінде биологияның маңызы ерекше. Себебі биология пәні:

- оқушыларға табиғат пен адамның

арасындағы байланыс заңдылықтарын ашады;

- денсаулықты сақтау мәдениетін қалыптастырады;
- экологиялық құндылықтарды дарытады;
- ғылыми зерттеу дағдыларын үйретеді.

Сондықтан да биология сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – оқушыны жан-жақты ойлауға, жауапкершілікке, шығармашылық ізденіске тәрбиелеудің тиімді жолы.

Биология пәнінің функционалдық сауаттылықты дамытудағы маңызы.

Биология – тіршіліктің мәнін, табиғаттағы тепе-теңдікті, адам ағзасының құрылымын, даму заңдылықтарын және қоршаған ортамен өзара әрекетін түсіндіретін ғылым. Бұл пәннің мазмұны оқушыларды тек теориялық біліммен қаруландырып қоймай, өмірлік дағдыларды қалыптастыруға да зор мүмкіндік береді.

Біріншіден, денсаулықты сақтау құзыреттілігі қалыптасады. Биология сабақтарында адам ағзасының құрылысы мен қызметін, салауатты өмір салтын сақтау жолдарын оқыту арқылы оқушы өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауды үйренеді. Мысалы, дұрыс тамақтану, жеке бас гигиенасы, зиянды әдеттердің ағзаға әсері жөніндегі тақырыптар – функционалдық сауаттылықтың маңызды бөлігі.

Екіншіден, экологиялық мәдениет қалыптасады. Биология табиғатты қорғау, экожүйелердің тұрақтылығын сақтау, табиғи ресурстарды тиімді пайдалану туралы білім береді. Бұл оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттырып, қоршаған ортаға жанашырлықпен қарауға баулиды. Мысалы, жергілікті жердің өсімдіктерін қорғау, қалдықтарды қайта өңдеу, биоалуантүрлілікті сақтау сияқты жобалық жұмыстар оқушыларды өмірмен байланысты әрекетке бағыттайды.

Үшіншіден, ғылыми ойлау дағдылары дамиды. Биология сабақтарындағы зертханалық тәжірибелер, бақылаулар, эксперименттер арқылы оқушылар деректерді жинақтау, талдау, қорытынды жасау, дәлелдеу дағдыларын меңгереді. Бұл – халықаралық зерттеулер (PISA, TIMSS) талап ететін функционалдық сауаттылықтың негізгі көрсеткіші.

Төртіншіден, ақпаратты қолдану және шешім қабылдау дағдылары жетіледі. Биологиядағы жағдаяттық тапсырмалар оқушыларды күнделікті өмірлік мәселелерді ғылыми негізде шешуге үйретеді. Мысалы, «Егер белгілі бір аймақта ағаш кесу көбейсе, экожүйеге қалай әсер етеді?», «ГМО өнімдерін тұтынудың пайдасы мен зияны қандай?» деген сұрақтарға

жауап іздеу барысында оқушылар деректерді сараптап, өз көзқарасын дәлелдеуге машықтанады.

Бесіншіден, шығармашылық қабілеттер дамиды. Биологияда оқушыларға ғылыми жоба жасау, жаңа идея ұсыну, болжам айту мүмкіндігі беріледі. Бұл олардың ойлау көкжиегін кеңейтіп, жаңашылдыққа ынталандырады.

Осылайша, биология пәні оқушыға тек білім беріп қана қоймайды, сонымен қатар оны өмірде қолдануға, қоршаған ортамен саналы қарым-қатынас жасауға, ғылыми тұрғыда ойлауға, денсаулығын сақтауға және экологиялық жауапкершілікке тәрбиелейді. Сондықтан биология пәнінің функционалдық сауаттылықты дамытудағы орны – ерекше әрі маңызды.

Функционалдық сауаттылықты дамыту әдістері.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін биология сабақтарында түрлі заманауи педагогикалық әдістер мен технологияларды қолдану қажет. Төменде соның негізгі бағыттары келтірілген:

1. Практикалық тәжірибелер мен зертханалық жұмыстар

- Тірі ағзалардың құрылымын микроскоппен зерттеу, фотосинтез бен тыныс алу процестерін тәжірибелер арқылы дәлелдеу – оқушыға теорияны өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді.
- Мұндай тапсырмалар оқушының дерек жинау, бақылау, талдау және қорытынды жасау дағдыларын дамытады.

2. Жағдаяттық тапсырмалар

- Өмірлік жағдайларға негізделген тапсырмалар оқушылардың ойлау қабілетін жетілдіреді.

Мысалы: «Қаладағы ауаның ластануы тұрғындардың денсаулығына қалай әсер етеді?», «Энергетикалық сусындардың ағзаға әсерін ғылыми тұрғыда дәлелдеңіз».

Бұл әдіс оқушыны ғылыми деректерге сүйеніп шешім қабылдауға үйретеді.

3. Пәнаралық байланыс

- Биология мен химия, география, физика пәндерінің интеграциясы оқушылардың білімін кешенді қолдануына жағдай жасайды.

Мысалы, фотосинтезді талдау кезінде химиялық реакция теңдеулерін қолдану немесе экожүйелерді зерттегенде географиялық картамен жұмыс жасау.

Бұл тәсіл функционалдық сауаттылықтың жан-жақтылығын қамтамасыз етеді.

4. Жобалық және зерттеушілік жұмыстар

- Мектеп ауласындағы өсімдіктердің түрлік құрамын анықтау, су сапасын зерттеу, тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу жобаларын әзірлеу оқушыларды дербес ізденіске бағыттайды.

Жоба нәтижесін қорғау барысында оқушы ақпарат жинау → талдау → қорытынды жасау → ұсыну кезеңдерін меңгереді.

5. Сыни ойлау стратегиялары

- Венн диаграммасы, кластер, «INSERT», «Fishbone» әдістері оқушылардың талдау және салыстыру қабілеттерін дамытады.

Пікірталас ұйымдастыру арқылы оқушылар өз көзқарасын дәлелдеп, бағалау дағдыларын қалыптастырады.

6. АКТ және цифрлық құралдар

- Виртуалды зертханалар, симуляциялар, онлайн тесттер, Genially, Kahoot, PhET сияқты платформалар оқушылардың қызығушылығын арттырады.

- АКТ арқылы ақпаратты іздеу, өңдеу және ұсыну дағдылары дамиды.

7. Проблемалық оқыту

- Мұғалім сабақта нақты мәселе ұсынады: «Неліктен жаһандық жылыну жануарлардың көшу бағытына әсер етеді?»

Оқушылар мәселені талдап, дәлелдер келтіріп, шешім жолдарын ұсынады. Бұл әдіс шығармашылық пен аналитикалық ойлауды жетілдіреді.

Сонымен, функционалдық сауаттылықты дамыту әдістері – тек білім беруді ғана емес, оқушының өмірлік дағдыларын, зерттеушілік қабілеттерін және сыни ойлауын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Биология сабағында осындай әдістерді жүйелі қолдану – оқушылардың халықаралық деңгейдегі құзыреттілігін дамытудың басты жолы.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылық – білім беру жүйесінің басты мақсаты әрі халықаралық зерттеулердің негізгі бағалау өлшемі болып табылады. Оқушы алған білімін күнделікті өмірлік жағдайларда қолдана алғанда ғана оның құзыреттілігі артады.

Биология пәні осы талаптарды жүзеге асыруда ерекше рөл атқарады. Себебі ол оқушыларды:

- өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға;
- табиғатты қорғауға және экологиялық мәдениет қалыптастыруға;
- ғылыми деректерді талдап, дәлелді шешім қабылдауға;
- зерттеушілік дағдыларды меңгеруге;
- шығармашылықпен ойлап, жаңа идея ұсынуға үйретеді.

Демек, биология пәнін оқыту тек пәндік білім берумен шектелмей, оқушылардың өмірлік дағдыларын жетілдіруге, ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Бұл – заманауи мектептің, әрбір мұғалімнің басты міндеті.

Әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы.
2. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework.

Жаратылыстану пәндері бойынша әдістемелік нұсқаулық материалдар.

ӨЖ 376.3

**Абенова Гульмира
Сафарбековна**

*Шымкент қаласы, №15
Д.И.Менделеев атындағы
мектеп-лицейінің логопеді*

ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМУАҒАН (ЖСТД) БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

Аңдатпа. Мақалада ЖСТД бастауыш сынып оқушыларының байланыстырып сөйлеу тілінің ерекшеліктері қарастырылған. Сонымен қатар, сөйлеу тілінің дамуында тежелуі бар бастауыш сынып оқушыларымен түзету және логопедиялық жұмыстың негізгі аспектілері мен байланыстырып сөйлеу тілін дамытуға ықпал ететін әдістер баяндалған.

Байланыстырып сөйлеу тілі – бұл сөйлеу әрекетінің ең күрделі түріне жатады. Байланыстырып сөйлеу тілі өзіне тән белгілермен, сонымен қатар жүйелілігімен, бірізділікпен баяндау ерекшеліктерімен сипатталады, яғни логикалық бірізді айтылған сөздерді игеріп, оның компоненттерін – сөйлемді, сөздерді бір – бірімен байланыстырып сөйлеу.

Қазіргі кезеңде сөйлеу тілі жалпы дамымаған балаларда байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру мәселесі ерекше өзектілікке ие. Бұл мектеп жасындағы 1 сынып оқушыларында қалыптасқан біртұтас сөйлеу білім берудің білім беру бағдарламаларын сәтті игеруін кездейтіндігіне байланысты. Егжей-тегжейлі, мағыналы ауызша сөйлеу дағдыларын игеру баланың жеке басының тұлғалық, жан-жақты дамуы мен оның барлық әлеуметтік байланыстарының негізі болып табылады.

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалардың сөйлеу тілін дамыту бүгінгі күні мектеп логопедтерінің алдында тұрған өзекті де, күрделі мәселелердің бірі болып табылады.

Логопедияда сөйлеу тілінің жалпы

дамымауы – есту қабілеті мен зияты әдеттегідей дамыған балалардың дыбыстық, мағыналық жағына қатысты сөйлеу тілінің барлық компоненттері жүйесінің қалыптасуының бұзылуы салдарынан болатын күрделі тіл бұзылыстарының бір түрі ретінде қарастырылады.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауын түзетіп, оны алдын-алу шаралары уақытында жүргізілмесе, балалардың мектепте оқуы қиынға түседі, өйткені олар мәтін мазмұнын түсінуде және өз ойларын дәлелді түрде жеткізуде қиындықтарға кезігеді. Әрі оның салдарынан баланың басқалармен қарым-қатынасқа түсуі де күрделенеді.

Бастауыш сынып оқушыларында байланыстырып сөйлеудің жалпы дамымауының кейбір себептері:

- Шектеулі сөздік қор: балалар сөздік қоры жеткіліксіз болғандықтан ойларын толық әрі анық жеткізе алмайды.
- Сөйлем құрудағы қиындықтар: сөйлем құрауда грамматикалық және синтаксистік қиындықтар туындауы мүмкін.
- Қарым-қатынас дағдыларының жетіспеушілігі: кейбір балалар қарым-қатынас дағдыларының болмауына байланысты қарым-қатынас барысында қиындықтарға тап болуы мүмкін, себебі оларда басқалармен және ересектермен қарым-қатынас тәжірибесі аз.
- Есту қабілетіндегі қиындықтар: кейбір балаларда сөздерді түсіну мен қабылдауда немесе естуде қиындықтары болуы мүмкін, бұндай жағдай байланыстырып сөйлеуде қиындық туындатады.
- Когнитивті дағдылардың жеткіліксіз дамуы: кейбір балаларда сөйлем құрау барысында маңызды рөл атқаратын зейін, есте сақтау, логикалық ойлау, танымдық дағдылар жеткіліксіз дамығандықтан бұл олардың байланыстырып сөйлеу қабілетіне әсер етеді.
- Грамматикалық құрылымдардың дұрыс меңгерілмеуі.

Мұндай балалармен түзету жұмыстарын тиімді, ұтымды ұйымдастыру қазақ тілінің грамматикалық ерекшеліктерін ескере отырып, жүйелі әрі мақсатты ұйымдастырылуы тиіс.

Логопед ретінде біздің жұмысымыздың басты бағыты – балалардың байланыстырып сөйлеуін түзету және дамыту. Бұл үшін алдымен баланың сөйлеу кемшіліктерінің себептерін анықтау қажет. СТЖД балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалау барысында алынған мағлұматтар осы балалармен оқу процесін ең тиімді жүйе

бойынша жоспарлауға және әр балаға арналған түзетудің жеке әдістері мен тәсілдерін іріктеуге мүмкіндік береді.

Байланыстырып сөйлеу – тек қана сөйлемдердің тізбегі емес, ол сөйлемдердің бір – бірімен тиянақты, белгілі бір ретпен, кезектілікпен, мазмұны жинақы құрастырылған сөйлемдердің жүйесі. Отандық ғалым С. Рахметова байланыстырып сөйлеуді дамыту жұмыстарын үш жақты жүргізсе ғана жемісті болады деген тұжырым айтады. Біріншісі – балалардың сөздік қорын молайту, екіншісі – балалардың меңгерген сөздерін қарастыра отырып, сөз тіркесі мен сөйлем құруға, үшіншісі – сөйлеуге үйрету жұмыстары.

Баланың сөздік қорын молайтудың негізгі мақсаты сайып келгенде, мәтінді ұғынуларын, үйренген сөздерінің мағынасын терең түсініп, мұғалімнің көмегінсіз қажетті жағдайда өзбеттерімен оны дұрыс қолдана алуын қамтамасыз ету, яғни сөздермен сөйлем құрастырып ауызша сөйлеу тілінде қолдану болып табылады. Осы мақсатта біз баланың сөздік қорын кеңейту үшін қайталау әдістерін пайдалану, әңгімелеу дағдыларын қалыптастыру үшін сюжеттік суреттермен жұмыс жүргізу, логикалық байланыс пен ойлау қабілетін дамыту үшін мазмұнды әңгімелер құрастыруға үйретеміз.

Баланың байланыстырып сөйлеу тілін дамыту жұмысы әртүрлі құрылымды сөйлемдерді құрау дағдысын қалыптастырудан басталады.

Осы ретте, сөйлем құрау дағдыларын дамыту жаттығулары мен тапсырмаларына мысалдар келтіре кетсек:

- Екі сурет бойынша (бала алма, қыз кітап) сөйлем құрау, сөйлемді сөздің тұрлаусыз мүшелерімен толықтырып кеңейту. (Бала алма жеп отыр. Бала тәтті, қызыл алма жеп отыр. Қызыл көйлек киген бала тәтті, дәмді алма жеп отыр).
- Ретсіз берілген сөздерден сөйлем құрау (барды, балалар, саяхатқа, тауға; бала, тау, саяхат, бару).
- Сөйлемдегі жетіспеген сөзді табу (Балалар көлде ... жүр).
- Сөйлемді аяқтау (Балалар көлде ....).
- «Жанды суреттер» бойынша сөйлем құру (Фланелеграфта әртүрлі суреттер, іс – әрекеттерді көрсету бойынша).
- Мағынасы бойынша сөйлемдерді дұрыс реттеп құру (Әжем қағаз пышақпен нан кесті, өйткені атам қолшатыр алды).
- Берілген сөздермен сөйлем құрау (Бала,

мұғалім, оқиды, жазады, жуынды, т.б.).

- Әртүрлі ойын түрлерін сюжетті суреттер бойынша сұрақ қою арқылы шағын әңгіме құрастыруға дағдыландыру.

Мұндай жаттығулар балаларды өз бетімен әңгіме құрастыра алуға үйретеді.

Жалпы СТЖД бар бастауыш сынып оқушыларында байланыстырып сөйлеу тіліне байланысты жиі кездесетін кемшіліктер:

- әңгімелеу барысында бөліктерін тастап кету, кейіпкерлердің, олардың іс-әрекеттерінің орнын алмастыру, қысқарту;
- оқиға желісінің логикасын бұзу;
- әңгіменің мазмұнына қатысты негізгі оқиғаларды тастап кетіп, қосымша деректерге «тоқтап» қалу;
- тілдік құралдардың дұрыс қолданбауы немесе болмауы;
- сөздік қорының аз болуы және мәнерліліктің жетіспеушілігі;
- лексикалық нормаларды дұрыс қолданбау, яғни, сөздерді орынсыз қолдану, басқа сөзбен алмастыру және т.б.
- жай және жайылма сөйлемдерді қолдану.

Осы аталған кемшіліктерді еңсеруде шығармашылық қабілетті қалыптастыруға бағытталған әртүрлі тапсырмаларды қолданудың маңызы зор. Шығармашылық тапсырмалардың түрлері:

- Сюжетті суреттегі бейнеленген оқиғаға ұқсас, бір баланың (қыздың) бастан кешкен оқиғасы туралы әңгімелеу (Балалар тауға барды. Онда олар кірпіні ұстап алды. Оны үйге әкелді, т.б.).
- Суретке сүйеніп басталған әңгімені аяқтау.
- Әңгіменің аяғы бойынша әңгіме құрау. Тапсырманы жеңілдету үшін алдымен бір тақырыпқа 2-3 әңгіме тыңдау, топпен әңгіме құрау, мазмұнға байланысты суреттер көрсету арқылы көмектесуге болады.
- Берілген сюжет бойынша ертегі құрау.
- Мәтіннің мазмұны бойынша сурет салып, содан соң әңгіме құрастыру.
- Сызбалар мен суреттердің көмегімен әңгімені өңдеу, толықтыру (әрекет уақытын, түрін, орнын өзгертіп баяндау).
- Әңгімені, ертегіні сахналау.
- Жарнамалық хабарламаларды құрастыру. Алдымен үлгі бойынша топпен құрау. Сұрақ, нұсқау бойынша, берілген сөздер бойынша құрастырып айтады (ойыншықтар – әдемі, таза ағаштан жасалған, денсаулыққа зияны жоқ, сапалы, мықты, берік, әртүрлі жеңілдіктер қарастырылған, т.б.).
- Мақал – мәтелдер, жаңылтпаш, жұмбақ,

тақпақ жаттау. Сол материалдар бойынша шығармашылық тапсырма беру. (Мысалы, жұмбақ шешіп жауабын сипатта; тақпақтағы сөздерге мазмұны бойынша ұқсас сөздерді тап, т.б.).

Қорытындылай келе, оқушылардың байланыстырып сөйлеуін дамыту – олардың оқу жетістіктеріне тікелей әсер ететін маңызды фактор болып табылады және қоғамда толыққанды қатысуына мүмкіндік береді. Бұл бағытта жүйелі әрі мақсатты жұмыстар жүргізу арқылы балалардың байланыстырып сөйлеу қабілетін жақсартуға болады.

Әдебиеттер:

1. Кабдырова А.А., Ермакбаева А.Т. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балаларды түзету жұмысындағы сенсорлы интеграцияның маңызы //Endless light in science. – 2024. – Т. 5. – № 2.
2. Логопедия: оқулық / Қ.Қ. Өмірбекова, Г.С. Оразаева, Г.Н. Төлебиева, Г.Б. Ибатова. Алматы: Дәуір, 2011.

ӨОЖ 372.857

**Айсакова Бакыткул
Асановна**

*Шымкент қаласы, Оразбай атындағы
№115 негізгі орта мектебінің
биология пәні мұғалімі*

Оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы биология пәнінің орны

Аңдатпа. Мақалада биология пәнінің оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Экологиялық мәдениет – оқушының табиғатқа деген көзқарасын, құндылықтарын және іс-әрекетін қалыптастыратын кешенді үдеріс. Биология пәні экожүйелер мен биосфераның қызметін түсіндіру, адам денсаулығы мен қоршаған ортаның өзара байланысын ашу, биоалуантүрлілікті сақтау және табиғатты қорғау дағдыларын үйрету арқылы оқушылардың экологиялық жауапкершілігін дамытады. Мақалада экологиялық мәдениетті қалыптастырудың негізгі бағыттары – теориялық білім беру, тәжірибелік жұмыстар мен зерттеулер, жобалық іс-әрекет, қоғамдық және тәрбиелік іс-шаралар, жеке жауапкершілікті қалыптастыру – көрсетілген. Сонымен қатар, биология мұғалімінің ролі – оқушыларды ғылыми біліммен қаруландырып қана қоймай, табиғатты аялаудың үлгісін

көрсету, зерттеушілік дағдылар мен экологиялық әрекетке белсенділікті қалыптастыру болып табылады. Қорытындысында, биология пәні оқушыларды экологиялық сауатты, табиғатты қорғауға қабілетті және саналы азамат ретінде тәрбиелеудің негізгі құралы екені атап көрсетіледі.

Қазіргі таңда экологиялық мәселелердің өзектілігі күннен-күнге артып келеді. Қоршаған ортаның ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы, климаттың өзгеруі – бұл тек ғалымдар мен экологтардың ғана емес, бүкіл қоғамның назарын аударатын жаһандық проблемалар. Мұндай жағдайда мектепте экологиялық білім мен тәрбие беру ерекше маңызға ие. Әсіресе, биология пәні – оқушылардың табиғатты ғылыми тұрғыдан тануына, оның заңдылықтарын түсінуіне және экологиялық жауапкершілік сезімін қалыптастыруына ықпал ететін негізгі пәндердің бірі.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыру – оқушының тек білім деңгейін арттыру ғана емес, оның табиғатқа деген көзқарасын, мінез-құлқын және жауапкершілігін тәрбиелеу үдерісі. Бұл тұрғыда биология пәні жетекші орын алады. Өйткені ол тіршіліктің заңдылықтарын танытып қана қоймай, экологиялық проблемалардың мәнін түсіндіруге және оларды шешудің жолдарын іздеуге үйретеді.

Биология сабақтарында экологиялық білім мен тәрбие беру оқушыны табиғаттың бір бөлігі ретінде сезінуге, экожүйедегі тепе-теңдіктің маңызын ұғынуға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтарда теориялық білім тәжірибемен ұштасып, оқушылардың ғылыми ойлау қабілеті дамиды және табиғатқа жанашырлық қатынасы қалыптасады.

Биология пәнінің экологиялық мәдениеттегі орны

Биология пәні – оқушыларға тіршіліктің мәнін түсіндіріп қана қоймай, олардың табиғатқа деген ғылыми көзқарасын қалыптастыратын негізгі пәндердің бірі. Экологиялық мәдениет ең алдымен қоршаған ортаны қорғауға деген саналы жауапкершіліктен басталады. Ал мұндай жауапкершілік биология сабақтарында берілетін білім мен тәрбие арқылы дамиды.

Биология пәнінің мазмұны экологиялық мәдениетті қалыптастыруға мол мүмкіндік береді. Мысалы:

- **Экожүйелер мен биосфера туралы тақырыптарда** оқушылар тірі ағзалардың өзара байланысын, табиғаттағы тепе-теңдіктің мәнін түсінеді.
- **Адам экологиясына қатысты бөлімдерде** қоршаған ортаның адам денсаулығына әсері қарастырылады,

салауатты өмір салтын ұстану дағдылары қалыптасады.

- **Жануарлар мен өсімдіктерді қорғау тақырыптарында** оқушылар биоалуантүрлілікті сақтау қажеттілігін ұғынады.

Сонымен қатар, биология сабақтарында экологиялық мәселелерді талқылау арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілеті дамиды, олар табиғи ресурстарды тиімді пайдаланудың жолдарын іздейді. Мұндай сабақтарда оқушылар тек білім алып қана қоймай, табиғатқа деген құндылықтық қатынасын қалыптастырады.

Осылайша, биология пәні – оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда жетекші рөл атқаратын, табиғат пен адам арасындағы үйлесімділікті түсіндіретін басты оқу құралы болып табылады.

Экологиялық мәдениет қалыптастырудың негізгі бағыттары

Оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру – тек теориялық білім берумен шектелмейді, ол кешенді жұмыс жүйесін қажет етеді. Бұл үдеріс оқушының ой-санасына, құндылықтарына және іс-әрекетіне бірдей ықпал етуі тиіс. Экологиялық мәдениетті дамытудың негізгі бағыттарын мынадай қырынан қарастыруға болады:

Теориялық білім беру.

- Биология және экология тақырыптарында оқушыларға табиғаттағы заңдылықтарды, экожүйелердің қызметін, табиғат пен адам арасындағы өзара байланысты түсіндіру.
- Қоршаған ортаны қорғау, табиғатты ұтымды пайдалану жөніндегі ғылыми негіздерді меңгерту.
- Жаһандық экологиялық мәселелер туралы ақпарат беріп, олардың салдарын талқылау.

Тәжірибелік жұмыстар мен зерттеулер.

- Сабақ барысында зертханалық тәжірибелер жүргізу (су, ауа, топырақ сапасын зерттеу).
- Табиғат аясында бақылаулар, экскурсиялар, далалық зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру.
- Мектеп жанындағы жасыл аймақтарды күту, ағаш отырғызу, гүлзарлар жасау.

Жобалық іс-әрекет.

- Экологиялық тақырыптағы ғылыми жобалар әзірлеу.
- Жергілікті жердің экологиялық проблемаларын анықтап, шешу жолдарын ұсыну.
- Қалдықтарды сұрыптау, қайта өңдеу, үнемдеу мәдениетін насихаттайтын шағын жобаларды жүзеге асыру.

Қоғамдық және тәрбиелік іс-шаралар.

- Экологиялық айлықтар, сенбіліктер, флешмобтар ұйымдастыру.
- «Жас эколог» үйірмелері мен экоклубтардың жұмысын дамыту.
- Табиғат қорғау ұйымдарымен, ұлттық парктер мен қорықтармен байланыс орнату.
- **Жеке жауапкершілікті қалыптастыру.**
- Әр оқушының табиғатқа қатысты жеке ұстанымын қалыптастыру.
- Қарапайым экологиялық әдеттерді күнделікті өмірге енгізу (қағазды үнемдеу, қоқысты сұрыптау, электр қуатын үнемдеу).
- Табиғатқа жанашырлықпен қарау мен қоршаған ортаға қатысты саналы шешім қабылдауға үйрету.

Осы бағыттардың барлығы өзара байланыста жүзеге асқанда ғана экологиялық мәдениет оқушылардың ойлауында да, іс-әрекетінде де тұрақты сипат алады.

Биология мұғалімінің рөлі

Экологиялық мәдениетті қалыптастыруда биология мұғалімінің рөлі айрықша. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, оқушыларға табиғатты аялаудың, экологиялық жауапкершіліктің үлгісін көрсететін тұлға болып табылады. Оның кәсіби шеберлігі мен қолданатын әдістемелік тәсілдері оқушылардың табиғатқа деген көзқарасына тікелей ықпал етеді.

Биология мұғалімінің негізгі рөлі мына бағыттарда айқындалады:

Ғылыми білімді жеткізу. Мұғалім экология ғылымының ұғымдары мен заңдылықтарын түсінікті тілде жеткізіп, олардың күнделікті өмірмен байланысын ашады.

Тәрбиелік ықпал. Сабақ барысында табиғатты қорғау, ресурстарды үнемдеу, салауатты өмір салтын ұстану туралы ойларды насихаттау арқылы оқушылардың экологиялық құндылықтарын қалыптастырады.

Практикалық дағдыларды дамыту. Мұғалім тәжірибелер, зертханалық жұмыстар, табиғаттағы бақылаулар арқылы оқушылардың зерттеушілік дағдыларын жетілдіреді.

Үлгі көрсету. Мұғалімнің өзінің табиғатқа жанашырлықпен қарауы, экологиялық шараларға белсенді қатысуы оқушыларға тікелей өнеге болады.

Жобалық және қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру. Мұғалім оқушыларды экологиялық акцияларға, сенбіліктерге, ғылыми жобаларға тарта отырып, олардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастырады.

Осылайша, биология мұғалімі – экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы басты тұлға. Ол білім мен тәрбиені ұштастыра

отырып, жас ұрпақтың табиғатты қорғауға деген саналы көзқарасын және жауапкершілігін дамытуға ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күні білім беру жүйесінің ең өзекті міндеттерінің бірі – оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру. Қоршаған ортаны қорғау мәселесі жаһандық деңгейде өткір тұрған осы шақта мектеп қабырғасынан бастап оқушыларға экологиялық білім мен тәрбие беру – болашақ қоғамның тұрақты дамуының кепілі.

Биология пәні бұл тұрғыда ерекше рөл атқарады. Ол табиғат заңдылықтарын ашып көрсетіп қана қоймай, адам мен қоршаған орта арасындағы үйлесімді байланысты түсінуге мүмкіндік береді. Биология сабақтары арқылы оқушылар экологиялық ұғымдар мен құндылықтарды меңгеріп, табиғатқа жанашырлықпен қарауға дағдыланады.

Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың табысты болуы, ең алдымен, мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. Биология мұғалімі оқушыларды тек біліммен қаруландырып қана қоймай, табиғатты аялаудың үлгісін көрсететін тұлға болуы тиіс. Оның ұйымдастырған тәжірибелік жұмыстары, жобалары мен экологиялық іс-шаралары оқушылардың қоршаған ортаға деген жауапкершілігін арттырады.

Демек, биология пәні – оқушыларды экологиялық сауатты, табиғатты қорғауға қабілетті, саналы азамат етіп тәрбиелеудің басты құралы. Оқушы бойында экологиялық мәдениеттің қалыптасуы – ел болашағының экологиялық қауіпсіздігі мен тұрақты дамуының негізгі алғышарты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әлімқұлова Қ., Омарова Г. Экологиялық білім негіздері. – Алматы: Рауан, 2018.
  2. Жұмабаев С. Биологияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2020.
- UNESCO. Education for Sustainable Development Goals. – Paris, 2017.

ӨОЖ 372.85:004

**Ратанова Шолпан
Адилхановна**

Шымкент қаласы, Х.Әлімжан атындағы
№85 ЖОББМ информатика пәні мұғалімі

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНДЕРІН ЦИФРЛАНДЫРУ: ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛАРДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Аңдатпа. Мақалада жаратылыстану пәндерін цифрландырудың өзектілігі, виртуалды зертханаларды білім көзі және талдау материалы ретінде қолданудың артықшылықтары мен шектеулері, сонымен қатар тәжірибеде туындайтын мәселелер талданады.

Қазіргі білім беру саласында цифрландыру – маңызды тренд. Әсіресе жаратылыстану пәндерін (физика, химия, биология және экология) оқытуда виртуалды зертханалар – қолжетімділік пен интерактивтілікті қамтамасыз етудің тиімді жолы ретінде танылып отыр.

Виртуалды зертханалар дегеніміз не?

Виртуалды зертхана – компьютерлік бағдарлама немесе онлайн платформа арқылы жүзеге асатын тәжірибе ортасы. Ол нақты құралдар мен процестерді цифрлық симуляция ретінде модельдейді, осылайша оқушыға тәжірибе жүргізуге мүмкіндік береді [The Times of Indiahurix.com](http://TheTimesofIndiahurix.com).

Артықшылықтары

Қолжетімділік пен инклюзивтілік

- Виртуалды зертханаларға кез келген жерден, кез келген уақытта кіруге болады – бұл ауылдық немесе ресурстар шектеулі мектептерге арналған ыңғайлы шешім ryco.ioenterpriselearninghub.comzawaab.com.
- Олар әртүрлі оқыту стиліне бейімделеді. Көру, есту, әрекет ету арқылы оқу тиімділігін арттырады hurix.comzawaab.com.

Құны төмен және экологиялық таза

- Қымбат құрал-жабдықтарды, химиялық реактивтерді және нақты зертхана инфрақұрылымын қажет етпейді, соның арқасында білім беру шығындарын азайтады hurix.comenterpriselearninghub.comResearchGateMy Blog.
- Зертханалық шығындардың орнына цифрлық ресурстарды қолдану арқылы экологиялық зиян азаяды hurix.comMy Blog.

Қауіпсіздік

- Химиялық реакциялар, электр тізбектері немесе биологиялық материалдар сияқты қауіпті тәжірибелер виртуалды ортада қауіпсіз түрде өтеді ryco.iozawaab.comResearchGate.

Әрекетті қайталау мүмкіндігі

- Оқушылар тәжірибені бірнеше рет қайталап, қателерді тауып, нәтижелерін түсініп үйренеді – бұл теорияны практикамен тығыз байланыстырады ryco.ioResearchGateenicompc.com.

Интерактивтілік және визуализация

- Графикалық анимациялар мен 3D модельдер күрделі ғылыми заңдарды түсінікті етеді ryco.ioThe Times of IndiaThe Insurance Universe.
- Нақты уақыттағы мәліметтер мен визуалды интерактивтілік зерттеу мен талдауды жеңілдетеді The Insurance Universe.

Ықшамды бейімделу мен жеке оқыту

- Виртуалды зертханалар оқушының дағдысына, қарқынына және деңгейіне қарай бейімделе алады hurix.comThe Insurance Universe.
- Оқу нәтижесін бақылау, кері байланыс беру (авторerefлексиялар) жүзеге асырылады The Insurance UniverseMy Blog.

Ынталандыру және ынтымақтастық

- Ойын элементтері (геймификация), форумдар, жалпы талқылау мүмкіндіктері ынтымақтастық ортаны қалыптастырады The Insurance Universestudynlearn.com.
- Әлемдік немесе республика көлемінде зерттеу жобаларын бірлесіп орындау мүмкіндіктері ашылады hurix.comThe Insurance UniverseThe Times of India.

Теория мен практиканың арасындағы көпір

- Қарым-қатынасты және эксперименттік нәтижелер арқылы теорияны жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді ryco.iozawaab.comThe Insurance Universeenicompc.com.

Ауқымды масштаб

- Бір уақытта көптеген оқушыға бірдей виртуалды тәжірибе беру мүмкіндігі, бұл әсіресе ірі мектептер мен университеттер үшін тиімді hurix.comzawaab.com.

Қиындықтары мен шектеулері

Дәстүрлі тәжірибенің жетіспеушілігі (арнайы дағдылар)

- Механикалық сезім, құрал-сайманмен

жұмыс істеу, материалдардың текстурасы немесе реакциялардың физикалық сигналдары виртуалда толық берілмейді ResearchGateWIREDenicompc.com.

- Бұл оқушыларға келешекте шынайы зертханада жұмыс істегенде қиындық туындатуы мүмкін.

Технологиялық кедергілер

- Интернет пен компьютердің сапасы жеткіліксіз болса, тәжірибе қиын жүзеге асады немесе мүлде мүмкін емес ResearchGateThe Insurance UniverseMy Blogzawaab.com.
- VR/AR технологиясы қажет платформалар жоғары құнды болуы мүмкін, бұл бюджеттік мекемелер үшін қиындық тудырады zawaab.comenterpriseelearninghub.com.

Мұғалімдердің дайын болмауы

- Виртуалды зертхананы тиімді енгізу үшін мұғалімдерді оқыту және техникалық қолдау талап етіледі ResearchGateMy BlogThe Insurance Universe.
- Бұл – уақыт пен ресурсты талап ететін процесс.

Ресурстардың сапасы мен әртүрлілігі

- Барлық платформалар бірдей деңгейде жасалмаған, кейбірінің деңгейі төмен, қиын интерфейс немесе педагогикаға сай келмейтін болуы мүмкін The Insurance Universeenterpriseelearninghub.comMy Blog.

Оқушылардың мотивациясы мен ынтымақтастығы

- Кей оқушылар виртуалды ортада ынтасы төмендеу болуы және командалық жұмыс шектеулі болуы мүмкін The Insurance Universezawaab.com.

Баға және бағалау мәселелері

- Виртуалды тәжірибеден алынған білімді дәлдікпен бағалау қиын – шынайы дағдыларды тестілеу күрделі тендер болуы мүмкін My BlogThe Insurance Universe.

Қазіргі тенденциялар мен тәжірибелер

Үндістанда IIT Канпурда мамыр айында өткен конференцияда виртуалды зертханаларды өңірлік тілдерде (мысалы, сына тілі) қамтамасыз ету, AR/VR және жасанды интеллект арқылы оқу персонализациясын арттыру мәселелері талқыланды The Times of India.

Дели үкіметі 300-ге жуық виртуалды зертхананы NCERT оқулықтарына сәйкестендіріп, Diksha порталында оқушылар мен мұғалімдерге тегін қолжетімді етті. Бұл бастама тәжірибелік білім алудағы кедергілерді жеңуге бағытталған. Бірақ инфрақұрылым мен мұғалімдердің дайындық

деңгейі негізгі мәселелер ретінде анықталды The Times of India.

Қорытынды

Виртуалды зертханалар – жаратылыстану пәндеріндегі цифрландырудың маңызды элементі. Олар:

- Қолжетімді, қауіпсіз, интерактивті,
- Оқушыға теория мен практиканы тиімді үйлестіріп, білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді.
- Алайда:
- Дәстүрлі тәжірибенің орнын толық алмастырмайды,
- Техникалық және кадрлық дайындық мәселелері – негізгі шектеулер.

Ұсыныстар

- Гибридті (аралас) модель:** виртуалды және шынайы зертханаларды тиімді үйлестіретін жүйелі бағдарламалар әзірлеу.
- Инфрақұрылымға инвестиция:** компьютерлер, интернет байланысы және техникалық қолдау – әсіресе шалғай аймақтарда.
- Мұғалімдерді оқыту:** виртуалды зертханаларды педагогикамен үйлестіре қолдану үшін тренингтер өткізу.
- Жоғары сапалы платформа таңдау:** оқу стандарттарына сәйкес, интерфейсі түсінікті, визуализациясы жоғары құралдарды қолдау.
- Оқушыларды ынталандыру:** геймификация, жобалау, ынтымақтастықты қамтамасыз ететін платформаларды енгізу.
- Бағалау инновациясы:** виртуалды тәжірибенің нәтижесін нақты бағалайтын жүйелерді дамыту.

Әдебиеттер:

- Абдрахманова, Г.Ш. Цифрлық білім беру: мүмкіндіктер мен қауіптер. – Алматы: Ұлағат, 2020.
- Кабатаева Ж. К. Жаратылыстану-ғылыми пәндеріне оқу үрдісінде ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолданудың маңызы //Bulletin of the Karaganda University Pedagogy series. – 2022. – Т. 105. – №. 1. – С. 56-61.
- Нағашыбайұлы Т. Ғ., Шлауынбекұлы Ө. Н. Білім беру процесіне цифрлық технологияларды интеграциялау //Endless light in science. – 2024. – № 1/2.

Цифрлы білім беру ресурстарын тиімді пайдалану әдістемесі / Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. – Астана, 2020.

ӨЖ 373.21

**Абдразахова Бибижан
Ыктіярқызы**

Шымкент қаласы, №57 ЖОББМ
мектепалды даярлық тобының тәрбиешісі

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА ҚАРАПАЙЫМ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТҮСІНІКТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа. Мақалада мектепалды даярлық тобындағы балаларда қарапайым математикалық түсініктерді, яғни жиын мен сан, пішін мен шама туралы өзара байланысы бар түсініктерді меңгертудің, кеңістік пен уақытты бағдарлай алуын қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Автор негізгі математикалық ұғымдарды қалыптастыруға арналған өз тәжірибесінде тиімді қолданатын жаттығулар мен дидактикалық ойындарға тоқталады.

Қазіргі балалар түрлі дерек көздерден келіп жатқан жан-жақты ақпарат ғасырында, компьютерлендіру заманында, ата-аналар өз балаларына цифрларды, санау мен есеп шығаруды мүмкіндігінше ертерек үйретуге тырысатын кезеңде өмір сүріп жатыр. Әрі бүгінгі күні математиканың қолданылмайтын жері жоқ. Осындай жағдайда мектепалды даярлық тобындағы балаларда қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастырудың маңызы арта түседі. Олар жиын мен сан, пішін мен шама туралы өзара байланысы бар түсініктерді меңгеруі, кеңістік пен уақытты бағдарлай алуы тиіс.

Сан ұғымы – сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу және оны түсіну үшін ең кең таралған және негізгі математикалық ұғымдардың бірі. Ол әлемдегі объектілердің атрибуттарын, қатынастарын, жағдайлары мен субъектілерін сандық бағалауды, осы сандық көрсеткіштердің әртүрлі көріністерін түсінуді және санға негізделген интерпретациялар мен дәлелдерді бағалауды қамтиды. Әлемді сандық бағалаумен айналысу үшін, өлшемдерді, санды, шаманы, бірліктерді, индикаторларды, салыстырмалы өлшемдерді, сондай-ақ сандық үрдістер мен заңдылықтарды түсіну қажет.

Мектепалды даярлық тобында сан және санау бөлімшесі бойынша жиын және логика элементтері (жиын әртүрлі белгілерден құрылуы мүмкін екендігін біледі: пішіні, көлемі, құрылымы, кеңістікте орналасуы, түсі бойынша анықтайды, тән бөліктерін көрсетеді), тізбектермен (уақыт ұғымдарын: бүгін, кеше, ертең, бүрсігүні; тәулік бөліктері; жыл айлары, апта күндерінің ретін, уақыт эталондары туралы біледі. Мезгілдік қатынас орната біледі, өтіп жатқан оқиғалардың бірізділігін,

олардың арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды сезінеді. 1-ден 20-ға дейінгі сандар тізбегінде қалып қойған санды атайды) танысады.

Осы ретте, өз тәжірибемде қолданатын *заттарды санауға арналған жаттығуларға* тоқталсам:

бірдей, әртүрлі заттардан құралған 2 топ құрастыруға арналған тапсырмалар (5 шеңбер мен 3 шаршыны санап, алып қойыңдар);

бірдей, бірақ түсі немесе көлемі жағынан айырмашылығы бар заттардан құралған 2 топ құрастыруға арналған тапсырмалар (7 үлкен және 8 кішкентай шеңбер);

2 топтағы заттарды санап қана қоймай, оларды белгілі бір жерге орналастыру: мысалы, қағаздың жоғары жағына, төменге, сол жағына, оң жағына, ортасына.

Мұндай тапсырмаларды орындамас бұрын қағаз бетінен бір-біріне сәйкес келетін бөліктерді табу арқылы балаларды жаттықтыруға көп көңіл бөлемін.

Мектепалды даярлық тобындағы балаларға тапсырманы мұқият тыңдау, оны есте сақтау, тапсырманы нақты орындау мен оны қалай орындағанын, ол үшін не істегенін айтып беруді үйрету қажет. Бастапқыда толық та нақты жауап беру қиындық тудыруы мүмкін. Сондықтан бастапқы кезде балаларға жетекші сұрақтар қою арқылы көмектесу керек.

Мектепалды даярлық тобында заттарды сипап санауға берілген жаттығулар біршама қиындатылады. Мәселен, көзін жұмып, түймелерді сипап санау; тастарды бір қолдан екінші қолға ауыстыру арқылы санап шығу. Бұл жерде оқу қызметіне балалардың бәрі қатысатындай тәсілдерді тандап алған тиімді.

Дыбысты санау санауға және заттарды санауға тікелей байланысты өткізіледі. Сондай-ақ балалар қозғалысты санау және сонша рет қозғалуды үйренеді. Балалар тәрбиешінің немесе өзге заттардың қимыл-қозғалысын санайды. Содан соң өздері де көрсетілген үлгі бойынша және аталған санға қарай қозғалады. Мұндай жаттығуларды ұйымдастырған кезде оған балаларды барынша қатыстыруға тырысамын. Балалар үшін аталған бағытта қадамын санап қозғалу өте пайдалы. Олар қозғала отырып, қадамын санауға үйренеді және кеңістікте бағдарлауға машықтанады.

Балаларға санның заттың көлеміне, аумағы мен орналасқан жеріне бағынбайтынын ұғындырудың маңызы зор. Яғни «Қанша?» деген сұраққа жауап бергенде заттың қай бағытқа қарай саналғаны маңызды емес. Балалар бұған: белгілі бір заттарды солдан оңға, оңнан солға; жоғарыдан төмен, төменнен жоғары қарай санау арқылы өздігінше көз жеткізуі тиіс. Кейін балаларға заттарды қатардағы ретімен ғана емес, әртүрлі тәсілдермен санауға болатыны айтылады

(шеңбер бойынша, жұп-жұбымен санау, белгілі бір топқа бөліп санау). Белгілі бір заттарды әртүрлі тәсілдермен (3-4 тәсіл) санау арқылы балалар заттарды кез келген бағытта және кез келген заттан бастап санауға болатынын, бірақ бірде-бір затты санамай кетуге немесе екі рет санауға болмайтынын ұғынады.

Көрші сандарды салыстыру жұмыстары геометриялық пішіндердің, заттардың көлемін салыстыруға арналған жаттығулармен қатар жүргізіледі. Сөйтіп, оқу қызметін түрлендіріп отыруға болады. Сол арқылы баланың санасында заттардың белгілі бір тізбегі туралы ұғым қалыптасады және көрші сандар арасындағы өзара кері қатынастарды ұғады.

Шама – мектеп жасына дейінгі баланы математикалық тұрғыдан дамытудың іргетасы. Бала заттың шамасын іс жүзінде салыстыру арқылы «артық – кем», «теңдік – теңсіздік» сынды сандық қатынастарды тани бастайды. Заттың шамасы туралы түсінік қалыптастырылып, «ұзын – қысқа», «биік – аласа», «кең – тар», «артық – кем» қатынастарын түсіндіру балаларға жасырын математикалық тәуелділіктерді көрсетуге, олардың сан туралы білімін тереңдетуге мүмкіндік береді.

Балалардың бойында заттар арасындағы шама қатынастары туралы нақты түсінік қалыптастыру қажет. Мысалы, ұзын, қысқалау, одан да қысқалау, ең қысқа деген сияқты заттың өзгелер арасындағы орнын білдіретін сөздерді пайдаланамыз. Балаларға заттарды қатарға жеке-жеке емес, жұбымен іріктеп, орналастыруға арналған жаттығулар береміз. Бір ғана емес, 2-3 өлшем арқылы ерекшеленетін заттарды пайдаланамыз. Бірдей заттарды белгілі бір ерекшелігіне қарай, сосын басқа белгісіне қарай бір қатарға орналастырамыз. Мысалы, заттарды алдымен биіктігінің өсуіне қарай, кейін қалыңдығына қарай орналастыруға болады.

Реттелген қатардың қасиеттері туралы өткенді бекіту үшін балалардан тапқырлық пен алғырлықты талап ететін жаттығулар қолданылады. Мысалы, ұзындығы әртүрлі алтысегіз жолақ береміз. Оларды ұзындығына қарай үйлестіріп қоюға болмайды. Өйткені олардың арасында ұзындығы бірдей екі жолақ бар. Балалар осы ерекшелікті анықтауы тиіс. Реттелген қатарды құру барысында мына ережені ұмытпаған жөн: заттарды өлшеп қойып көруге немесе олардың орнын ауыстыруға болмайды. Қатарға қойылатын әрбір элементті балалар көзбен шамалап қоюы тиіс.

Балаларға белгілі бір заттың өлшемін анықтауға арналған тапсырма беріледі. Мысалы: қақпаның, шарбақтың, баланың үстелінің биіктігін өлшеу; үлгіден артық, кем, ұзын, қысқа немесе оған тең заттың атын атау; қарындаш, тостаған, доптың мөлшерін анықтау және оларды бұрын көріп жүрген заттарымен салыстыру; бірі

екіншісінен ұзын (қысқа), кең (тар), биік (аласа) болатын 2 заттың атын атап беру.

Мектепалды даярлық топтағы балалар заттың ұзындығын, енін, биіктігін анықтап қана қоймай, оның салыстырмалы көлеміне баға беруі тиіс.

Геометриялық фигуралар бөлімшесі бойынша: балалар геометриялық фигуралар мен денелерді ажыратып, атайды және модельдейді. Бірнеше үшбұрыштардан бір көпбұрыш, бірнеше кіші шаршылардан – бір үлкен тік төртбұрыш, дөңгелектің бөліктерінен дөңгелекті, төрт кесіндіден төртбұрыш, екі қысқа кесіндіден бір ұзын және т.б. құрастырады, фигураларды ауызша суреттеу және көрсету бойынша құрастырады.

Балалардың таныс геометриялық пішіндер мен денелер туралы ұғымын нығайту үшін түрлі дидактикалық ойындар ұйымдастыруға болады. Мысалы, «Ғажайып қапшық» ойынын, ол заттардың геометриялық пішінін зерттеуге көмектеседі, балалар пішіндерді ажыратуға жаттығады. Қапшықта геометриялық пішіндердің үлгілері бар. Бала оларды зерттеп көреді, қолымен сипайды, содан соң көрсеткісі келіп тұрған пішіннің атын атайды. Ойынды аздап қиындатуға да болады. Ол үшін «ғажайып қапшықтың» ішінен белгілі бір пішінді табу жөнінде тапсырма беруге болады. Балаға тиісті пішінді тапқанша бірнеше үлгіні зерттеп көруге мүмкіндік беріледі. Бұл тапсырма алдыңғыға қарағанда жай орындалады. Сондықтан, әр баланың «Ғажайып қапшыққа» қолын салып, ойынды ойнауына мүмкіндік беру жағын ойластырған жөн. «Ғажайып қапшық» ойынын геометриялық денелердің үлгісімен, нақты геометриялық пішіні бар заттармен өткізуге болады.

Кеңістікте бағдарлану: сол жақ, оң жақ, үстінде, астында, алдында (алды), артында, (арты), жақын, арасында, қасында ұғымы қалыптастырылады.

Мектепалды даярлық тобында тәрбиеленуші үшін уақытты бағдарлаудың маңызы өте зор. Себебі ол – заттардың шамасын, пішінін, орналасқан орнын анықтаумен тығыз байланысты дүние. Балалар оң және сол қолын ажыратып, заттардың орналасқан бағытын (жоғарыда, төменде, алдында, артында, сол жақта, оң жақта) анықтау қабілетіне ие болады. Нәтижесінде балалар заттардың өзінің қай жағында тұрғанын анықтап қана қоймай, оларды сол бағытта орналастырып шығуға қабілетті.

Уақытты бағдарлауды балалар өзінен бастауы тиіс. Олар алдымен өзін заттың орнына ойша қойып көруі тиіс. Иллюстрациялық материалдар ретінде ойыншықтар мен айналадағы заттарды да қолдана беруге болады. Ол үшін заттың бағытын анықтап алуы тиіс. Содан соң балалар бір-бірінің оң жағы мен сол

жағын табуды үйренеді. Басты міндет – балалардың бойында заттың өзге заттың қай жағында орналасқанын анықтай алу қабілетін дамыту. Мысалы: үстелдің оң жағында, ал тақтаның сол жағында және т.б.

Балалардың кеңістікте бағдарлау қабілетін дамыту үшін кеелсі ойындарды пайдалануға болады:

«Не қайда тұр?» ойыны. Балалардың алдына әртүрлі заттар қойылады. Оларды шаршының бұрыштарына және ортасына орналастырамыз. Ойын барысында балалардан қоянның артында және қуыршақтың алдында немесе түлкінің оң жағында және қуыршақтың алдында тұрған заттың атын сұрауға болады.

«Не өзгерді?» ойыны. Үстелде бірнеше зат жатыр. Балалар олардың қалай орналасқанын жаттап алады. Содан соң көздерін жұмады. Ал тәрбиеші бір-екі заттың орнын ауыстырады. Көзін ашқаннан кейін балалар қандай өзгерістер болғанын, заттың бұрын қайда тұрғанын, қазір қай жерде тұрғанын атап көрсетеді. Мысалы, қоян мысықтың сол жағында тұрған, енді ол оның оң жағында тұр немесе қуыршақ аюдың оң жағында тұр еді, енді ол алдына шығып кетіпті және т.б.

«Ұқсасын тап» ойыны. Балалар көрсеткен заттардың суреті салынған картинаны іздейді. Содан соң заттардың қалай орналасқанын суреттейді: «Сол жақта бірінші піл, оның артында маймыл, ең соңында аю тұр» немесе «Ортасында үлкен шәйнек, оның оң жағында көгілдір тостаған, сол жағында қызғылт тостаған тұр».

Сонымен қорыта келгенде, мектепалды даярлық тобындағы балаларда қарапайым математикалық түсініктерді қалыптастыру – бұл тек білім беру процесінің бір бөлігі емес, сонымен қатар балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды процес. Бұл балалардың логикалық ойлау, өмірлік міндеттерді шешу үшін математикалық білімнің қажеттілігін түсінуін және әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Балаларды мектепке дайындау бойынша бағдарлама / Балаларды ерте дамыту институты. – Нұр-Сұлтан, 2022
2. Белошистая А.В.. Обучение математике в ДОУ: Методическое пособие. – М.: Айриспресс, 2005.
3. Фрейлах Н.И. Методика математического развития. – М.: ИНФРА-М, 2019.
4. Щербакова Е.И. Теория и методика математического развития дошкольников: учеб. пособие. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2005.

ӨОЖ 376

**Мәуленқұл Айдана
Ермекбайқызы**

Шымкент қаласы, С.Ерубаев
атындағы №24 ІТ мектеп-лицейінің
бастауыш сынып мұғалімі,
педагог- модератор

МАТЕМАТИКАНЫ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУДА ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ЖӘНЕ МАНИПУЛЯТИВТІ ҚҰРАЛДАРДЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Аңдатпа. Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында математиканы оқытуда визуализация және манипулятивті құралдарды тиімді пайдалану әдістері қарастырылады. Визуализация арқылы оқушыларға математикалық ұғымдарды көрнекі, түсінікті түрде жеткізу жолдары және манипулятивті құралдар көмегімен практикалық дағдыларды дамыту тәсілдері талданады. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың математика пәнін меңгеруінде көрнекілік пен қолмен тәжірибе жасаудың рөлі нақты мысалдармен көрсетілген. Сонымен қатар, цифрлық ресурстар мен онлайн платформаларды қолдану тиімділігі, сабақта қолдануға болатын ойын түрлері мен практикалық тапсырмалар үлгілері ұсынылған.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру – Қазақстанның білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Инклюзивті сыныптарда әртүрлі білім алу қабілеттері бар, жеке оқу қарқыны мен қабылдау ерекшеліктері әрқилы оқушылар бірге оқиды [1]. Математика – абстрактілі ұғымдарға негізделген пән болғандықтан, инклюзивті ортада оны меңгеру барысында қиындықтар туындауы мүмкін. Бұл жағдайда визуализация және манипулятивті құралдар оқушыларға түсінікті, нақты және көрнекі түрде ақпарат беруге көмектеседі [2].

Визуализация – оқу материалын сурет, сызба, диаграмма, модель түрінде көрсету арқылы түсіндіру әдісі. Ал манипулятивті құралдар – оқушы қолымен ұстап, жылжытып, тәжірибе жасай алатын нақты заттар. Осы екі әдіс оқушылардың математикаға қызығушылығын арттырып, есте сақтау қабілетін, логикалық ойлауын, проблеманы шешу дағдыларын дамытады [3].

1. Визуализация әдістері

Визуализация – ақпаратты сурет, схема, кесте, диаграмма, анимация түрінде ұсыну процесі [4].

Инклюзивті сыныпта визуализация арқылы:

- Сандық қатарды **сан сызығы** арқылы

көрсету;

- Қосу мен азайту амалдарын **сызба арқылы** түсіндіру;
- Математикалық үлгілерді **диаграмма және график** арқылы бейнелеу;
- Геометриялық пішіндерді **3D модель** және макет арқылы көрсету;
- Теңдеулерді **түстермен кодтау** әдісімен визуалдау;

• Интерактивті тақта мен **GeoGebra, PhET Simulation** секілді онлайн платформаларды пайдалану.

Мысалы, бөлшектерді түсіндіруде дөңгелек диаграмма немесе пицца кесінділерін көрсету – оқушылардың тақырыпты нақты қабылдауына мүмкіндік береді.

2. Манипулятивті құралдар

Инклюзивті оқытуда манипулятивті материалдар – теорияны тәжірибемен ұштастырудың тиімді жолы [5]. Оларға:

- **Санау таяқшалары** (қосу, азайту, көбейту, бөлу);
- **Абакус және санау моншақтары** (ондық жүйені түсіндіру);
- **Геометриялық фигуралар жиынтығы** (пішін, аудан, көлем);
- **LEGO Education** элементтері (кеңістіктік ойлау);
- **Тактильді карточкалар** (көру қабілеті шектеулі балаларға);
- **Фишкалар мен ойыншық тиындар** (қаржылық сауаттылық дағдылары үшін) жатады.

3. Арнайы білім беруді қажет ететін оқушыларға бейімдеу жолдары

- Ақпаратты **қарапайым тілде, қысқа сөйлемдермен** беру;
- Бір тапсырманы бірнеше жолмен түсіндіру (ауызша, жазбаша, бейне);
- Материалды **үлкейтілген қаріппен** немесе түсті маркерлермен белгілеу;

4. Цифрлық және онлайн құралдар

- **GeoGebra** – геометрия және алгебралық модельдер;
- **Khan Academy Kids** – интерактивті ойындар арқылы математика үйрету;
- **Matific** – бастауыш сыныпқа арналған логикалық ойындар;
- **Bilimland** – қазақ тіліндегі визуалды сабақтар;
- **Wordwall және LearningApps** – математикаға арналған тренажерлер.

Ендігі кезекте нақты мысалдар келтіретін болсақ:

1. «**Сан дүкені**» ойыны – оқушылар ойыншық ақшаны пайдаланып, сатып алу-сату арқылы қосу және азайту амалдарын үйренеді.

ӨОЖ 372.879.6

**Мирмаров Эркинжан
Мирзахимович**

Шымкент қаласы, №91 ЖОББМ
денешынықтыру пәні мұғалімі

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ҚЫЗДЫРЫНУ ЖАТТЫҒУЛАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа. Мақалада дене шынықтыру сабақтарының маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын қыздырыну жаттығуларының ағзаға тигізетін әсері қарастырылып, аяқ және қолға арналған жаттығулар бойынша ұсынымдар берілген.

«Дене шынықтыру» пәні физикалық қасиеттерді дамытуға, жалпы дамыту жаттығуларын өз бетінше орындауға қызығушылықты арттыруға; салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастыруға; дене шынықтырудың адам өміріндегі рөлі туралы түсініктерін қалыптастыруға, спорт, ұлттық спорт түрлері туралы өз бетінше ақпарат тауып, оны денсаулықты нығайту үшін пайдалана білуге; оқу, ойын және бәсекелестік жағдайында сыныптастарымен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Пәннің басты мақсаты – ағзаның бүкіл жүйелерін дамыту, барлық дене сапаларын жетілдіру, білім алушыларды өз денсаулықтары мен психикаларын нығайтуға ынталандыру болып табылады. Және оқушылардың дербес және жас ерекшеліктерін ескеріп, бойда қалыптасқан арнайы спорттық дағдылар мен сапаларды қолданып, сол арқылы олардың дене қабілеттерінің дамуларына ықпал ету.

«Дене шынықтыру» оқу пәнінің оқу бағдарламасының мазмұны оқытудың бөлімдері арқылы ұйымдастырылған. Бөлімдер сыныптар бойынша күтілетін нәтиже түрінде берілген оқу мақсаттарын қамтитын бөлімшелерден тұрады.

Оқу бағдарламасының «Денсаулық және салауатты өмір салты» бөлімі келесі бөлімшелерді қамтиды:

- 1) жекебас денсаулығы және салауатты өмір салты туралы білімді қалыптастыру;
- 2) қыздырыну және қалпына келтіру жаттығуларын құру мен орындау;
- 3) түрлі дене жаттығуларын іс жүзінде орындау, олардың ағзаға тигізетін әсері мен энегетикалық жүйемен байланысын зерттеу;
- 4) денсаулықты нығайтуға бағытталған

бірқатар дене жүктемелері кезінде туындауы мүмкін қауіп-қатерді басқара білу стратегиясын құру және қолдану;

- 5) басқалардың дене жаттығулары тәжірибесін байыту мақсатында білім, біліктілік және дағдыларды қолдану.

Осы ретте, қыздырыну және қалпына келтіру жаттығулары – дене шынықтыру сабақтарының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Кез-келген жаттығулар қыздырыну және қалпына келтіру жаттығуларын қамтуы керек. Бұл іс-шаралар балалардың артық энергиясын төгіп тастауы үшін ғана пайдалы емес. Олар сонымен қатар әртүрлі жаттығуларды орындау техникасын игере бастайды.

Қыздырыну жаттығулары – бұл ағзаның физикалық белсенділікке дайындалуына арналған бастапқы кезең. Олар бұлшықеттердің, буындардың және жүрек-қан тамырлары жүйесінің жұмысын жақсартуға, жарақат алу қаупін азайтуға, сондай-ақ сабақтың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Қалпына келтіру жаттығулары болса, жаттығу немесе спорттық әрекеттер аяқталғаннан кейін ағзаның қалыпқа келуіне, жүрек соғу жиілігінің, қан қысымының және дене температурасының қалыпқа келуіне ықпал етеді.

Жалпы денені жаттығуға дайындайтын және әр жеке сабақта жұмыс істеуде бұлшықеттерді қыздыратын жаттығулар орындалуы міндетті. Денені қыздыру жаттығулары екі бөлікке бөлінеді. Жалпы қыздыру, арнайы қыздыру. Жалпы даму бөлігі жаяу жүруден 2-3 минут, 4-6 минут баяу жүгіруден және барлық бұлшықет топтары үшін жалпы гимнастикалық жаттығудан тұрады.

Арнайы қыздыру жаттығуы, қыздырудың арнайы бөлігі сабақтың негізгі бөлігіне белгілі бір бұлшықет топтары мен сүйек-байлам аппаратын дайындауды және сабақтың негізгі бөлігінде алдағы жаттығуларды орындау үшін дененің жүйке-үйлестіру және психологиялық күйін қамтамасыз етуді мақсат етеді. Денені қыздырудың арнайы бөлігінде негізгі физикалық жаттығулардың жекелеген элементтері, имитация, арнайы дайындық жаттығулары, негізгі жаттығуды бөліктер бойынша және тұтастай орындау орындалады. Бұл алдағы жұмыстың қарқыны мен белсенділігін ескереді.

Денені қыздыруды неден бастау керек?

Қолдың және иық белдеуінің кішкентай бұлшықет топтарынан бастап қыздыру ұсынылады, содан кейін дененің үлкен бұлшықеттеріне ауысып, аяқтың жаттығуларымен аяқтау қажет. Қыздыру тізбегі әрбір жаттығу жеткілікті қарапайым қозғалыстардан құралып, оларды жиынтықта

тоқтамас бұрын қатарынан бірнеше рет орындау керек. Сабақтың денені қыздыру бөлігі 3-тен 4 минутқа дейін созылуы қажет. Дене жүктемелерге бейімделу үшін уақытты қажет етеді, сондықтан денені қыздырусыз кез-келген жаттығуды бастау қындық туғызады. Сонымен қатар, жүктеменің күрт өсуі тиімділікті толтыруға көмектеспейді, керісінше, бұл тез шаршауға және өнімділіктің төмендеуіне әкеледі. Дайындалмаған бұлшықеттер мен буындар жарақатқа көбірек бейім, әсіресе спортшы ауыр жүктемелерге күрт кіріссе. Жаттығу алдында денені дұрыс қыздыру жүктеменің тиімділігін арттырады және жарақат алу қаупін азайтады. Бұл үлгі емес, дәстүр емес және уақытты ысырап ету емес – бұл қажеттілік.

Дене қыздыру. Кейде уақыттың аздығынан машықтану (тренировка) алдындағы дене қыздыру жаттығуларын жасамай бірден машықтануға көшетін кездер болады. Алайда, бұл жарақат алу қаупін арттырып, бұлшықеттер мен буындарға шамадан тыс күш түсуіне әкеп соқтыруы мүмкін.

Машықтану алдында жасалатын дене қыздыру жаттығуларының пайдасы неде?

Дене қыздыру жаттығулары сіздің денеңізді белсенді әрекеттерге дайындап, машықтану кезіндегі ағзаға түсетін ауырлықты жеңілдетеді. Дене қыздыру жаттығуларының кейбір маңызды артықшылықтары:

Дененің иілгіштік мүмкіндігін арттырады. Неғұрлым иілуге икемді болсаңыз, соғұрлым қимыл қозғалысыңыз жеңіл және жаттығуларды дұрыс орындайтын боласыз.

Жарақат алу қаупін төмендетеді. Бұлшықеттерді қыздыру оларды босаңсытуға көмектеседі, ал бұл өз кезегінде жарақат алудан сақтайды. Ең алдымен, ауыр жарақаттар. Жаттығу алдында дұрыс денені қыздыруға, қарқынды жүктеме жағдайында ішкі ағзалардың жұмысын қалыпқа келтіруге, қозғалыстарды үйлестіруді жақсартуға және концентрацияны арттыруға көмектеседі. Онсыз бірде-бір жаттығу жасау мүмкін емес. Қыздырылмаған дене күш жаттығуларын орындау кезінде әсіресе осал.

Жаттығу алдында қыздырудың болмауы әкеледі:

- созылу – қатты ауырсынумен бірге жүреді, ұзақ уақыт бойы іс-әрекеттің мүмкін приводитсігіне әкеледі;
- бірлескен жарақат – тізе, тобық және иық әсіресе осал болады, сонымен қатар жамбас буындары қауіпті жоғары аймақта;
- жүрек-қан тамыр жүйесінің бұзылуы – қатты бас айналу және естен тану;
- қысымның жоғарылауы – бұл әсіресе гипертония мен гипотензиядан зардап шегетін адамдар үшін қауіпті.

Сонымен бірге сабақтың тиімділігі төмендейді. Оқушының тез шаршауы мүмкін, жүктемені орындай алмайды.

Қыздырыну жаттығулары:

Қан ағымы мен оттегіні ұлғайтады. Қан ағымының ұлғаюы сіздің бұлшықеттеріңізге қарқынды жұмыс алдында қажетті қоректі заттарды алуға және оларды оттегімен жақсы қамтамасыз етуге көмектеседі.

Жұмыс істеу қабілетін жақсартады. Зерттеулердің көрсетуі бойынша алдын-ала қыздырылған бұлшықеттер сізге тиімді машықтануға көмектеседі.

Бұлшықеттің ширығуы (напряжение) мен ауыруын азайтады. Алдын-ала қыздырылған және босаңсыған бұлшықеттер сізге ауырсынудың әлдеқайда жеңіл қозғалуға көмектеседі.

Осы мақалада мен қысқаша ғана аяқ және қол жаттығуларына тоқталып өтемін. Күшті аяқтар балаларға ғана емес, ересектерге де қажет. Дененің дәл осы бөлігі дененің салмағын біркелкі және қауіпсіз көтеруге мүмкіндік береді. Мектептегі дене шынықтыру пәнін оқуда қарапайым қыздыру аяқтарды шынымен төзімді етуге көмектеседі. Оған аяқтың бұлшықеттерін күшейтетін, бірақ бұлшықет талшықтарын шамадан тыс жүктемейтін физикалық жаттығулар кіреді:

- тізе буындары мен тобықтарды айналдыру;
- тізені жоғары көтеріп орнында жүру;
- өкшеден саусаққа және кейін айналдыру;
- денені жартылай саусақтарға көтеріп олармен жүру;
- жеңіл жүгіру;
- қаз қадамы;
- аяқ тербелісі.

Енді қолдар үшін орындалатын жаттығуларға тоқталсақ: аяқтар бірге, оң қолды бастың үстіне қойып қолды жұлқу. 1,2 есебіне қолды сермеу, 3,4 есебіне қолдың орнын өзгерту. Аяқтар иық енінде, қолдар кеуде алдында. Қолды жұлқу. 1,2 есебіне қолдарыңызды алдыңызда, 3,4 есебіне қолдарыңызды сол жаққа қарай тарта отырып, қолдарыңызды тартыңыз. 1,2 есебіне қолды алға тарту, 3,4 есебіне қолды оң жаққа бұру. Аяқтар иық енінде, қолдар иыққа қарай. Иықтың айналмалы қозғалысы. 1,2,3,4 айналмалы қозғалыс есебінен.

Сонымен, дене шынықтыру пәні – оқушылардың физикалық дамуын, денсаулығын нығайту мен спорттық дағдыларын қалыптастырудағы маңызды пән. Осы ретте, қыздыру және қалпына келтіру жаттығуларының

рөлі ерекше, себебі олар сабақ барысында оқушылардың дене белсенділігін арттырып, жарақат алу қаупін төмендетуге мүмкіндік береді. Қыздыру жаттығулары бұлшықеттерді, буындарды және жүрек-қан тамыр жүйесін белсендіруге көмектеседі, ал қалпына келтіру жаттығулары сабақ соңында оқушылардың денсаулығын қалпына келтіруге, шаршауды жеңілдетуге және психологиялық жайлылықты қамтамасыз етуге ықпал етеді. Сонымен қатар, сабақтарда ұсынылатын жаттығулардың әртүрлілігі оқушылардың қызығушылығын арттырып, сабаққа деген уәждемесін жоғарылатады.

Әдебиеттер:

1. Аuezбеков Е.Т. Дене жаттығуларын орындау арқылы қыздырыну және қалпына келтіру техникасы <https://infolesson.kz/dene-zhatty%D2%93ularyn-oryndau-ar%D2%9Byly-%D9Byzyrynu-zh%D3%99ne-%D2%9Balpyna-kelt%D1%96ru-tehnikasy-4543173.html>
2. Мұхамеджанова Ұ. Дене шынықтыру пәнін оқыту әдістемесі. – Астана, 2011.
3. Уанбаев Е.Қ. Дене мәдениеті және спорттың ілімі мен әдіснамасы. – Өскемен, 2010.

ӨОЖ 372.878

Ибрагимшикова Захида Торакуловна

Шымкент қаласы, «№109 ЖОББ музыка пәні мұғалімі, педагог-модератор

МУЗЫКА САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТІНІ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа: Бұл мақалада музыка сабағында жасанды интеллектіні (ЖИ) қолдану әдістері қарастырылады. Қазіргі замандағы білім беру жүйесінде ЖИ технологияларын қолдану оқыту процесін жетілдіруге және оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашуда. Зерттеуде музыкалық шығармалар құрастыру, тыңдау мен талдау, ноталармен жұмыс істеу, вокалдық жаттығулар жүргізу, оқыту процесін жекелендіру және геймификация сынды ЖИ қолдану бағыттары сипатталады. Сонымен қатар, ЖИ құралдарының оқушының музыкалық білімін тереңдетудегі және мұғалімнің жұмысын оңтайландырудағы маңыздылығы талданады.

Қазіргі әлемде ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы білім беру

жүйесіне де өз әсерін тигізіп, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерінің енуіне жол ашты. Осыған орай, «Музыка» пәнін оқытуда да цифрлық технологияларды тиімді пайдалану маңыздылығы артып отыр. Цифрлық технологиялар музыкалық білім берудің дәстүрлі әдістерін толықтырып, оқу процесін қызықты, әрі тиімді ететін мүмкіндіктерді ұсынады. Білім алушылардың музыкалық шығармашылығын дамытуға, музыканы терең түсінуге, оқуға деген ынтасын арттыруға, сондай-ақ мұғалімнің кәсіби шеберлігін жетілдіруге үлкен көмегін тигізеді.

Музыка – адамзатпен бірге жасасып келе жатқан өнердің киелі түрі. Ол – тек көңіл көтерудің құралы ғана емес, адамның жан дүниесіне әсер ететін, рухани байлықты арттыратын ерекше күш. Әсіресе, балалық шақта музыка тыңдау, ән айту, аспапта ойнау – баланың шығармашылық қабілетін дамытып, эмоциялық интеллектісін қалыптастырады.

Музыка сабағында жасанды интеллектіні (ЖИ) қолдану – заманауи білім берудегі қызықты әрі тиімді бағыттардың бірі. ЖИ оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, музыкалық сауатын арттыруға, сондай-ақ мұғалімнің жұмысын жеңілдетуге мүмкіндік береді. Төменде музыка сабағында ЖИ-ді қолданудың негізгі әдістері келтірілген:

1. Музыкалық шығармалар жасау

ЖИ көмегімен оқушылар өз музыкалық композицияларын жасай алады. Мысалы:

- **AIVA, Amper Music, Soundraw, Boomy** секілді платформалар арқылы оқушылар бірнеше параметрді (жанр, ырғақ, эмоция т.б.) таңдау арқылы жаңа әуендер құра алады.
- Бұл әдіс шығармашылықты дамытып, музыкалық құрылымды (формасын, гармониясын) түсінуге көмектеседі.

2. Музыкалық талдау және тыңдау

Ж И құ р а л д а р ы м у з ы к а л ы қ шығармаларды талдауға көмектеседі:

- Әуеннің құрылымын, тональдігін, ырғақ үлгілерін, аспаптық құрамын автоматты түрде анықтай алады.
- **Spotify's AI** немесе **Google Magenta** секілді құралдар арқылы белгілі бір орындаушының стилін талдау арқылы оқушылар стиль ерекшеліктерін үйрене алады.

3. Ноталармен жұмыс істеу және транскрипция

ЖИ-ді ноталарды жазуға және дыбыстан нотаға көшіруге қолдануға болады:

- **Flat.io, Noteflight, MuseScore AI plugins** арқылы оқушылар өз әуендерін жазып, редакциялай алады.
- **AnthemScore** немесе **Melody Scanner** сияқты бағдарламалар аудионы ноталарға автоматты түрде аударады.

4. Вокалдық жаттығулар және кері байланыс

ЖИ дауыс диапазонын, ырғақ сәйкестігін, интонацияны автоматты түрде бағалап, кеңестер бере алады:

- **Yousician, Singscope** немесе **Smule** сияқты платформалар оқушының орындауын тыңдап, нақты кері байланыс береді.
- Бұл жеке дайындықты тиімді етеді.

5. Оқыту мен жаттығу процесін жекелендіру

ЖИ оқушының деңгейіне қарай материалды таңдауға және оқу процесін бейімдеуге көмектеседі:

- ЖИ оқушының жетістігін талдап, оның әлсіз тұстарын анықтайды және соған сай жаттығулар ұсынады.
- Мұғалімге әр оқушының прогресін бақылау оңайлайды.

6. Геймификация және интерактив сабақтар

ЖИ арқылы музыка сабағы ойын элементтерімен байытылады:

- Мысалы, интерактивті викториналар, ритм ойыны, музыкалық пазлдар жасауға болады.
- Бұл оқушылардың қызығушылығын арттырып, сабақты жандандырады.

Қорытынды:

«Музыка – баланың жүрегіне жол табатын кілт» деген нақыл бекер айтылмаған. Балалар үлкендердің сөзін әрдайым ұғына бермейді, бірақ жақсы әуенді жүрегімен сезеді. Әсіресе мектеп жасындағы оқушы үшін музыка – ойлау мен сезімнің үйлесімі, ішкі дүниесін білдірудің бір тәсілі.

Музыка сабағында бала өзін еркін сезінеді, қиялдайды, ойлайды, армандайды. Қарапайым ән үйрену – ол үшін жаңа әлемге саяхат іспетті. Осы кезде музыка баланың мінезін жұмсартып, тәртібін реттеп, көңіл күйін көтеріп, өмірге деген сүйіспеншілігін арттыра түседі.

«Балаға берілген әрбір әуен – оның жан дүниесіне егілген мейірім дәні». Ән арқылы бала мейірімділікке, сұлулыққа, адамгершілікке тәрбиеленеді. Халық әндері арқылы ұлттық рухты, ана тілін, салт-дәстүрді сезінеді. Заманауи музыка арқылы қазіргі заманның тынысын аңғарады.

Музыка – тәрбие құралы ғана емес, сонымен қатар – баланың болмысын ашатын, талантын тануға жол ашатын алтын көпір. Кейде бала өз ішкі сезімін сөзбен жеткізе алмайды, бірақ домбыраның қоңыр үнімен немесе әуенмен бәрін айтып береді. Мұндай сәтте музыка – оның тіліне, үніне айналады.

Сондықтан музыка сабағы – жай пән емес, ол – жүрек сабағы. Ол – болашақ тұлғаның рухани негізін қалайтын маңызды білім бағыты.

Жасанды интеллектті музыка сабағында қолдану оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытуда, оқу процесін жекешелендіру мен автоматтандыруда, сонымен қатар шығармашылық

ойлау мен технологиялық сауаттылықты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдіғазиева, К.Ш. Музыка сабағында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту жолдары. – Алматы: Білім, 2018.
2. Жүсіпова, А.Б. Жасанды интеллект және білім беру: мүмкіндіктер мен тәуекелдер // ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогика сериясы. – 2020. – №4 (68). – Б. 45–49.
3. Қоңырбаева, А.М. Музыка пәні арқылы оқушыларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу жолдары. – Астана: Ұлттық білім академиясы, 2021.
4. Koops, L.H. The Role of Music in Early Childhood Development: Research and Practice. //General Music Today. – 2017. – №31(1).
5. Tan, S. et al. Artificial Intelligence in Music Education: A Review. // International Journal of Music Education. 2019. – №37(4).
6. Magenta by Google. Music and AI Research Tools. – 2024. <https://magenta.tensorflow.org>
7. AIVA Technologies. AI-Generated Music for Education and Creativity. – 2023. <https://www.aiva.ai>
8. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында музыка пәні бойынша оқу бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2022.

ӨОЖ 372.857

**Досбергенова Зауре
Куанышевна**

*Шымкент қаласы, №136 ЖОББМ
биология пәні мұғалімі*

ҚҰЗЫРЕТТІЛІККЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ

Аңдатпа. Мақалада биология сабағында құзыреттілікке негізделген тапсырмалар арқылы оқушылардың білімін өмірлік жағдаяттарға қолдана алу қабілетін дамыту жолдары қарастырылады. Құзыреттілік – білім, білік және дағдыны нақты тәжірибеде пайдалана білу қабілеті. Биология пәнінде бұл оқушылардың табиғат құбылыстарын түсінуі, зерттеу дағдыларын меңгеруі, ғылыми әдістерді қолдануы және алған білімін экологиялық, әлеуметтік немесе денсаулық сақтау

мәселелерін шешуге бағыттауы арқылы көрініс табады. Мақалада құзыреттілікке негізделген тапсырмалардың түрлері – зерттеу, практикалық-бағдарлы, жобалық, сыни ойлау және интегративті тапсырмалар – көрсетілген. Сонымен қатар, олардың тиімділігі оқушының танымдық белсенділігін арттыруға, ғылыми ойлау мен зерттеушілік дағдыларын дамытуға, командалық жұмысты және әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал ететіні атап өтілген. Қорытындысында, құзыреттілікке негізделген тапсырмаларды жүйелі қолдану биологияны оқытудың заманауи талаптарына сай келетін тиімді тәсіл болып, оқушыларды өмірлік дағдылары дамыған, саналы және ғылыми ойлайтын тұлға ретінде тәрбиелеуге мүмкіндік беретіндігі көрсетілген.

Қазіргі білім беру жүйесі оқушыны тек пәндік біліммен қаруландырып қана қоймай, оны өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алатын, сыни тұрғыдан ойлайтын, жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде тәрбиелеуді көздейді. Осы тұрғыдан алғанда, құзыреттілікке негізделген оқыту тәсілі – білім сапасын арттырудың және оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етудің басты бағыты болып отыр.

Құзыреттілік – білім, білік және дағдыны өмірлік тәжірибеде қолдана білу қабілеті. Биология пәнінде бұл ұғым оқушылардың табиғат құбылыстарын түсінуі, зерттеу дағдыларын меңгеруі, ғылыми әдістерді қолдануы және алған білімін күнделікті өмірде пайдалануы арқылы айқындалады. Мысалы, экологиялық проблемаларды шешу жолдарын ұсыну, денсаулықты сақтау шараларын түсіну, ауыл шаруашылығында биологиялық білімді қолдану – құзыреттілікке негізделген білімнің нақты көрінісі болып табылады.

Құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар биология сабақтарын дәстүрлі ақпарат берумен шектемей, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, зерттеушілік қабілетін дамытуға және практикалық тәжірибесін жетілдіруге мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар «нәні білуім керек?» дегеннен гөрі «мен бұл білімді қайда және қалай қолдана аламын?» деген сұрақтарға жауап табуға үйренеді.

Сондықтан да биология сабақтарында құзыреттілікке негізделген тапсырмаларды қолдану – оқушыны ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес өмірге бейім, саналы азамат ретінде тәрбиелеудің тиімді құралы болып табылады.

Құзыреттілікке негізделген оқыту тәсілін биология сабақтарына енгізу – пәннің мазмұнын өмірмен ұштастырудың, оқушылардың ғылыми

ойлауын дамытудың және олардың бойында маңызды өмірлік құзыреттерді қалыптастырудың тиімді жолы болып табылады. Дәстүрлі оқытуда оқушылар көбінесе дайын білімді қабылдаушы рөлінде болса, құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар оларды белсенді ізденуші, зерттеуші және білімді қолданушы деңгейіне көтереді.

Биология пәнінде мұндай тапсырмалар оқушыларға:

- табиғи құбылыстарды бақылап, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға;

- тәжірибе жүргізіп, ғылыми әдістерді қолдануға;

- алған білімін экологиялық, әлеуметтік немесе денсаулық сақтау мәселелерін шешуге бағыттауға;

- өз ойын дәлелдеп, қорытынды жасай білуге мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, құзыреттілікке негізделген тапсырмалар оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, сабаққа қызығушылығын күшейтеді. Себебі мұндай тапсырмалар өмірлік жағдаяттарға жақындатылып, оқушылардың күнделікті тәжірибесімен байланыстырылады.

Құзыреттілікке негізделген оқытудың мәні

Құзыреттілікке негізделген оқыту – оқушының тек пәндік білімін меңгеруімен шектелмей, оны өмірде қолдана алу қабілетін дамытуға бағытталған тәсіл. Биологияда бұл оқушылардың табиғи құбылыстарды түсініп қана қоймай, оларды зерттеу, тәжірибеде пайдалану және экологиялық, денсаулық сақтау немесе ауыл шаруашылығына қатысты нақты мәселелерді шешуде қолдана білуімен өлшенеді. Мысалы, тек фотосинтез процесін білу жеткіліксіз, оқушы оны экологиялық тепе-теңдік пен атмосферадағы оттегінің айналымына байланыстыра алуы қажет.

Құзыреттілікке негізделген оқыту – оқушылардың білім, білік және дағдысын кешенді түрде дамытып, оларды нақты жағдайларда қолдануға мүмкіндік беретін әдіс. Биология сабақтарында мұндай тәсіл оқушыларды:

- ғылыми зерттеулерге тартуға,
- өмірлік дағдыларды меңгеруге,
- экологиялық мәдениетті қалыптастыруға бағыттайды.

Биологиядағы құзыреттілікке негізделген тапсырмалардың түлері

Биология пәнінің мазмұны оқушыларға тек табиғат құбылыстарын танытып қана қоймай, оларды ғылыми тұрғыдан түсіндіруге, тәжірибеде қолдануға және өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді. Осы мақсатта мұғалімдер құзыреттілікке негізделген әртүрлі тапсырмалар түрін сабаққа енгізеді. Мұндай тапсырмалар оқушының танымдық белсенділігін

арттырып қана қоймай, олардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға, деректерді талдауға және қорытынды жасауға үйретеді.

Бұл тапсырмалардың ерекшелігі – олар дайын ақпаратты қайталауға емес, оқушыны ойлануға, ізденуге, талдауға және шешім қабылдауға жетелейді. Сондықтан биологиядағы құзыреттілікке бағытталған тапсырмаларды бірнеше түрге бөлуге болады: зерттеу, практикалық-бағдарлы, жобалық, сыни ойлау және интегративті тапсырмалар.

Биология пәнінде құзыреттілікке бағытталған тапсырмалардың түрлері әртүрлі болуы мүмкін:

Зерттеу тапсырмалары – өсімдіктің өсуіне жарық пен температураның әсерін бақылау, микроскоппен жасуша құрылымын зерттеу.

Практикалық-бағдарлы тапсырмалар – экологиялық ластанудың адам денсаулығына әсерін анықтау, тұрмыста суды үнемдеу жолдарын талдау.

Жобалық тапсырмалар – «Мектеп ауласындағы биоалуантүрлілікті сақтау», «Жасыл мектеп» жобасы.

Сыни ойлауды дамыту тапсырмалары – диаграмма, график, кестелерді талдау, биологиялық тәжірибелерге болжам жасау.

Интегративті тапсырмалар – биологияны химия, география, информатикамен байланыстыру арқылы кешенді білім беру.

Құзыреттілікке негізделген тапсырмаларды қолданудың тиімділігі

Қазіргі білім беру үдерісінде сабақтың басты мақсаты – оқушыны дайын білім алушы емес, оны өмірде қолдана білетін тұлға деңгейіне көтеру. Осы тұрғыдан алғанда, құзыреттілікке негізделген тапсырмаларды биология сабақтарында қолдану өте маңызды. Мұндай тапсырмалар оқушыларды теорияны жаттап қана қоймай, оны нақты тәжірибелік жағдайларда қолдануға, ғылыми ойлау мен зерттеу дағдыларын дамытуға жетелейді.

Құзыреттілікке бағытталған тапсырмалардың тиімділігі ең алдымен оқушының белсенділігін арттырудан басталады: олар оқу үдерісіне қызығушылықпен қатысып, өздігінен ізденуге бейімделеді. Сонымен қатар, бұл тәсіл оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауына, талдау жасауына, қорытынды шығаруына және өмірлік мәселелерді шешуіне ықпал етеді.

- Оқушының белсенділігін арттырады, сабаққа қызығушылығын оятады.

- Ғылыми ойлауды дамытады, теорияны практикамен байланыстырады.

- Өзін-өзі бағалау және рефлексия жасау дағдысын қалыптастырады.

- Командалық жұмыста ынтымақтастық пен жауапкершілікті дамытады.

- Табиғатты қорғау, денсаулықты сақтау сияқты өмірлік құндылықтарға тәрбиелейді.

Қорытындылай айтсақ, құзыреттілікке негізделген тапсырмаларды биология сабақтарына енгізу – қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі. Бұл тәсіл оқушылардың тек пәндік білімді меңгеруіне ғана емес, сонымен қатар оны өмірлік жағдаяттарда қолдана алуына жағдай жасайды. Мұндай тапсырмалар оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін дамытып, зерттеушілік дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың бойында экологиялық мәдениетті, денсаулықты сақтау құндылықтарын және әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастырады.

Құзыреттілікке негізделген тапсырмалардың тиімділігі бірнеше бағытта айқындалады:

Білімдік тұрғыдан – оқушының теориялық білімін практикамен ұштастыруына, күрделі биологиялық құбылыстарды түсініп, талдауына мүмкіндік береді;

Тәрбиелік тұрғыдан – табиғатқа қамқорлық, ынтымақтастық, жауапкершілік және өзін-өзі дамыту құндылықтарын қалыптастырады;

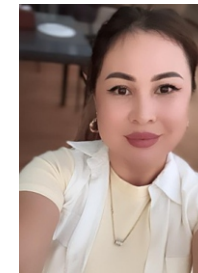
Әлеуметтік тұрғыдан – оқушының қарым-қатынас жасау, топта жұмыс істеу, көшбасшылық қабілеттерін жетілдіреді;

Практикалық тұрғыдан – өмірлік мәселелерді шешуде биологиялық білімді қолдануға дағдыландырады.

Жалпы алғанда, құзыреттілікке бағытталған оқыту – білім алушының тұлғалық дамуына, өмірлік дағдыларын жетілдіруге және қоғам талабына сай бәсекеге қабілетті азамат болып қалыптасуына жол ашады. Сондықтан биология пәнінде мұндай тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану – білім берудің сапасын арттырып қана қоймай, болашақ ұрпақтың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың маңызды шарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша әдістемелік нұсқау. – Астана, 2022.
2. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – Москва, 2019.
3. Сатыбалдиева, А. Құзыреттілікке негізделген тапсырмалар арқылы жаратылыстану пәндерін оқыту әдістемесі. – Алматы: Арда, 2021.
4. Болатова, Р. Биологияны оқытудың заманауи технологиялары. – Шымкент: Әлем, 2020.

ӨОЖ 372.857

Ноғайбайқызы Әсел

Шымкент қаласы, №68 ЖОББМ биология пәні мұғалімі

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БИОЛОГИЯ САБАҒЫН ЖЕТІЛДІРУ

Аңдатпа. Мақалада биология сабағында жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын қолданудың мүмкіндіктері, әдістері және артықшылықтары қарастырылған. ЖИ құралдары оқушыларға жеке оқу траекториясын құруға, күрделі биологиялық процестерді визуализациялауға, зерттеушілік дағдыларын дамытуға және оқу мотивациясын арттыруға мүмкіндік береді. Мақалада виртуалды зертханалар, симуляциялар, ақылды ассистенттер және автоматты бағалау жүйелері арқылы ЖИ-ді тиімді пайдалану жолдары ұсынылған. ЖИ құралдарын енгізу мұғалімнің әдістемелік мүмкіндіктерін кеңейтеді, сабақ сапасын жақсартады және оқушылардың ғылыми ойлау қабілетін арттырады. Сонымен қатар, ЖИ қолдануда техникалық инфрақұрылымның әрқелкілігі, мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігінің жеткіліксіздігі және оқушылардың ақпаратқа тәуелділігі сияқты шектеулер қарастырылған. Мақала жасанды интеллекттің білім беру саласындағы инновациялық рөлін және биология сабағында оның тиімділігін көрсетуге бағытталған.

XXI ғасырдағы білім берудің басты мақсаты – оқушыларды ақпараттық қоғамға бейімдеу, өмір бойы оқуға қабілетті, сын тұрғысынан ойлайтын, креативті тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыда жасанды интеллект (ЖИ) құралдары білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер әкелуде. ЮНЕСКО-ның (2023) баяндамасында ЖИ білім беруді жекешелендіру, білім сапасын арттыру және оқыту әдістемесін жетілдірудің маңызды тетігі ретінде қарастырылады.

Биология пәні – тәжірибеге негізделген ғылым, сондықтан ЖИ құралдарын қолдану бұл сабақтарды көрнекі, қолжетімді әрі қызықты ете алады. Жасанды интеллекттің оқыту процесіне енгізілуі оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға, күрделі табиғи құбылыстарды модельдеуге және оқу мотивациясын арттыруға жағдай жасайды.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде жасанды интеллект (ЖИ) құралдарының мүмкіндіктерін оқу үдерісіне енгізу ерекше назарға алынып отыр. Әсіресе, биология пәнінде ЖИ оқушыларға

табиғаттағы күрделі процестерді көрнекі түрде түсіндіруге, зертханалық тәжірибелерді қауіпсіз ортада жүргізуге, сонымен қатар жеке білім алу траекториясын қалыптастыруға мол мүмкіндік береді. Бұл орайда жасанды интеллект мұғалім үшін де тиімді құралға айналып, сабақ дайындау, тапсырма құрастыру, оқушылардың жетістігін жедел бағалау ісін жеңілдетеді.

Жасанды интеллекттің білім берудегі мүмкіндіктері

Зерттеулерге сәйкес (OECD, 2022), жасанды интеллект құралдары білім алушылардың жеке оқу траекториясын қалыптастыруға және мұғалімнің әдістемелік мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді.

Жасанды интеллект (ЖИ) қазіргі заманда білім беруді жаңғыртудың қуатты құралына айналды. Ол мұғалімнің дәстүрлі әдістемесін толықтырып қана қоймай, оқушылардың оқу жетістіктерін жақсартуға, жеке білім алу жолын қалыптастыруға және шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. ЖИ-дің білім беру саласындағы негізгі мүмкіндіктерін төмендегідей топтастыруға болады:

Жеке оқу траекториясын қалыптастыру

- ЖИ әр оқушының білім деңгейін, қарқынын, қызығушылығын ескеріп, дараланған оқу материалын ұсынады.
- Қиындық туындаған тақырыптарды анықтап, қосымша ресурстарды автоматты түрде ұсынады.

Күрделі процестерді визуализациялау

- Биологиядағы жасушаның бөлінуі, экожүйелердің өзара әрекеті немесе генетикалық процестер сияқты күрделі тақырыптарды 3D модельдер мен анимациялар арқылы түсіндіруге болады.
- Бұл әдіс оқушылардың абстрактілі ойлауын дамытып, оқу материалын есте сақтауды жеңілдетеді.

Оқу материалын жедел бейімдеу

- ЖИ бағдарламалары оқушылардың қателерін талдап, нақты ұсыныстар береді.
- Бұл оқушының қателесуден қорықпай, өз бетінше білімін жетілдіруіне жол ашады.

Зерттеушілік дағдыларды дамыту

- ЖИ құралдары ғылыми деректерді талдау, тәжірибелерді модельдеу және болжам жасау мүмкіндіктерін береді.
- Оқушылар ғылыми әдісті меңгеріп, шағын зерттеу жұмыстарын жүргізе алады.

Бағалау және кері байланыс

- ЖИ автоматты түрде тест, эссе немесе зерттеу жобаларын талдап, әділ әрі жылдам бағалайды.
- Мұғалім уақытын үнемдеп, әр оқушыға жеке кері байланыс бере алады.

Инклюзивті білім беруді қолдау

- ЖИ ерекше білімді қажет ететін балаларға арнайы бейімделген оқу ресурстарын ұсына алады (мәтінді дыбыстау, визуалды қолдау, сөйлеу көмекшілері).
- Бұл білім беруде тең мүмкіндіктер жасауға ықпал етеді.
- Мұғалімнің кәсіби қызметін жеңілдету
- Оқу тапсырмаларын автоматты түрде құрастыру, сабақ жоспарын әзірлеу, қосымша ресурстарды ұсыну арқылы мұғалімнің уақытын үнемдейді.
- Мұғалімнің шығармашылық ізденісіне көбірек мүмкіндік береді.

Биология сабағында ЖИ құралдарын қолдану жолдары

Жасанды интеллект құралдарын биология сабағында тиімді қолдану – оқыту сапасын арттырудың маңызды тетігі. Әсіресе, күрделі биологиялық процестерді визуализациялау, тәжірибелерді виртуалды ортада жүргізу, оқушылардың білім деңгейіне сай сараланған тапсырмалар ұсыну және бағалауды автоматтандыру сияқты бағыттарда ЖИ-дің мүмкіндіктері ерекше көрінеді. Бұл тәсілдер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтіп қана қоймай, олардың зерттеушілік және сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Виртуалды зертханалар мен симуляциялар

- Жасушаның митоз бен мейоз кезіндегі өзгерістерін 3D форматта көрсету;
- Экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуын виртуалды модельдер арқылы түсіндіру.
- Ақылды ассистенттерді қолдану
- ChatGPT, Khanmigo, Jasper сияқты платформалар арқылы биологиядан тест, эссе, зерттеу жобаларын автоматты құрастыру;
- Қиын тақырыптарды оқушыға түсінікті тілде қайта түсіндіру.

Дербестендірілген оқу процесі

- ЖИ әр оқушының білім деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынады;
- Қателерді талдап, оқушыға нақты ұсыныс береді.

Бағалау мен кері байланыс

- Автоматты тексеру жүйелері оқушылардың эссесін мазмұндық талдау арқылы бағалайды;
- Мұғалім уақытын үнемдеп, оқушылардың оқу жетістіктеріне көбірек назар аударады.

ЖИ құралдарын қолданудың артықшылықтары

Биология сабағында жасанды интеллект құралдарын пайдалану оқыту үдерісін жаңа деңгейге көтеріп, мұғалім мен оқушы үшін көптеген мүмкіндіктер ашады. ЖИ білімді визуализациялау, сараланған тапсырмалар беру, жедел кері байланыс орнату және зерттеушілік дағдыларды дамыту тұрғысынан айрықша тиімді. Сонымен қатар, ол оқу материалының қолжетімділігін арттырып,

оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтеді.

- Оқушылардың пәнге қызығушылығы мен зерттеушілік белсенділігі артады;
- Мұғалімнің әдістемелік мүмкіндігі кеңейеді, шығармашылыққа уақыт қалады;
- Күрделі процестерді визуалды және тәжірибелік тұрғыда көрсету мүмкіндігі туады;
- Сабақ тиімділігі мен оқу сапасы жақсарады.

Қиындықтары мен шектеулері

Жасанды интеллект құралдарын биология сабақтарына енгізу бірқатар артықшылықтарға ие болғанымен, оны қолдануда белгілі қиындықтар мен шектеулер де кездеседі. Ең алдымен, техникалық инфрақұрылымның әр мектепте бірдей деңгейде болмауы, мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігінің жеткіліксіздігі және оқушылардың дайын ақпаратқа тым тәуелді болып қалу қаупі – басты кедергілердің бірі саналады.

- Әр мектепте техникалық базаның әркелкілігі;
- Мұғалімдердің ЖИ құралдарын тиімді қолдануда тәжірибесінің жеткіліксіздігі;
- Оқушылардың дайын ақпаратқа тәуелді болып қалу қаупі.

Сонымен, жасанды интеллект құралдарын қолдану – биология пәнін оқытудағы инновациялық бағыттардың бірі. Ол оқу процесін жекешелендіруге, оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға және күрделі табиғи құбылыстарды түсінуді жеңілдетуге мүмкіндік береді. Дегенмен, ЖИ-ді тиімді қолдану үшін мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру, мектептердің техникалық инфрақұрылымын жетілдіру қажет. Алдағы уақытта жасанды интеллект биология пәнін оқытудың сенімді көмекшісі болып, оқушылардың ғылымға қызығушылығын арттыруға ықпал ететіні сөзсіз.

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект құралдарын биология пәнін оқытуда тиімді пайдалану – білім беру саласының инновациялық дамуындағы маңызды қадамдардың бірі. ЖИ арқылы мұғалімдер оқу процесін даралап, оқушыларға жеке оқу траекториясын ұсынуға, күрделі биологиялық құбылыстарды көрнекі түрде түсіндіруге, тәжірибелік дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Сонымен қатар, ЖИ оқу үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың ғылыми ойлауын, зерттеушілік қабілетін және сыни тұрғыдан талдау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Дегенмен, ЖИ қолдану барысында туындайтын техникалық, әдістемелік және этикалық қиындықтарды ескеру қажет. Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру,

мектептердің инфрақұрылымын жақсарту, оқушылардың ақпаратты саналы пайдалануға дағдылануын қадағалау – осы технологияны тиімді енгізудің басты шарты.

Алдағы уақытта жасанды интеллект білім берудің сапасын арттырумен қатар, биология пәнінің мазмұнын оқушыларға заманауи әдістермен жеткізуде сенімді көмекші болары сөзсіз. Бұл – оқыту процесін жаңғыртып қана қоймай, жас ұрпақтың ғылымға деген қызығушылығын арттырып, болашақта бәсекеге қабілетті мамандар даярлауға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. UNESCO. AI and Education: Guidance for Policy-makers. – Paris: UNESCO Publishing, 2023.
2. OECD. AI in Education: Opportunities and Challenges. – Paris: OECD, 2022.
3. Жасанды интеллектті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 24 шілдедегі № 592 қаулысы.
4. Жантасова А., Әлібекова Г. Инновациялық технологияларды білім беру жүйесінде қолдану. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
5. Құдайбергенова Д. Жаратылыстану пәндерін оқытудағы цифрлық білім ресурстары.

ӘОЖ 372.857

Төлеп Сара Қайратқызы

Шымкент қаласы, Өзбекәлі Жәнібеков атындағы №19 жалпы орта білім беретін мектептің биология пәні мұғалімі

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада биология сабағында оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру жолдары қарастырылған. Биология – табиғат құбылыстарын зерттеу арқылы білім алуды талап ететін пән болғандықтан, оқушыларды белсенді танымдық әрекетке тарту маңызды. Мақалада тәжірибелік және зертханалық жұмыстар, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, пәнаралық байланыс, жобалық және зерттеушілік әдістер, ойын технологиялары, табиғат аясындағы сабақтар және жасанды интеллект құралдарын қолдану сияқты тиімді әдістер ұсынылған. Қызығушылықты арттыру оқушылардың зерттеушілік қабілетін, шығармашылық ойлауын, ғылыми көзқарасын дамытып, оқу мотивациясын күшейтеді. Сонымен қатар, бұл әдістер экологиялық

мәдениетті қалыптастыруға, табиғатқа сүйіспеншілік пен жауапкершілікті арттыруға ықпал етеді. Мақалада оқыту процесін жандандыру және оқушыларды ғылыми ойлауға бағыттау маңызды екендігі атап көрсетілген.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, оларды белсенді танымдық әрекетке тарту. Әсіресе, биология пәнінде оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға, табиғатқа деген сүйіспеншілігін қалыптастыруға, қоршаған ортаны қорғауға тәрбиелеуге зор мүмкіндік бар. Дегенмен, дәстүрлі оқыту әдістері әрқашан оқушыны толық қызықтыра бермейді. Сондықтан мұғалімдер оқушылардың биологияға деген ынтасын ояту үшін түрлі заманауи әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану қажет.

Биология сабағында оқушылардың қызығушылығын арттыру – тек білім берудің тиімділігін ғана емес, олардың зерттеушілік қабілеттерін дамытудың да маңызды шарты. Қазіргі білім беру үрдісінде мұғалім оқушыны дайын білім алушы емес, өздігінен ізденуші, ойланушы, тәжірибе жасаушы тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Осы мақсатта келесі жолдарды қолдануға болады:

Тәжірибелік және зертханалық жұмыстар.

Биология – табиғат құбылыстарын тәжірибе арқылы дәлелдеуге мүмкіндік беретін ғылым. Микроскоппен жұмыс, өсімдіктерді бақылау, тірі ағзаларды зерттеу сияқты зертханалық тәжірибелер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Цифрлық ресурстар, интерактивті тақта, онлайн-симуляциялар, 3D модельдер арқылы жасуша құрылысын немесе экожүйенің жұмысын көрнекі түрде көрсету оқушыларды қызықтырады әрі күрделі ұғымдарды жеңіл меңгеруге көмектеседі.

Пәнаралық байланыс.

Биологияны химия, география, физика, математика пәндерімен байланыстыра оқыту – оқушының ой-өрісін кеңейтеді. Мысалы, фотосинтез процесін химия тұрғысынан түсіндіру немесе экожүйедегі тепе-теңдікті математикалық модельдеу арқылы көрсету оқушыға білімнің өмірмен байланысын сезіндіреді.

Жобалық және зерттеушілік әдіс.

Оқушыларға шағын жобалар дайындау тапсырмасын беру – олардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, өз бетінше жұмыс жасауға баулиды. Мысалы: «Мектеп ауласындағы

өсімдіктердің түрлерін зерттеу», «Таза ауаның адам денсаулығына әсері» сияқты жобалар оқушылардың белсенділігін арттырады.

Ойын технологияларын енгізу.

Биология сабағында «Кім жылдам?», «Ойлан – тап», «Викторина» сияқты ойын элементтерін қолдану оқушылардың көңіл-күйін көтеріп, оқу процесін қызықты әрі тартымды етеді.

Табиғат аясындағы сабақтар мен экскурсиялар

Тірі табиғатты тек оқулық арқылы емес, табиғат аясында бақылау – оқушылардың пәнге деген сүйіспеншілігін арттырады. Қорықтарға, ботаникалық бақтарға саяхат жасау немесе мектеп ауласында практикалық сабақ өткізу биологияны шынайы өмірмен байланыстырады.

Жасанды интеллект және заманауи құралдарды пайдалану.

Қазіргі таңда жасанды интеллект негізіндегі оқу құралдары, онлайн-викториналар, тесттер мен виртуалды зертханалар оқушылардың қызығушылығын арттырудың тиімді тәсілі болып отыр.

Қызығушылықты арттырудың психологиялық негіздері. Оқушылардың қызығушылығы – олардың белсенділігін арттырып, білімді саналы меңгеруге жетелейтін негізгі факторлардың бірі. Психологтар қызығушылықтың пайда болуы үшін үш шартты атап көрсетеді:

- оқушы үшін оқу материалының маңыздылығы;
- оқу барысында жетістікке жету мүмкіндігі;
- білім алудың жағымды эмоционалдық ахуалы.

Биология сабақтарында қызығушылықты арттыру жолдары. Биология пәнінде оқушылардың қызығушылығын ояту – олардың білімге деген құлшынысын арттырып қана қоймай, табиғатты тануға, зерттеуге деген сүйіспеншілігін қалыптастырады. Қызығушылық – оқыту процесінің қозғаушы күші. Егер оқушы тақырыпқа қызықса, ол тапсырманы орындауда белсенділік танытып, жаңа білімді меңгеруге ұмтылады.

Сондықтан биология сабақтарында қызығушылықты арттыру үшін мұғалімдер дәстүрлі әдістерді жаңашыл тәсілдермен ұштастыруы қажет. Мысалы:

- тәжірибелік және зертханалық жұмыстарды көбірек ұйымдастыру;
- табиғат құбылыстарын визуалды материалдар арқылы көрсету;
- ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану;
- жобалық және зерттеушілік тапсырмалар беру;
- ойын элементтерін, шығармашылық тапсырмаларды енгізу.

Осындай әдістер оқушыларды сабаққа

тартумен қатар, олардың ғылыми ойлауын, сыни көзқарасын және зерттеушілік қабілетін дамытады.

1. Тәжірибелік жұмыстар мен зертханалық тәжірибелер

- Оқушылардың өз қолымен тәжірибе жасауына жағдай жасау – олардың пәнге қызығушылығын күшейтеді. Мысалы: өсімдіктің фотосинтез процесін тәжірибе арқылы бақылау.

2. АКТ және заманауи технологияларды қолдану

- Интерактивті тақта, 3D модельдер, виртуалды зертханалар арқылы оқушылардың назарын аудару.

- Онлайн платформаларда викториналар мен тесттер ұйымдастыру.

3. Пәнаралық байланыстарды пайдалану

- Биологияны химия, география, физика, экология пәндерімен байланыстыру арқылы оқушылардың ғылыми көзқарасын кеңейту. Мысалы: экологиялық проблемаларды талқылауда географиямен ұштастыру.

4. Жобалық және зерттеушілік жұмыстар

- Оқушыларды шағын ғылыми жобаларға тарту (мысалы, «Мектеп ауласындағы өсімдіктерді зерттеу»). Бұл олардың зерттеушілік дағдыларын дамытады.

5. Ойын элементтері мен интерактивті әдістер

- «Ми шабуылы», «Квест сабақ», «Рөлдік ойындар» сияқты әдістер оқушыларды белсенділікке жетелейді. Мысалы, «Жасуша патшалығы» атты рөлдік ойын ұйымдастыру.

6. Табиғат аясындағы сабақтар

- Экскурсиялар, далалық сабақтар, табиғи ортада бақылау жұмыстарын жүргізу. Бұл оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырады.

Қызығушылықты арттырудың артықшылықтары

Биология сабақтарында оқушылардың қызығушылығын арттыру – тек пәнге деген ынтаны көтеріп қана қоймайды, сонымен қатар оқу процесінің сапасын едәуір жақсартыады. Қызығушылықты тудыратын әрбір әдіс оқушының сабақтағы белсенділігін арттырып, оның танымдық қабілеттерін дамытады.

Қызығушылықты арттырудың негізгі артықшылықтары мыналар:

1. Оқушылардың белсенділігін арттырады.

Қызығушылық болған жағдайда оқушылар өздігінен ізденіп, қосымша материалдарды қарастырады, талқылауға белсенді қатысады.

2. Білімді терең меңгеруге ықпал етеді.

Қызығушылықпен оқыған материал есте ұзақ сақталады және өмірлік тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді.

3. Зерттеушілік қабілеттерді дамытады.

Биология сабақтарындағы тәжірибелер, жобалық жұмыстар қызығушылық тудырғанда оқушы дербес ізденуге дағдыланады.

4. Шығармашылық ойлауды қалыптастырады. Оқушы қызыққан кезде стандарттан тыс ойлап, жаңа идеялар ұсына бастайды.

5. Оқу мотивациясын күшейтеді. Қызығушылығы жоғары оқушы білімді қажеттілік ретінде қабылдайды және үздіксіз дамуға талпынады.

6. Тәрбиелік мәнге ие. Табиғатты тануға деген қызығушылық экологиялық мәдениетті, жауапкершілікті және табиғатқа сүйіспеншілікті қалыптастырады.

Осылайша, қызығушылықты арттыру – биологияны оқытудың тиімділігін арттырудағы негізгі шарт болып табылады.

Қорыта айтқанда, оқушылардың қызығушылығын арттыру – биологияны оқытудың сапасын арттырудағы шешуші факторлардың бірі. Қызығушылығы ояңған оқушы сабаққа белсенді қатысып қана қоймай, өздігінен ізденіп, жаңа білімді өмірмен байланыстыра біледі. Биология пәнінің ерекшелігі – тірі табиғатты танып-білумен тікелей байланысты болғандықтан, ол оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға мол мүмкіндік береді.

Қызығушылықты арттыру жолдары – тәжірибелік жұмыстар, жобалық әдістер, ойын элементтері, АКТ құралдары, табиғат аясындағы сабақтар және жасанды интеллект технологиялары – бәрі де оқушылардың пәнге деген ынтасын арттырып, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін шыңдайды.

Сондықтан әрбір биология пәні мұғалімі сабақ жоспарын құру барысында оқушылардың жас ерекшелігі мен танымдық қабілетін ескеріп, олардың қызығушылығын оятатын әдістерді жүйелі түрде қолдануы қажет. Мұндай тәсіл оқыту процесін жандандырып қана қоймай, табиғатқа сүйіспеншілікпен қарайтын, ғылыми ойлайтын, жауапты тұлға қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва, 1991.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Жаратылыстану пәндерін оқытудың әдістемелік нұсқаулары. – Астана, 2023.
3. Қожагелдиева С. Биологияны оқытудың жаңа технологиялары. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – Санкт-Петербург, 2003.
5. Жантасова А. Инновациялық әдістер арқылы оқушылардың қызығушылығын

ӨЖ 372.85

**Өмірзақова Гүлжазира
Разаққызы**

*Шымкент қаласы, 3.Космодемьянская
атындағы № 23 мектеп-лицейінің
биология пәні мұғалімі*

МЕКТЕПТЕГІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ: ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕР

Аңдатпа. Мақалада мектептегі экологиялық жобалардың тиімділігі, тәжірибесі және нәтижелері қарастырылған. Экологиялық жобалар оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін, жауапкершілігін және экологиялық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған оқу-тәрбие қызметі ретінде сипатталады. Жобалар тәжірибелік зерттеулер, экологиялық акциялар, көгалдандыру, қалдықтарды сұрыптау және зерттеу жұмыстарын қамтиды. Мектептегі экологиялық жобалар оқушылардың ғылыми-зерттеушілік дағдыларын дамытуға, топтық және жеке жауапкершілікті қалыптастыруға, әлеуметтік және адамгершілік құндылықтарды меңгеруге ықпал етеді. Сонымен қатар, олар күнделікті өмірде экологиялық дағдыларды қолдануды үйретіп, мектеп пен жергілікті қауымдастықтың экологиялық жағдайын жақсартуға үлес қосады. Мақала экологиялық жобаларды оқу-тәрбие процесінің тиімді құралы ретінде қолданудың маңызды екенін дәлелдейді.

XXI ғасырда адамзат алдында тұрған ең өзекті мәселелердің бірі – **экологиялық қауіпсіздік пен тұрақты даму**. Қоршаған ортаның ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы, жаһандық жылыну және биологиялық әралуандықтың азаюы бүкіл әлем елдерін алаңдатуда. Мұндай жағдайда экологиялық білім мен тәрбие беру – жас ұрпаққа табиғатқа жанашырлықпен қарауды үйретудің басты тетігі болып табылады.

Мектеп қабырғасынан бастап экологиялық мәдениетті қалыптастыру – оқушылардың **табиғатты танып-білуін, оны қорғауға деген жауапкершілігін арттыруды** көздейді. Дәстүрлі сабақтарда берілетін теориялық білім жеткіліксіз болуы мүмкін, сондықтан мектептерде тәжірибеге бағытталған **экологиялық жобаларды ұйымдастыру** – оқыту мен тәрбиелеудің тиімді құралы саналады.

Экологиялық жобалар арқылы оқушылар табиғат құбылыстарын зерттеп қана қоймай, өздерінің күнделікті өміріндегі әрекеттерін экологиялық тұрғыдан саралауды үйренеді. Олар нақты тәжірибелерге қатысу арқылы табиғатты қорғау ісінің маңызын түсінеді, өз ортасына үлгі болуға дағдыланады. Сонымен қатар мұндай жобалар оқушылардың ғылыми-зерттеушілік, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытады.

Сондықтан мектептегі экологиялық

жобалардың тиімділігі мен нәтижелерін талдау – білім беру тәжірибесін жетілдіруде аса маңызды.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек теориялық біліммен шектелмей, оны тәжірибеде қолдануға дағдылануы басты талаптардың бірі болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, экологиялық жобалар – мектептегі оқу-тәрбие процесінің тиімді әдістерінің бірі. Олар оқушыларды табиғатты қорғау жұмыстарына белсенді араластырып қана қоймай, экологиялық мәдениетті қалыптастырудың пәрменді құралына айналады.

Экологиялық жобалардың мектеп тәжірибесіне енгізілуінің бірнеше ерекшеліктері бар:

- оқушылардың қызығушылығына сүйеніп ұйымдастырылуы;
- ғылыми зерттеулерге, тәжірибелерге негізделуі;
- табиғатты қорғауға қатысты қоғамдық пайдалы нәтиже беруі;
- ұжымдық және жеке жауапкершілікті қалыптастыруы.

Биология, география, химия сияқты жаратылыстану пәндерімен ұштастыра отырып жүргізілетін экологиялық жобалар оқушылардың ғылыми-зерттеушілік дағдыларын дамытуға, табиғат құбылыстарын терең түсінуге, сондай-ақ оларды өмірлік дағдылармен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Экологиялық жобалардың мәні

Экологиялық жобалар – бұл оқушылардың табиғатты қорғау және тұрақты даму идеяларын тәжірибе жүзінде жүзеге асыруға бағытталған оқу-танымдық әрекеті. Олар дәстүрлі сабақтан айырмашылығы – тек теориялық білім берумен шектелмей, оқушыны нақты іс-әрекетке тартады және оның нәтижесін көзбен көруге мүмкіндік жасайды.

Экологиялық жобалардың негізгі ерекшеліктері:

Тәжірибеге негізделуі. Оқушылар табиғаттағы құбылыстарды бақылап, тәжірибелер жүргізеді, нақты экологиялық проблемаларды шешуге қатысады.

Жобалық тәсілге сүйенуі. Әр жоба белгілі бір мақсатқа (мысалы, мектеп ауласын көгалдандыру, қоқысты сұрыптау, ауаның ластану деңгейін зерттеу) бағытталады және нәтижесі алдын ала жоспарланады.

Оқушының белсенді позициясы. Мұнда оқушы дайын білімді қабылдаушы емес, зерттеуші және орындаушы рөлін атқарады.

Қоғамдық маңыздылығы. Экологиялық жобалар тек мектеп ішінде ғана емес, жергілікті қауымдастық үшін де пайдалы болуы мүмкін (мысалы, сенбіліктер, ағаш отырғызу акциялары, эко-көрмелер).

Пәнаралық сипаты. Мұндай жобаларды биология, география, химия, экология, информатика пәндерімен ұштастыра отырып жүргізуге болады.

Экологиялық жобалардың тәрбиелік маңызы:

Мектептегі экологиялық жобалар тек білім беру құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың тұлғалық дамуына тікелей әсер ететін **тәрбиелік маңызы зор іс-шаралар** болып табылады. Олар оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттырып қана қоймай, табиғатқа деген **қамқорлық сезімін, жауапкершілігін және құндылықтық бағдарын** қалыптастырады.

Экологиялық жобалардың тәрбиелік маңызы мына қырлардан көрінеді:

Жауапкершілікті қалыптастыру.

Оқушылар өз қолымен ағаш отырғызып, қоқыс жинап немесе табиғатты қорғау акцияларына қатысқанда, табиғи ортаға тікелей ықпал ете алатынын сезінеді. Бұл олардың экологиялық және азаматтық жауапкершілігін арттырады.

Экологиялық мәдениетті дамыту.

Жобалар барысында оқушылар табиғатты қорғау ережелерін үйреніп, оны күнделікті өмірде қолдануға дағдыланады. Мысалы, суды үнемдеу, қоқысты сұрыптау, жасыл аймақты күту сияқты әрекеттер мәдени дағдыға айналады.

Ұжымдық рух пен ынтымақтастықты тәрбиелеу.

Экологиялық жобалар көбінесе топпен немесе мектеп қауымдастығымен бірге атқарылады. Бұл оқушыларды ынтымаққа, бір-біріне көмектесуге, ортақ іске адал қарауға баулиды.

Табиғатқа сүйіспеншілік пен қамқорлық сезімін қалыптастыру.

Өсімдіктерді күтіп-баптау, жануарларға қамқор болу сияқты іс-әрекеттер оқушылардың жүрегінде табиғатқа деген мейірім мен сүйіспеншілікті орнықтырады.

Әлеуметтік-адамгершілік тәрбие беру.

Экологиялық жобалар арқылы оқушылар қоршаған ортаны қорғаудың қоғам үшін маңыздылығын түсінеді. Бұл олардың адамгершілік құндылықтарын нығайтып, «табиғатқа зиян келтірмеу – әр азаматтың парызы» деген ұстанымды қалыптастырады.

Сонымен қатар, экологиялық жобалардың тәрбиелік мәні – оқушының бойында **тұрақты даму идеяларын** қалыптастыруда. Яғни, олар табиғат пен қоғам арасындағы байланысты түсініп, болашақта да экологиялық саналы шешімдер қабылдауға үйренеді.

Экологиялық жобалардың оқу-тәрбие жүйесіндегі орны.

Мектепте экологиялық жобаларды ұйымдастыру – оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын дамытуға ғана емес, олардың күнделікті өмірде экологиялық дағдыларды қолдануына жағдай жасайды. Мысалы, тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау мәдениетін қалыптастыру немесе табиғи ресурстарды үнемдеу дағдыларын меңгеру – жобаның тікелей нәтижесі болып саналады.

Мектеп тәжірибесіндегі экологиялық жобалар

Мектептерде жүзеге асырылып жүрген экологиялық жобалар сан алуан:

«Жасыл мектеп» жобасы – мектеп ауласында ағаш отырғызу, көгалдандыру жұмыстарын жүргізу;

Қалдықсыз мектеп – тұрмыстық

қалдықтарды сұрыптау, пластик пен қағазды қайта өңдеуге тапсыру;

Эко-волонтерлік қозғалыстар – өзен-көлдерді тазалау, саябақтарда сенбіліктер өткізу;

Зерттеу жобалары – мектеп маңындағы ауа мен су сапасын зерттеу, жергілікті флора мен фаунаны бақылау.

Мысалы, оқушылардың қатысуымен өткізілген «Жасыл сынып» жобасында сынып бөлмелерінде жасыл өсімдіктер отырғызылып, олардың өсуіне бақылау жасалды. Бұл жоба экологиялық мәдениетті қалыптастырумен қатар, оқушылардың биология пәніне деген қызығушылығын арттырды.

Экологиялық жобалардың тиімділігі

Танымдық тұрғыдан – оқушылар экологиялық білімдерін кеңейтіп, ғылыми-зерттеу әдістерін меңгереді.

Тәрбиелік тұрғыдан – табиғатқа сүйіспеншілік пен қамқорлық сезімі қалыптасады.

Әлеуметтік тұрғыдан – оқушылар ұжымда жұмыс істеп, әлеуметтік жауапкершілікті сезінеді.

Практикалық тұрғыдан – күнделікті өмірде экологиялық дағдыларды (қоқысты сұрыптау, суды үнемдеу, жасыл кеңістікті күту) қолдануға үйренеді.

Нәтижелік тұрғыдан – мектеп пен қоғамда экологиялық мәдениеттің артуына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, мектептегі экологиялық жобалар – оқушылардың экологиялық білімін арттырып қана қоймай, олардың жеке тұлғалық дамуына, әлеуметтік жауапкершілігіне және өмірлік дағдыларына ықпал ететін маңызды білім беру құралы болып табылады. Мұндай жобалар арқылы оқушылар табиғатты қорғаудың тек теориялық негізін ғана емес, сонымен қатар оны күнделікті өмірде жүзеге асырудың нақты жолдарын меңгереді.

Жалпы, экологиялық жобаларды жүйелі түрде ұйымдастыру – жас ұрпақтың бойында **тұрақты даму құндылықтарын** орнықтырып, болашақта табиғатты қорғауға белсенді араласатын азаматтарды тәрбиелеудің кепілі. Сондықтан әрбір мектеп экологиялық жобаларды оқу-тәрбие процесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастыруы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әлімқұлова, Н.Ә. *Экологиялық білім мен тәрбие негіздері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Сарыбеков, Н.Т., Әлімжанова, Б.Қ. *Экология және тұрақты даму*. – Алматы: Арда, 2020.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *Жалпы білім беретін мектептерде экологиялық білім мен тәрбие берудің тұжырымдамасы*. – Астана, 2023.
4. Әбдіғаббарова, С.Ш. *Жаратылыстану пәндерін оқытуда экологиялық тәрбие беру әдістері*. – Шымкент: Әлем, 2021.

МАҚАЛА АВТОРЛАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Мақаланы жариялау шарттары:

- Мақала ұсынылған кезде автор мақаланың түпнұсқа екендігіне, бұрын басқа дереккөзде жарияланбағанына кепілдік береді.
- Мақалада авторлардың орналасу тәртібін авторлардың өздері анықтайды және редакцияға тапсырғаннан кейін өзгеріссіз қалады.
- Бір мақаланың тең авторларының саны – 3-тен аспайды.
- Мақаланың бірегейлік дәрежесі кемінде 70% болуы тиіс (редакциялық алқаның шешіміне сәйкес).

Егер мақаланың бірегейлігі төмен немесе рецензенттен ескерту болса, мақала авторға қайта қарау үшін қайтарылады. Автор мақаланы плагиатқа қарсы тексеруге немесе рецензиялауға 1 рет қайта жібере алады.

Мақаланың мазмұнына автор жауапты.

Талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар жариялауға қабылданбайды және авторларға қайтарылады.

Мақалалар келіп түсуіне байланысты жарияланады. Журнал электронды нұсқада.

Жарияланым тілі: қазақ, орыс, ағылшын.

Мақаланың құрылымына тақырып, аңдатпа, негізгі мәтін, әдебиеттер тізімі кіреді.

- мақаланың тақырыбы (бас әріптер, қалың қаріп,);
- автордың аты-жөні және тегі (қалың қаріп);
- жұмыс/оқу орны, қала, ел – ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі (бар болса); лауазымы;
- аңдатпа. аңдатпада мақсаты, негізгі нәтижелері және тұжырымдары қысқаша баяндалуы керек (курсив, қаріп өлшемі – 12). Аннотация ақпараттық және құрылымды болуы керек, мақала жарияланған тілде беріледі.
- негізгі мәтін
- қолданылған әдебиеттер тізімі. Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 сәйкес ресімделуі керек. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде берілуі керек. Мақалада келтірілген сілтемелер нөмірленген және төртбұрышты жақшаға салынған.

Мақаланың көлемі (атауын, авторлар туралы мәліметтерді, аңдатпаны, библиографиялық тізімді қоса алғанда) 3 беттен кем емес және 6 беттен аспауы тиіс. Қолжазбалар Word форматында ұсынылуы керек.

Мақалалар ГОСТ 7.5-98 «Журналдар, жинақтар, ақпараттық басылымдар. Жарияланатын материалдарды баспа ресімдеу», ГОСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар мен құрастыру ережелері» талаптары бойынша әзірленуі керек.

Редакцияға мақаланың электрондық нұсқасы ұсынылады.

Қойылатын талаптар:

- Пішім – WINDOWS жүйесіне арналған Microsoft Office Word.
- Гарнитура – Times New Roman (орыс және ағылшын тілдері үшін), KZ Times New Roman (қазақ тілі үшін).
- Негізгі мәтіннің қаріп өлшемі – 14 нүкте, қаріп түсі қара.
- Жиегі: оң, сол, жоғарғы, төменгі – 2 см.
- Мәтінді парақтың еніне туралау.
- Абзац шегінісі – 1,0.
- Негізгі мәтіннің жоларалық интервалы – 1,0. Абзацтар арасында қосымша жоларалық бос орындар мен аралықтар болмауы керек.
- Теру кезінде стильдерді қолдануға жол берілмейді және бағандар орнатылмайды.
- Мәтін ішінен негізгі сөзді (ойды) белгілеу – курсив, қалың қаріп.
- Иллюстрациялар, суреттер тізбесі және оларға сызбалық жазулар мақала мәтіні бойынша ұсынылады. Электрондық нұсқада суреттер мен иллюстрациялар TIF немесе JPG форматында кемінде 300 dpi ажыратымдылығымен ұсынылады.
- Математикалық формулаларды Microsoft Equation Editor-да теру керек (әр формула бір объект).

Жариялауға қойылатын талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар қабылданбайды.

Редакция мақаланы әдеби және стилистикалық өңдеумен айналыспайды.

“БІЛІМ КЕЛЕШЕГІ: АДАЛ АЗАМАТ, КӘСІБИ МАМАН”

